

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID
DECANAAT
TIENSESTRAAT 41
3000 LEUVEN
ACADEMIEJAAR 2019 – 2020

KATHOLIEKE
UNIVERSITEIT
LEUVEN

**STRAFDOELEN IN DE UITVOERING VAN DE
GEVANGENISSTRAF: EEN KWALITATIEF ONDERZOEK
BIJ PENITENTIAIR PERSONEEL EN EXTERNE DIENSTEN**

Promotor: Prof T. DAEMS

Begeleider: A. VANLIEFDE

Verhandeling ingediend door AMBER ZAHR, bij het
eindexamen voor de graad van MASTER IN DE
CRIMINOLOGISCHE WETENSCHAPPEN

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID
DECANAAT
TIENSESTRAAT 41
3000 LEUVEN
ACADEMIEJAAR 2019 – 2020

KATHOLIEKE
UNIVERSITEIT
LEUVEN

**STRAFDOELEN IN DE UITVOERING VAN DE
GEVANGENISSTRAF: EEN KWALITATIEF ONDERZOEK
BIJ PENITENTIAIR PERSONEEL EN EXTERNE DIENSTEN**

Promotor: Prof T. DAEMS

Begeleider: A. VANLIEFDE

Verhandeling ingediend door AMBER ZAHR, bij het
eindexamen voor de graad van MASTER IN DE
CRIMINOLOGISCHE WETENSCHAPPEN

SAMENVATTING

In de literatuur bestaat er heel wat kritiek over de effectiviteit en het nut van de gevangenisstraf.¹ Er wordt zelfs gesteld dat de gevangenisstraf zinloos zou zijn en contraproductief zou werken.² Daarom is het aangewezen om tijdens de detentie al te werken aan het vergroten van de kansen van de gedetineerden na hun vrijlating.³ Om deze reden wordt er gewerkt met strafdoelen, waarin de straf tevens haar verantwoording vindt.⁴ Penitentiair personeel en externe diensten spelen een sleutelrol bij de ondersteuning van deze strafdoelen. Uit onderzoek is echter gebleken dat er een sterk wantrouwige cultuur heerst tussen penitentiaire bewakingsassistenten en gedetineerden,⁵ wat de realisatie van de strafdoelen zou kunnen belemmeren. Dit onderzoek ging dieper in op de gepercipieerde realisatie van de strafdoelen (beperking van detentieschade, herstel, rehabilitatie en re-integratie) door penitentiair personeel en externe diensten van Brussel en Leuven. Daarnaast werd ook de mening omtrent het aanbod van diensten ter ondersteuning nagegaan. Om dit te onderzoeken werden er interviews afgenomen bij penitentiair personeel en externe diensten van de Brusselse en Leuvense gevangenissen. Bovendien werd de omgang van twee penitentiaire bewakingsassistenten t.a.v. de gedetineerden aanvullend geobserveerd.

Uit dit onderzoek is gebleken dat alle strafdoelen wel degelijk worden **nagestreefd** volgens de respondenten. Alle respondenten nuanceren dit echter door aan te geven dat zij van mening zijn dat deze strafdoelen **onvoldoende worden gerealiseerd** in de huidige uitvoering van de gevangenisstraf. Ten slotte konden de respondenten een ruim aanbod van diensten ter ondersteuning van de strafdoelen aanhalen. Het is echter opmerkelijk dat iedereen hier het **tekort aan middelen en personeel** en de bijbehorende **werkdruk** opwierp. Hieruit kan geconcludeerd worden dat er meer nood is aan middelen en mogelijkheden voor het reeds bestaande aanbod, dan aan een verruiming van dit aanbod.

¹ R. MARTINSON, "What works? Questions and answers about prison reform", *The public interest* 1974, 22-54; M. BOONE, "Effectiviteit van straffen" in *Criminologie en strafrecht*, Den Haag, Boom criminologie, 2016, 220.

² G. SUURMOND en B.C.J. VAN VELTHOVEN, "Werkt gevangenisstraf echt niet? Criminologen als struisvogels", *Justitiële verkenningen* 2008, 27; S.G.C. VAN WINGERDEN, "De samenleving roept om zwaardere straffen – Is dat een oplossing?" in J.P. VAN DER LEUN, E.R. MULLER, N. VAN DER SCHEE, P.M. SCHUYT en M.A.H. VAN DER WOUDE (eds.), *De Vogel Vrij*, Den Haag, Boom Lemma uitgevers, 2011, 311.

³ Verslag over de hoorzittingen: Hervormingen van het Strafwetboek: het nut van de straf, *Parl.St.* Kamer 2017-18, 3721/001, 6.

⁴ J. DE KEIJSER "Straftheorieën en de praktijk" in J. DE KEIJSER, M. JELICIC, H. MERCKELBACH, EN P. VAN KOPPEN, *Reizen met mijn rechter*, Deventer, Kluwer, 2010.

⁵ K. BEYENS en E. MAES, "Het lappendeken van tien jaar strafuitvoering in België", *Panopticon*, 2020, (10) 29; A. LIEBLING en H. ARNOLD, *Prisons and their moral performance. A study of values, quality and prison life*, Oxford, Oxford University Press, 2004; H. TOURNEL, *De gevangenisbewaarder. Het professioneel leven in beeld*, Antwerpen, Maklu, 2015.

INHOUDSOPGAVE

LIJST VAN AFKORTINGEN	i
LIJST VAN BIJLAGEN	ii
LIJST VAN TABELLEN	iii
INLEIDING	1
DEEL I LITERATUURSTUDIE	2
HOOFDSTUK I Straffen – een breed concept	2
HOOFDSTUK II Effectiviteit van de gevangenisstraf	4
HOOFDSTUK III Klassieke strafphilosofische stromingen	6
AFDELING I Retributivisme	6
AFDELING II Utilitarisme.....	7
AFDELING III Verenigingstheorieën.....	8
AFDELING IV Herstelrecht.....	9
HOOFDSTUK IV Klassieke strafdoelen	10
AFDELING I Vergelding	11
AFDELING II Afschrikking.....	11
AFDELING III Onschadelijkmaking	12
AFDELING IV Rehabilitatie en re-integratie.....	13
AFDELING V Herstel.....	15
HOOFDSTUK V Strafdooelen van het gevangeniswezen in België	16
HOOFDSTUK VI Belgische gevangenisorganisatie en -populatie	18
HOOFDSTUK VII Diensten ter ondersteuning van het gevangeniswezen in België ..	20
DEEL II EMPIRISCHE STUDIE	23
HOOFDSTUK I Probleemstelling	23
HOOFDSTUK II Methodologisch kader	25
AFDELING I Steekproeftrekking	25
AFDELING II Dataverzameling	27
AFDELING III Data-analyse.....	29
AFDELING IV Kwaliteit van het onderzoek	30
HOOFDSTUK III Resultaten	33
AFDELING I Strafdooelen van het gevangeniswezen in België	33
<i>Onderafdeling §1 Beperking van detentieschade</i>	34
<i>Onderafdeling §2 Herstel</i>	35
<i>Onderafdeling §3 Rehabilitatie</i>	37
<i>Onderafdeling §4 Re-integratie</i>	39
AFDELING II Diensten ter ondersteuning van het gevangeniswezen in België	42
AFDELING III Alternatieve straffen en systemen	45
HOOFDSTUK IV Discussie	47
ALGEMENE CONCLUSIE	53
BIBLIOGRAFIE	55

LIJST VAN AFKORTINGEN

CAW	Centrum voor Algemeen Welzijnswerk
CGG	Centrum Geestelijke Gezondheidszorg
CPT	Comité ter Preventie van Foltering
CvT	Commissie van Toezicht
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
PBA	Penitentiaire bewakingsassistenten
PSD	Psychosociale dienst
SURB	Strafuitvoeringsrechtbank
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding

LIJST VAN BIJLAGEN

BIJLAGE I Onderzoeksproces	62
BIJLAGE II Interview	63
BIJLAGE III Codeerschema	69
BIJLAGE IV Codeboom	72
BIJLAGE V Observatieschema	75
BIJLAGE VI Veldnota's	75
AFDELING I Respondent 1	75
AFDELING II Respondent 2	77

LIJST VAN TABELLEN

Tabel I Steekproefmatrix op basis van selectiecriteria: penitentiair personeel	26
Tabel II Steekproefmatrix op basis van selectiecriteria: externe diensten.....	27
Tabel III Schematische voorstelling van de resultaten	47
Tabel IV De belangrijkste beperkingen in de realisatie van de strafdoelen.....	48
Tabel V Steekproefmatrix op basis van selectiecriteria: gedetineerden.....	63

INLEIDING

*De gevangenisstraf heeft mij als persoon terug met de voeten op de grond geplaatst. Door die opgelegde vrijheidsberoving heb ik, op weg naar herstel, beseft welk leed ik mijn slachtoffers, familie, vrienden en de gemeenschap heb aangedaan. Deze zware confrontatie was doorslaggevend om het roer om te draaien en te werken aan herstel en re-integratie. Mijn uitdaging en motivatie heb ik daarin gevonden, om mijn zwakke persoonlijkheidsdynamiek aan te pakken en mijn sterke punten goed te verzorgen. Workshops, opleidingen en vooral zelfstudie hebben daaraan bijgedragen. Het sterkt mij nu om een nieuwe kans met beide handen te grijpen – en geloof mij: ik zal er staan, sterker en beter dan voordien!*⁶

In het kader van de masterproef voor de master in Criminologische Wetenschappen aan de KU Leuven werd een kwalitatief onderzoek gevoerd naar de strafdoelen in de uitvoering van de gevangenisstraf. Meer bepaald werd nagegaan in hoeverre het penitentiair personeel en externe diensten van Brussel en Leuven van mening zijn dat er aan de strafdoelen wordt voldaan tijdens de fase van de strafuitvoering. Daarnaast werd er dieper ingegaan op het aanbod van diensten om deze strafdoelen te ondersteunen. Uit bovenstaand fragment blijkt de grote impact van de gevangenisstraf. Een analyse van deze straf op een achtergrond van de uitwerking van haar vooropgestelde strafdoelen kan meer inzicht bieden in haar effectiviteit. Dit onderzoek is innovatief omdat er vanuit het perspectief van het penitentiair personeel en externe diensten werd gewerkt.

Allereerst worden in de literatuurstudie de relevante begrippen gedefinieerd. Vervolgens wordt er dieper ingegaan op de effectiviteit van de gevangenisstraf. Daarnaast volgt er een bespreking van de klassieke straffilosofische stromingen alsook van de vijf klassieke strafdoelen die hieruit voortvloeien. De literatuurstudie eindigt met een bespreking rond de strafdoelen van het gevangeniswezen in België, de Belgische gevangenisorganisatie en -populatie en het aanbod van de diensten ter ondersteuning hiervan. In de probleemstelling worden de relevantie, onderzoeksdoelen en onderzoeksvragen besproken. In het methodologisch kader wordt dieper ingegaan op de steekproeftrekking, dataverzameling, data-analyse en de kwaliteit van dit onderzoek. Ten slotte worden de resultaten uiteengezet in de resultatensectie en worden deze kritisch besproken in de discussie. De scriptie eindigt bovendien met een conclusie waar de essentie van het onderzoek en het antwoord op de onderzoeksvragen geformuleerd worden.

⁶ Persoonlijke communicatie met een gedetineerde uit Leuven Centraal, 21 November 2019.

DEEL I LITERATUURSTUDIE

In de literatuurstudie wordt dieper ingegaan op de belangrijkste concepten omtrent straffen, op de klassieke strafdoelen en op de strafdoelen van het Belgische gevangeniswezen. De bespreking van deze delen wordt ondersteund door een uiteenzetting van de klassieke straffilosofische stromingen alsook van de Belgische gevangenisorganisatie en -populatie. Ten slotte worden ook de diensten ter ondersteuning van de strafdoelen van het Belgische gevangeniswezen besproken.

HOOFDSTUK I Straffen – een breed concept

Alvorens er dieper wordt ingegaan op de relevante bevindingen uit de literatuur worden de belangrijkste begrippen gedefinieerd. **Straffen** is een alledaags fenomeen en wordt niet enkel opgelegd door justitiële autoriteiten.⁷ Een straf heeft doorgaans tot doel om ongewenst gedrag tegen te gaan.⁸ Om effectief te zijn moet de straf echter voldoen aan bepaalde voorwaarden.⁹ Meer specifiek moet de straf steeds *consequent* zijn en dus moet de reactie op het ongewenste gedrag onvermijdelijk zijn.¹⁰ Dit houdt verband met de duidelijkheid van de straf. Daarnaast moet de straf *onmiddellijk* worden opgelegd, bij voorkeur tijdens of snel na het voordoen van het ongewenste gedrag en niet langer dan enkele uren later.¹¹ De straf moet *begrijpelijk* zijn en *rechtvaardig* gevonden worden door de gestrafte persoon.¹² Meer specifiek wil dit zeggen dat de vorm en inhoud van de straf moet kunnen worden teruggekoppeld aan het ongewenste gedrag zodat de straf als zinvol wordt ervaren.¹³ Ten slotte dient de straf een zekere *variatie* te vertonen aangezien het effect van de straf anders na verloop van tijd verdwijnt.¹⁴

WALKER omschrijft de zeven kenmerken van de straf.¹⁵ Allereerst is er een toebrenging van een situatie, waarvan wordt verondersteld dat ze onaangenaam is.¹⁶ Ten tweede is deze toebrenging intentioneel en doelgericht.¹⁷ Ten derde heeft degene die de straf oplegt daar het

⁷ P.H. VAN DER LAAN, “Over straffen, effectiviteit en erkenning”, *Justitiële verkenningen* 2004, (31) 34.

⁸ *Ibid.*; P.M. SCHUYT, “Boontje komt om zijn loontje”, *Sancties* 2018, 61.

⁹ P.H. VAN DER LAAN, “Over straffen, effectiviteit en erkenning”, *Justitiële verkenningen* 2004, (31) 34; M.W. BOL, *Gedragsbeïnvloeding door strafrechtelijk ingrijpen; een literatuurstudie*, Arnhem, Gouda Quint, 1995, 5; N.W., SLOT, *Residentiële hulp voor jongeren met antisociaal gedrag*, Amsterdam, Swets & Zeitlinger 1998; A. AUSSEMS en E.J. ZWAAN, *Straffen in de opvoeding*, Leuven, Acco, 1991.

¹⁰ P.H. VAN DER LAAN, “Over straffen, effectiviteit en erkenning”, *Justitiële verkenningen* 2004, (31) 34.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*, 35.

¹⁵ N. WALKER, *Why punish?*, New York, Oxford University Press, 1991.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*

recht toe.¹⁸ Ten vierde wordt de straf opgelegd omwille van een daad of omissie die een overtreding van een wet, een regel of een gewoonte inhoudt.¹⁹ Ten vijfde heeft degene die gestraft wordt de inbreuk vrijwillig gepleegd.²⁰ Ten zesde moeten de redenen om te straffen te rechtvaardigen zijn en ten slotte is dit afhankelijk van het perspectief van de straffer en niet van de gestrafte.²¹ Dit laatste element staat in contrast met de definitie van een effectieve straf, waarbij het perspectief van de gestrafte persoon wel telt.²²

In het licht van **strafrechtelijke sancties** wordt ‘straf’ gedefinieerd als een leed dat door de wet wordt bepaald en door de rechterlijke macht wordt opgelegd als sanctie wegens een gepleegd misdrijf.²³ Bij strafrechtelijke sancties dient de straf aan enkele **klassieke strafdoelen** (*infra* Klassieke strafdoelen) te voldoen om effectief te zijn, namelijk: vergelding, bescherming van de maatschappij, speciale preventie (individuele gedragsbeïnvloeding) en generale preventie (afschrikking).²⁴ In België omvat de **vrijheidsstraf**, onder meer, de opsluiting, de hechtenis en de gevangenisstraf.²⁵ Opsluiting en hechtenis worden opgelegd in criminele zaken en worden uitsluitend opgelegd aan natuurlijke personen.²⁶ De opsluiting alsook de hechtenis is levenslang of tijdelijk.²⁷ Levenslange opsluiting en levenslange hechtenis worden echter niet uitgesproken ten aanzien van personen die minderjarig waren op het moment van de feiten.²⁸ Bij correctionele en bij politiezaken, gepleegd door natuurlijke personen, wordt er over de **gevangenisstraf** gesproken.²⁹ De correctionele gevangenisstraf betreft minstens acht dagen en is niet langer dan vijf jaar, tenzij de wet in uitzonderlijke gevallen voorziet.³⁰ Een opsluiting kan tevens worden gecorrectionaliseerd, waardoor de gevangenisstraf de termijn van vijf jaar kan overstijgen. De politiegevangenisstraf duurt ten minste één dag en mag niet meer dan zeven dagen inhouden, tenzij de wet in uitzonderingen voorziet.³¹

De Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden omschrijft de belangrijkste rechten van de gedetineerden. Een **gedetineerde** is een persoon ten

¹⁸ N. WALKER, *Why punish?*, New York, Oxford University Press, 1991.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Ibid.*

²² P.H. VAN DER LAAN, “Over straffen, effectiviteit en erkenning”, *Justitiële verkenningen* 2004, (31) 34.

²³ Cass.14 juli 1924, *Pas* 1924, I, 473; Arr. Cass. 1945, 53.

²⁴ P.M. SCHUYT, “Boontje komt om zijn loontje”, *Sancties* 2018, 61; M.W. BOL, *Gedragsbeïnvloeding door strafrechtelijk ingrijpen; een literatuurstudie*, Arnhem, Gouda Quint, 1995, 11.

²⁵ Art. 2, 2° Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

²⁶ Art. 7, eerste lid Sw.

²⁷ Art. 8 Sw.; Art. 10 Sw.

²⁸ Art. 12 Sw.

²⁹ Art. 7, tweede lid Sw.

³⁰ Art. 25 Sw.

³¹ Art. 28 Sw.

aanzien van wie de tenuitvoerlegging van een vrijheidsstraf of van een vrijheidsbenemende maatregel geheel of gedeeltelijk plaatsvindt in een gevangenis.³² Een **gevangenis** is een door de Koning aangewezen inrichting bestemd voor de tenuitvoerlegging van veroordelingen tot een vrijheidsstraf en van vrijheidsbenemende maatregelen.³³ Ook het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) voorziet in enkele rechten met betrekking tot straf en vrijheid. Zo mag niemand van zijn vrijheid worden ontnomen, tenzij de wet in uitzonderingen voorziet (rechtmatige arrestatie en detentie).³⁴ Ten slotte kan er geen straf zijn zonder wet.³⁵

HOOFDSTUK II Effectiviteit van de gevangenisstraf

In dit hoofdstuk wordt er dieper ingegaan op de effectiviteit van de gevangenisstraf. Dit vormt een achtergrond voor de bespreking van de verschillende (klassieke) elementen uit de literatuur die een straf effectief maken. In de literatuur bestaat er namelijk heel wat kritiek over de effectiviteit en het nut van de gevangenisstraf. Een belangrijke publicatie omtrent de effectiviteit van strafrechtelijke interventies is bijvoorbeeld *'What Works?'* van MARTINSON.³⁶ Hij concludeerde dat geen enkele interventie effectief is in elke context waardoor dit werk ook wel eens wordt samengevat als *'Nothing Works'*.³⁷ In andere bijdragen in de literatuur wordt zelfs gesteld dat de gevangenisstraf zinloos zou zijn en contraproductief zou werken.³⁸ Ondanks deze bevindingen wordt de gevangenisstraf nog steeds in bijna een kwart van alle zaken in België opgelegd.³⁹ Deze laatste bevinding is eerder onrustwekkend aangezien de gevangenisstraf enkel zou mogen worden opgelegd als *ultimum remedium*.⁴⁰

De vrijheidsbeneming is een zware straf en heeft een grote impact op het individu.⁴¹ Om deze reden is het aangewezen om tijdens de detentie al te werken aan het vergroten van de kansen

³² Art. 2, 4° Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

³³ Art. 2, 15° Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

³⁴ Art. 5 EVRM.

³⁵ Art. 7 EVRM.

³⁶ R. MARTINSON, "What works? Questions and answers about prison reform", *The public interest* 1974, 22-54.

³⁷ M. BOONE, "Effectiviteit van straffen" in *Criminologie en strafrecht*, Den Haag, Boom criminologie, 2016, 220.

³⁸ G. SUURMOND en B.C.J. VAN VELTHOVEN, "Werkt gevangenisstraf echt niet? Criminologen als struisvogels", *Justitiële verkenningen* 2008, 27.

³⁹ M.F. AEBI, K. AROMAA, B. AUBUSSON DE CAVARLAY, G. BARCLAY, B. GRUSZCZYŃSKA, H. VON HOFER, V. HYSI, J.-M. JEHLE, M. KILLIAS, P. SMIT EN C. TAVARES, *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2006* (derde editie), Den Haag, WODC/Boom Juridische Uitgevers, 2016.

⁴⁰ Verslag over de hoorzittingen: Hervormingen van het Strafwetboek: het nut van de straf, *Parl.St.* Kamer 2017-18, 3721/001, 8.

⁴¹ T. DAEMS, P. DE WITTE en G. ZUJDWEGT, *De gekooide mens: gevangenisstraf als doorleefde realiteit*, Leuven, Leuven University Press, 2016, 9.

van de gedetineerden na hun vrijlating.⁴² Daarom is het voorzien van opleiding en begeleiding tijdens detentie essentieel.⁴³ Ook is het van groot belang om samen met de gedetineerden te werken aan hun re-integratie door hen te ondersteunen bij het opstellen van een goed reclasseringsplan.⁴⁴ Een gevangenisstraf zal namelijk pas effect hebben als er voldoende zorg wordt besteed aan de re-integratie van de gedetineerden in de maatschappij.⁴⁵ Toch blijft re-integratie nog steeds een pijnpunt in het huidige strafrechtstelsel, wat dus de effectiviteit van de gevangenisstraf in de weg zou kunnen staan. Dit is onrustwekkend aangezien re-integratie momenteel het hoofddoel van de gevangenisstraf vormt.⁴⁶ (Ex-)Gedetineerden vervullen een zondenboekfunctie binnen de maatschappij,⁴⁷ wat het vinden van werk en een woning problematisch maakt omwille van hun gevangenisverleden.⁴⁸ Dit zou, naast het risico op recidive, zelfs tot hun definitieve declassering uit de vrije samenleving kunnen leiden.⁴⁹

Bovenstaande bevindingen dienen echter genuanceerd te worden. Zo wordt er volgens de sprekers van de hoorzittingen in het parlement weinig gedaan met uitgesproken vonnissen in de Belgische context.⁵⁰ Er wordt aangehaald dat bij personen die zwaardere feiten plegen de veroordeling vaak niet eens wordt opgevolgd door de effectieve straf.⁵¹ Dit zorgt voor veel onduidelijkheid, ook voor de verdachte.⁵² Daarenboven geeft SUURMOND de kritiek dat criminologen doorgaans een ongezonde vorm van aversie tegen de afschrikkingstheorie hebben.⁵³ Zo wordt er opgemerkt dat het onderzoek van criminologen zich voornamelijk richt op het aspect van recidive.⁵⁴ Wanneer criminologen en aanverwante wetenschappers hun conclusies echter niet beperken tot de effecten van de gevangenisstraf op recidive, wordt dit problematisch.⁵⁵ SUURMOND concludeert dat *“Wie wil weten of de samenleving baat heeft bij gevangenisstraf, zal toch echt moeten kijken naar het totale effect, inclusief insluiting,*

⁴² Verslag over de hoorzittingen: Hervormingen van het Strafwetboek: het nut van de straf, *Parl.St. Kamer* 2017-18, 3721/001, 6.

⁴³ *Ibid.*, 6.

⁴⁴ *Ibid.*, 9.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*, 7.

⁴⁷ A. NEYS, “Gevangenen zijn niet veroordeeld om schuldig te blijven”, *FATIK*, 2013, (27) 28.

⁴⁸ Verslag over de hoorzittingen: Hervormingen van het Strafwetboek: het nut van de straf, *Parl.St. Kamer* 2017-18, 3721/001, 9.

⁴⁹ *Ibid.*; A. NEYS, “Gevangenen zijn niet veroordeeld om schuldig te blijven”, *FATIK*, 2013, (27) 28.

⁵⁰ Verslag over de hoorzittingen: Hervormingen van het Strafwetboek: het nut van de straf, *Parl.St. Kamer* 2017-18, 3721/001, 4.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*

⁵³ G. SUURMOND en B.C.J. VAN VELTHOVEN, “Werkt gevangenisstraf echt niet? Criminologen als struisvogels”, *Justitiële verkenningen* 2008, (27) 40.

⁵⁴ *Ibid.*, 41.

⁵⁵ *Ibid.*

vervanging en generieke preventie".⁵⁶ In dit onderzoek wordt de gevangenisstraf geëvalueerd op basis van de mening van penitentiair personeel en externe diensten over de invulling van haar vooropgestelde strafdoelen. Zoals SUURMOND dus aanbeveelt, wordt de focus dus niet gelegd op recidive. Dit onderzoek gaat met andere woorden de effectiviteit van de straf na aan de hand van de gepercipieerde realisatie van haar doelen en hun uitwerking door penitentiair personeel en externe diensten van Brussel en Leuven.

HOOFDSTUK III Klassieke straffilosofische stromingen

Uit bovenstaande bespreking is gebleken dat er ruimte is voor verbetering van de gevangenisstraf als het gaat over de invulling van bepaalde strafdoelen zoals bijvoorbeeld re-integratie. Alvorens er dieper wordt ingegaan op de verschillende klassieke strafdoelen worden eerst de klassieke straffilosofische stromingen uiteengezet. Strafdelen vloeien namelijk voort uit de klassieke straffilosofische stromingen. Binnen de straffilosofie zijn er vier belangrijke stromingen rond straf: retributivisme, utilitarisme, verenigingstheorieën en herstelrecht.

AFDELING I Retributivisme

KANT (1724-1804) wordt gezien als een belangrijke figuur binnen het retributivisme.⁵⁷ Er moet echter worden opgemerkt dat hij nauwelijks heeft geschreven over de rechtvaardiging van straf en dus geen volwaardige retributieve theorie heeft uitgewerkt.⁵⁸ Toch komen zijn ideeën terug in andere retributieve theorieën en dialogen.⁵⁹ KANT volgde namelijk het idee dat de strafwet een categorische imperatief is.⁶⁰ Dit houdt een onvoorwaardelijk gebod in dat steeds geldt, afgezien van haar gevolgen.⁶¹ Een verdiende straf dient volgens hem dus steeds te worden opgelegd.⁶² Het taliobeginsel (oog om oog, tand om tand) werd door hem als uitgangspunt gebruikt bij het afwegen van de straf.⁶³

⁵⁶ G. SUURMOND en B.C.J. VAN VELTHOVEN, "Werkt gevangenisstraf echt niet? Criminologen als struisvogels", *Justitiële verkenningen* 2008, (27) 40.

⁵⁷ J. DE KEIJSER, "Theoretische reflectie: de vergeten basis voor een bezonnen rechtspleging", *Delikt en Delinkwent* 2001.

⁵⁸ A.A. VAN DIJK, *Strafrechtelijke aansprakelijkheid heroverwogen: Over opzet, schuld, schuldsluitingsgronden en straf*, Antwerpen, Maklu uitgevers, 2008, 93.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ *Ibid.*, 94.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Ibid.*, 93.

Het retributivisme is de stroming die streeft naar het herstel van de rechtsorde in de samenleving.⁶⁴ Het doel van retributivisme is het vergelden van misdaden (*infra* Vergelding). Volgens deze stroming is een straf gerechtvaardigd door het feit dat daders het verdienen om gestraft te worden voor hun daden.⁶⁵ Met andere woorden richt het retributivisme zich op het verleden.⁶⁶ Het retributivisme kent veel verschillende vormen, waarin de verdiende straf (*just desert*) steeds terugkomt.⁶⁷ Kortom betekent dit dat het proportionaliteitsbeginsel centraal staat binnen het retributivisme en dat de zwaarte van de straf afhankelijk is van de ernst van het gepleegde misdrijf.⁶⁸ Een veelvoorkomend onderscheid is het positief retributivisme en het negatief retributivisme. Negatief retributivisme staat voor het idee dat personen enkel gestraft mogen worden indien ze daadwerkelijk schuldig zijn.⁶⁹ Hierbij mag de straf niet zwaarder zijn dan wat proportioneel is aan de daad.⁷⁰ Dit betekent dat straf geen noodzakelijke, maar een mogelijke reactie is op criminaliteit.⁷¹ Positief retributivisme legt daarentegen wel de plicht op om steeds te straffen.⁷² Zo is deze theorie is ten slotte te linken aan het categorisch imperatief van KANT (*supra*).

AFDELING II Utilitarisme

BECCARIA publiceerde in 1764 het boek '*Dei delitti e delle pene*'.⁷³ Hierin schreef hij dat het doel van straf inhoudt dat daders worden belet nieuwe feiten te plegen en dat andere mensen worden afgeschrikt om misdaden te plegen.⁷⁴ Met andere woorden moest wetgeving volgens hem streven naar een maximaal geluk voor een maximaal aantal mensen.⁷⁵ Deze gedachte vormt de kern van het utilitarisme, de tegenhanger van het retributivisme. BENTHAM, een Engelse jurist wiens denken werd beïnvloed door de ideeën van BECCARIA, werkte een aantal jaren later het utilitarisme als straftheorie gedetailleerd verder uit in zijn boek '*An introduction*

⁶⁴ V. SCHEIRS, K. BEYENS en J. DE KEIJSER, "De slachtoffergerichte dimensie in rechterlijk denken", *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2009, (7) 8.

⁶⁵ A.A. VAN DIJK, *Strafrechtelijke aansprakelijkheid heroverwogen: Over opzet, schuld, schulditsluitingsgronden en straf*, Antwerpen, Maklu uitgevers, 2008, 87; S.R. GALOEB, "Retributivism and criminal procedure", *New criminal law review* 2017, (465) 466.

⁶⁶ J. DE KEIJSER, "Theoretische reflectie: de vergeten basis voor een bezonnen rechtspleging", *Delikt en Delinkwent* 2001.

⁶⁷ S.R. GALOEB, "Retributivism and criminal procedure", *New criminal law review* 2017, (465) 469.

⁶⁸ V. SCHEIRS, K. BEYENS en J. DE KEIJSER, "De slachtoffergerichte dimensie in rechterlijk denken", *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2009, (7) 8.

⁶⁹ R.A. DUFF en D. GARLAND, *A Reader on Punishment*, Oxford, Oxford University Press, 1994.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ J. DE KEIJSER, "Theoretische reflectie: de vergeten basis voor een bezonnen rechtspleging", *Delikt en Delinkwent* 2001.

⁷² *Ibid.*

⁷³ BECCARIA, C., *Dei delitti e delle pene*, Livorno, Marco Coltellini, 1764.

⁷⁴ A.A. VAN DIJK, *Strafrechtelijke aansprakelijkheid heroverwogen: Over opzet, schuld, schulditsluitingsgronden en straf*, Antwerpen, Maklu uitgevers, 2008, 88; BECCARIA, C., *Dei delitti e delle pene*, Livorno, Marco Coltellini, 1764.

⁷⁵ *Ibid.*

to the principles of morals and legislation'.⁷⁶ Volgens BENTHAM volgt de utilitaristische stroming het nutsbeginsel, wat inhoudt dat straf enkel gerechtvaardigd is als daarmee meer leed wordt voorkomen dan dat er wordt toegebracht.⁷⁷

Kortom kan geconcludeerd worden dat het doel van utilitarisme het maximaliseren van geluk voor de maatschappij inhoudt.⁷⁸ Het utilitarisme is toekomstgericht en kijkt naar de potentiële voordelen van straf alsook naar de preventie van criminaliteit.⁷⁹ De focus wordt hierbij gelegd op de dader en op het nut van de straf.⁸⁰ Deze stroming behelst twee soorten preventie, namelijk: generale preventie en speciale preventie. Generale preventie staat voor het voorkomen van misdaden gepleegd door andere personen dan de dader in kwestie.⁸¹ Met andere woorden worden mensen afgeschrikt door de dreiging van straf.⁸² Deze theorie volgt een rationeel mensbeeld, waarbij de kosten en baten van misdaad en straf tegen elkaar worden afgewogen.⁸³ Speciale preventie staat daarentegen voor het voorkomen dat een dader zelf opnieuw misdaden pleegt.⁸⁴ Daarom kan, naast afschrikking, speciale preventie ook bekomen worden door onschadelijkmaking en re-integratie van de dader.⁸⁵

AFDELING III Verenigingstheorieën

Het retributivisme en het utilitarisme zijn niet volledig exclusief. Verenigingstheorieën werden in het leven geroepen om deze twee stromingen met elkaar te combineren en aan hun kritieken tegemoet te komen.⁸⁶ Er wordt in deze stroming getracht om utiliteit een rol te laten spelen binnen de grenzen van de verdiende straf.⁸⁷ Er zijn verschillende verenigingstheorieën, maar hier worden de twee bekendste uiteengezet. De eerste verenigingstheorie betreft spaarzaamheid of *limiting retributivism*. Hier wordt de rechtvaardiging van de straf gevormd door het

⁷⁶ A.A. VAN DIJK, *Strafrechtelijke aansprakelijkheid heroverwogen: Over opzet, schuld, schuldsluitingsgronden en straf*, Antwerpen, Maklu uitgevers, 2008, 88-89; J. BENTHAM, *An introduction to the principles of morals and legislation*, Londen, Athlone press, 1970.

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ V. SCHEIRS, K. BEYENS en J. DE KEIJSER, "De slachtoffergerichte dimensie in rechterlijk denken", *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2009, (7) 8.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ A.A. VAN DIJK, *Strafrechtelijke aansprakelijkheid heroverwogen: Over opzet, schuld, schuldsluitingsgronden en straf*, Antwerpen, Maklu uitgevers, 2008, 90.

⁸² *Ibid.*

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Ibid.*, 91.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ R.S. FRASE, *Just Sentencing: Principles and Procedures for a Workable System*, Oxford, Oxford University Press, 2012, 81.

⁸⁷ A.A. VAN DIJK, *Strafrechtelijke aansprakelijkheid heroverwogen: Over opzet, schuld, schuldsluitingsgronden en straf*, Antwerpen, Maklu uitgevers, 2008, 91.

utilitarisme en wordt de zwaarte van de straf beperkt door het retributivisme.⁸⁸ Met andere woorden vormt het retributivisme enkel een beperking van de straf en dus geen rechtvaardiging ervan.⁸⁹ Deze verenigingstheorie biedt een antwoord op de kritieken die worden opgeworpen in verband met het utilitarisme en het retributivisme.⁹⁰ Zo wordt er niet zwaarder gestraft dan verdiend en wordt er ook niet gestraft indien dit niet nuttig is.⁹¹ De tweede vorm van een verenigingstheorie is het neorehabilitationisme en is een variant van spaarzaamheid. Volgens deze theorie kunnen daders minder zwaar gestraft worden dan de retributieve bovengrens, op basis van het utilitaristische overwegingen.⁹² De belangrijkste overweging betreft hier rehabilitatie.

AFDELING IV Herstelrecht

Het idee van herstelrecht bestaat al sinds het ontstaan van samenlevingen.⁹³ In tegenstelling tot het wrede en retributieve beeld dat er bestaat rond de geschiedenis van straf, heeft het idee van herstel ook haar plaats in de geschiedenis. Het is namelijk zo dat zelfs in de meest primitieve samenlevingen het idee van schade herstellen een belangrijke plaats heeft gekend.⁹⁴ Aan het einde van de 12de eeuw kwam het herstelidee echter sterk op de achtergrond te staan, waardoor ook slachtoffers geen plaats meer kregen in het strafrecht.⁹⁵ Enkele eeuwen later heeft de victimologie een belangrijke rol gespeeld in de heropleving van het herstelrecht.⁹⁶ De huidige vorm van de herstelrechtelijke stroming ontwikkelde zich in de jaren 1970 als reactie op de onvrede rond de invulling van het strafrecht.⁹⁷ Het herstelrecht heeft dus tot doel het traditionele strafrechtstelsel, dat gebaseerd is op retributivisme en utilitarisme, te vervangen door herstelrechtelijke noties.⁹⁸

Herstelrecht wordt doorgaans gezien als een alternatief denkmodel, naast het retributivisme en utilitarisme.⁹⁹ De herstelrechtelijke stroming herdefinieert criminaliteit naar “*een sociaal*

⁸⁸ A.A. VAN DIJK, *Strafrechtelijke aansprakelijkheid heroverwogen: Over opzet, schuld, schulditsluitingsgronden en straf*, Antwerpen, Maklu uitgevers, 2008, 107.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ *Ibid.*, 108.

⁹¹ *Ibid.*

⁹² J. DE KEIJSER, “Theoretische reflectie: de vergeten basis voor een bezonnen rechtspleging”, *Delikt en Delinkwent* 2001.

⁹³ E.G.L. WEITEKAMP, “The history of restorative justice” in T. GAVRIELIDES (ed.), *Restorative justice: Ideals and realities*, Londen, Routledge, 2017.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ J. DE KEIJSER, “Theoretische reflectie: de vergeten basis voor een bezonnen rechtspleging”, *Delikt en Delinkwent* 2001.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ J. BRAITHWAITE, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, New York, Oxford University Press, 2002, 10; H. ZEHR, *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*, Scottsdale, Herald Press, 1995.

conflict dat het slachtoffer, de pleger van een delict en de samenleving aangaat".¹⁰⁰ Deze stroming onderscheidt zich van voorgaande stromingen door de focus op het slachtoffer.¹⁰¹ Volgens ZEHR, een pionier in de herstelrechtelijke stroming, wordt het herstelrecht gefundeerd op drie centrale beginselen, namelijk: schade en behoeften, verplichtingen en betrokkenheid.¹⁰² Het eerste centrale beginsel zegt dat herstelrecht zich voornamelijk concentreert op de aangerichte schade.¹⁰³ Met andere woorden vindt de interventie haar rechtvaardiging in de schade die werd aangericht.¹⁰⁴ Het tweede centrale beginsel staat voor het feit dat criminaliteit verplichtingen oplegt.¹⁰⁵ Dit beginsel legt de nadruk dus op de aansprakelijkheid en verantwoordelijkheid van de dader.¹⁰⁶ Daarnaast moeten daders worden aangemoedigd om de gevolgen van hun gedrag in te zien.¹⁰⁷ Ten slotte zegt het derde centrale beginsel dat herstelrecht betrokkenheid bevordert.¹⁰⁸ Dit betekent dat zowel het slachtoffer, de dader als de samenleving een belangrijke rol invullen in het herstelrecht.¹⁰⁹

HOOFDSTUK IV Klassieke strafdoelen

Uit de vier bovenstaande besproken straffilosofische stromingen vloeien enkele strafdoelen voort. Strafdoelen zijn van groot belang aangezien een straf haar verantwoording vindt binnen haar strafdoelen.¹¹⁰ Bij strafrechtelijke sancties dient de straf aan enkele klassieke strafdoelen te voldoen om effectief te zijn. Deze klassieke strafdoelen zijn: vergelding, bescherming van de maatschappij of onschadelijkmaking, speciale preventie of individuele gedragsbeïnvloeding en generale preventie of afschrikking.¹¹¹ Individuele gedragsbeïnvloeding kan gekoppeld worden aan rehabilitatie en re-integratie. Uit bovenstaand besproken straffilosofische stromingen volgt tevens nog een laatste belangrijk strafdoel, namelijk: herstel. Kortom worden de klassieke strafdoelen vergelding, afschrikking, onschadelijkmaking, rehabilitatie, re-integratie en herstel besproken in dit hoofdstuk.

¹⁰⁰ J. DE KEIJSER, "Theoretische reflectie: de vergeten basis voor een bezonnen rechtspleging", *Delikt en Delinkwent* 2001.

¹⁰¹ J. BRAITHWAITE, *Restorative Justice & Responsive Regulation*, New York, Oxford University Press, 2002, 10.

¹⁰² H. ZEHR, "Beginselen van herstelrecht" in WEIJERS, I. (ed.), *Het herstelgesprek bij jeugdige delinquenten*, 2005, 38.

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ J. DE KEIJSER, "Theoretische reflectie: de vergeten basis voor een bezonnen rechtspleging", *Delikt en Delinkwent* 2001.

¹⁰⁵ H. ZEHR, "Beginselen van herstelrecht" in WEIJERS, I. (ed.), *Het herstelgesprek bij jeugdige delinquenten*, 2005, 38.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ J. DE KEIJSER "Straftheorieën en de praktijk" in J. DE KEIJSER, M. JELICIC, H. MERCKELBACH, EN P. VAN KOPPEN, *Reizen met mijn rechter*, Deventer, Kluwer, 2010.

¹¹¹ P.M. SCHUYT, "Boontje komt om zijn loontje", *Sancties* 2018, 61; M.W. BOL, *Gedragsbeïnvloeding door strafrechtelijk ingrijpen; een literatuurstudie*, Arnhem, Gouda Quint, 1995, 11.

AFDELING I Vergelding

Vergelding staat centraal in de retributivistische stroming en is dus, zoals het retributivisme, gericht op het verleden.¹¹² Tot aan het einde van de 19de eeuw was vergelding, in de vorm van leedtoevoeging, de manier om daders weer op het goede pad te brengen.¹¹³ Dit strafdoel houdt in dat er opzettelijk leed wordt toegebracht aan de dader.¹¹⁴ Deze leedtoevoeging, en dus de straf, moet proportioneel zijn aan de gepleegde daad.¹¹⁵ Vergelding veronderstelt namelijk dat de dader over wilsvrijheid beschikt en zo verantwoordelijk wordt gesteld voor zijn daden.¹¹⁶ Binnen deze denkwijze worden als het ware wraakgevoelens bevredigd door het opleggen van de straf.¹¹⁷ Het is dan ook niet verwonderlijk dat vergelding doorgaans in verband wordt gebracht met primitivisme en wraaklust.¹¹⁸

Opzettelijke leedtoevoeging is een gevoelig onderwerp maar geeft desondanks nog steeds de toon aan binnen het huidige strafrecht.¹¹⁹ Zo blijft vergelding één van de belangrijke strafdoelen bij het opleggen van de gevangenisstraf. Vergelding bestaat bij de gevangenisstraf uit de vrijheidsberoving. Er wordt echter de kritiek opgeworpen dat vergelding irrationeel en doelloos is aangezien dit geen positief doel betreft.¹²⁰ Reflectie over vergelding wordt namelijk vermeden door strafrechtsexperten en er wordt steeds meer gericht op preventie en rehabilitatie.¹²¹ Het is dus maar de vraag of dit een ethisch verantwoord strafdoel is.

AFDELING II Afschrikking

Het strafdoel van afschrikking wordt onder de utilitaristische stroming geplaatst.¹²² Het utilitarisme volgt het idee van het maximaliseren van geluk voor de maatschappij (*supra* Utilitarisme). Het doel van straf is volgens deze stroming dus geen vergelding, aangezien dit net naar minder geluk zou leiden, maar preventie.¹²³ Deze preventie bestaat onder meer uit afschrikking.¹²⁴ Afschrikking kan worden opgesplitst naar individueel niveau en naar algemeen

¹¹² J. DE KEIJSER, "Theoretische reflectie: de vergeten basis voor een bezonnen rechtspleging", *Delikt en Delinkwent* 2001.

¹¹³ B. VAN STOKKOM, "Fatsoenlijk vergelden", *Tijdschrift voor Filosofie* 2016, 777.

¹¹⁴ *Ibid.*, 777-778.

¹¹⁵ *Ibid.*, 786.

¹¹⁶ J.A.A.C. CLAESSEN, "Strafrecht en Verlichting", *Justitiële verkenningen* 2013, (121) 123.

¹¹⁷ *Ibid.*, 125.

¹¹⁸ B. VAN STOKKOM, "Fatsoenlijk vergelden", *Tijdschrift voor Filosofie* 2016, 777.

¹¹⁹ *Ibid.*; B. VAN STOKKOM, "Actieve verantwoordelijkheid in het strafrecht", *Justitiële verkenningen* 2013, (90) 103; J. TEN VOORDE, *Recht tot straffen*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2015.

¹²⁰ B. VAN STOKKOM, "Fatsoenlijk vergelden", *Tijdschrift voor Filosofie* 2016, 777; *Ibid.*, 785.

¹²¹ *Ibid.*, 777.

¹²² J. DE KEIJSER, "Theoretische reflectie: de vergeten basis voor een bezonnen rechtspleging", *Delikt en Delinkwent* 2001.

¹²³ D. VERHOFSTADT, "De negen strafrechtelijke principes van Cesare Beccaria", *Strafblad* (Den Haag) 2014.

¹²⁴ *Ibid.*

niveau, wat kan worden teruggekoppeld naar generale en speciale preventie (*supra* Utilitarisme). Algemene afschrikking staat voor de afschrikking van potentiële daders door het feit dat daders worden gestraft voor hun misdrijven.¹²⁵ Meer specifiek wordt iedereen in de samenleving dus afgeschrikt om misdrijven te plegen, omdat het stellen van crimineel gedrag wordt gestraft. Daarnaast is er individuele of speciale afschrikking, wat de straf zelf betreft.¹²⁶ Het onaangenaam karakter van de straf zou de dader in de toekomst moeten weerhouden van het stellen van recidive.¹²⁷ In tegenstelling tot algemene afschrikking, wat gericht is op de gehele samenleving, is individuele afschrikking gericht op individuele daders.

In het kader van de gevangenisstraf moet worden opgemerkt dat afschrikking niet lijkt te werken.¹²⁸ Zo is, op vlak van algemene afschrikking, gebleken dat het verzwaren van straffen geen invloed heeft op criminaliteit en de hoeveelheid vrijheidsstraffen.¹²⁹ Daarnaast werkt de gevangenisstraf slechts in lichte mate afschrikkend en kan het bovendien in sommige gevallen zelfs tot recidive leiden.¹³⁰ Hieruit kan ten slotte geconcludeerd worden dat ook individuele afschrikking niet effectief lijkt te zijn.

AFDELING III Onschadelijkmaking

Onschadelijkmaking is een strafdoel dat onder de utilitaristische stroming wordt thuisgebracht.¹³¹ Dit strafdoel zegt dat delinquenten in de fysieke onmogelijkheid moeten worden gebracht om misdrijven te plegen.¹³² Meer specifiek betekent dit dat de vrijheidsbeneming ervoor zorgt dat de delinquent geen gevaar meer vormt voor de samenleving.¹³³ Vanzelfsprekend is dat dit strafdoel slechts tijdelijk effectief is aangezien het grote merendeel van de gedetineerden ooit weer wordt vrijgelaten. Dit kan echter voor het

¹²⁵ J. DE KEIJSER, "Straftheorieën en de praktijk" in J. DE KEIJSER, M. JELICIC, H. MERCKELBACH, EN P. VAN KOPPEN, *Reizen met mijn rechter*. Deventer, Kluwer, 2010, 895.

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ *Ibid.*

¹²⁸ K. MENNINGER, "Therapy, Not Punishment," in R.M. BAIRD & S.E. ROSENBAUM, *Philosophy of Punishment*, New York, Prometheus Books, 1988, 47-55.

¹²⁹ G. SUURMOND en B.C.J. VAN VELTHOVEN, "Werkt de gevangenisstraf echt niet? Criminologen als struisvogels", *Justitiële verkenningen* 2008, (27) 28.

¹³⁰ P. NIEUWBEERTA, *Gevangenisstraf, levenslopen en criminele carrières*, Utrecht, Universiteit Utrecht, 2007, 12; D.S. LEE en J. MCCRARY, "The deterrence effect of prison: dynamic theory and evidence" in M.D. CATTANEO, J.C. ESCANCIANO (eds.), *Regression Discontinuity Designs: Theory and Applications*, Bingley, Emerald Publishing Limited, 2017, 117.

¹³¹ J. DE KEIJSER, "Theoretische reflectie: de vergeten basis voor een bezonnen rechtspleging", *Delikt en Delinkwent* 2001.

¹³² T. MATHIESEN, *Prison on trial*, Winchester UK, Waterside Press, 2006, 85.

¹³³ T. DAEMS, T. VANDER BEKEN en D. VANHAELEMEESCH, *De machines van Justitie: vijftien jaar elektronisch toezicht in België*, Antwerpen, Maklu, 2013, 102.

negatieve effect zorgen dat strafrechters, die rekening houden met dit strafdoel, geneigd zijn om langere straffen op te leggen.

Het spreekt voor zich dat onschadelijkmaking door vrijheidsberoving één van de belangrijkste doelen is van de gevangenisstraf. In theorie zou kunnen worden gesteld dat de gevangenisstraf door haar vrijheidsberoving een invloed uitoefent op criminaliteit.¹³⁴ Dit moet echter genuanceerd worden door het onderscheid tussen de gevolgen op korte termijn en gevolgen op lange termijn. Op korte termijn is er namelijk inderdaad sprake van bescherming van de maatschappij door de onschadelijkmaking of vrijheidsberoving van de dader. De gevolgen op lange termijn moeten echter ook in beeld worden gebracht, aangezien in België vrijwel alle gedetineerden ooit de gevangenis verlaten.¹³⁵ Met andere woorden is onschadelijkmaking op zich niet genoeg op lange termijn.

AFDELING IV Rehabilitatie en re-integratie

De strafdoelen van rehabilitatie en re-integratie worden onder de utilitaristische stroming geplaatst.¹³⁶ Rehabilitatie is het strafdoel dat door middel van straf een positieve verandering wil teweegbrengen in de persoon van de dader. Dit strafdoel brengt crimineel gedrag in verband met externe prikkels, sociaal-economische status en/of psychische stoornissen.¹³⁷ Meer specifiek is de persoonlijke situatie van individuen volgens dit strafdoel dus een belangrijke factor in het al dan niet overtreden van de wet. Rehabilitatie is een ingewikkeld proces van gedragsverandering dat uiteindelijk zou moeten leiden tot de re-integratie van de gedetineerden.¹³⁸ Rehabilitatie in de gevangenisstraf houdt echter een ethisch dilemma in. Het is namelijk zo dat het gedwongen aspect van de rehabilitatie de kwaliteit van de behandelrelatie en dus van de interventie in het gedrag kan brengen.¹³⁹ Daarom is het van uiterst belang dat de therapeut empathisch, aanmoedigend en in zekere mate directief te werk gaat, gezien dit een positief effect heeft op de effectiviteit van de behandeling.¹⁴⁰

¹³⁴ D. WEATHERBURN, J. HUA en S. MOFFATT, "How much crime does prison stop? The incapacitation effect of prison on burglary", *Crime and Justice Bulletin* 2006, 1.

¹³⁵ L. ROBERT en V. SCHEIRS, "Le problème du pont. Missing links bij de tenuitvoerlegging van de interne en externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf" in T. DAEMS et al. *Quo Vadis? Tien jaar basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden*, Antwerpen, Maklu, 2015, 55.

¹³⁶ J. DE KEIJSER, "Theoretische reflectie: de vergeten basis voor een bezonnen rechtspleging", *Delikt en Delinkwent* 2001.

¹³⁷ M.W. LIPSEY, N.A., LANDENBERGER en G.L. CHAPMAN, "Rehabilitation: An assessment of theory and research" in C. SUMMER (ed.), *The Blackwell Companion to Criminology*, Oxford, Blackwell Publishing, 2004, 212-214.

¹³⁸ T. WARD, "De rehabilitatie van personen die een misdrijf hebben gepleegd: Aandacht voor risicomanagement én het zoeken naar een goed leven" in T. VANDER BEKEN, E. BROEKAERT, K. AUDENAERT, F. VANDER LAENEN, S. VANDEVELDE en W. VANDERPLASSCHEN (red.), *Sterktes van mensen*, Antwerpen, Maklu, 2016, 47.

¹³⁹ *Ibid.*, 55.

¹⁴⁰ *Ibid.* 56.

Re-integratie bestaat uit de voorbereiding van de gedetineerden op hun terugkeer in de vrije samenleving.¹⁴¹ Ondanks dat deze twee concepten niet volledig hetzelfde zijn, worden re-integratie en rehabilitatie doorgaans met elkaar in verband gebracht. Meer specifiek wordt de dader door middel van rehabilitatie beïnvloed waardoor deze geen crimineel gedrag meer zal stellen in de toekomst.¹⁴² Momenteel is re-integratie het hoofddoel binnen het Belgische gevangeniswezen.¹⁴³ Daarom is het van groot belang om tijdens de detentie al te werken aan het vergroten van de kansen van de gedetineerden na hun vrijlating.¹⁴⁴ Deze voorbereiding bestaat uit het voorzien van opleiding en begeleiding tijdens detentie en het opstellen van een goed reclasseringsplan samen met de gedetineerden.¹⁴⁵ Een gevangenisstraf zal namelijk pas effect hebben als er voldoende zorg wordt besteed aan de re-integratie van de gedetineerden in de maatschappij.¹⁴⁶ De focus op re-integratie wordt ondersteund door de interne en externe rechtspositieregeling van de gevangenisstraf.¹⁴⁷ De gebrekkige implementatie van deze wetgevingen zorgt echter voor lacunes in de praktische uitvoering van de strafdoelen.¹⁴⁸

In de jaren 1970 is het gebrek aan effectiviteit van strafrechtelijke interventies gebleken, ook wel bekend als *Nothing Works*.¹⁴⁹ In de jaren 1990 werd het *What Works* rehabilitatiemodel geïntroduceerd, later omgezet naar het *Risk Need Responsivity* (RNR) rehabilitatiemodel.¹⁵⁰ Dit model past individuele gedragsinterventies toe op basis van een diagnose van het recidiverisico (*Risk*), de tekortkomingen die hebben geleid tot het criminele gedrag (*Need*) en de leerstijl van de dader (*Responsivity*).¹⁵¹ Enkele jaren later werd het *Good Lives Model* (GLM) voor het eerst besproken. Dit model zoekt aansluiting bij het spontane proces van het beëindigen van de criminele carrière en op basis daarvan wordt gezocht naar interventies die dit proces kunnen beïnvloeden.¹⁵²

¹⁴¹ S. MEIJER en E. VAN GINNEKEN, "Visie op resocialisatie?", *Strafblad: het nieuwe tijdschrift voor strafrecht* 2018.

¹⁴² P. NELISSEN, *Resocialisatie en Detentie, Een onderzoek naar de houding van gedetineerden en gevangenispersoneel ten aanzien van de voorbereiding en terugkeer in de samenleving*, Maastricht, Universiteit Maastricht, 2000, 5.

¹⁴³ Verslag over de hoorzittingen: Hervormingen van het Strafwetboek: het nut van de straf, *Parl.St. Kamer* 2017-18, 3721/001, 7.

¹⁴⁴ *Ibid.*, 6.

¹⁴⁵ *Ibid.*, 6-9.

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ L. ROBERT en V. SCHEIRS, "Le problème du pont. Missing links bij de tenuitvoerlegging van de interne en externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf" in T. DAEMS, C. HERMANS, F. JANSSENS, J. MILLEN, L. ROBERT en V. SCHEIRS (red.), *Quo Vadis? Tien jaar basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden*, Antwerpen, Maklu, 2015, 72.

¹⁴⁸ T. DAEMS, "Overzicht 2005-2015: een decennium Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden" in T. DAEMS, C. HERMANS, F. JANSSENS, J. MILLEN, L. ROBERT en V. SCHEIRS (red.), *Quo vadis? Tien jaar basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden*, Antwerpen, Maklu, 2015, 23-24.

¹⁴⁹ R. MARTINSON, "What works? Questions and answers about prison reform", *The public interest* 1974, 22-54; M. BOONE, "Effectiviteit van straffen" in *Criminologie en strafrecht*, Den Haag, Boom criminologie, 2016, 220.

¹⁵⁰ M. BOONE, "Effectiviteit van straffen" in *Criminologie en strafrecht*, Den Haag, Boom criminologie, 2016, 233.

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² *Ibid.*, 236.

AFDELING V Herstel

Het is vanzelfsprekend dat herstel als strafdoel voortvloeit uit de herstelrechtelijke stroming. Het herstelrecht volgt het idee dat we als samenleving allemaal aan elkaar verbonden zijn.¹⁵³ Criminaliteit wordt hier gezien als een scheur in het netwerk van de samenleving.¹⁵⁴ Deze denkwijze houdt in dat criminaliteit moet worden rechtgezet of goedgeemaakt om het netwerk te herstellen.¹⁵⁵ Herstelrecht richt zich op de noden van het slachtoffer en streeft naar materieel en/of symbolisch herstel.¹⁵⁶ Hierdoor worden daders verantwoordelijk gesteld voor hun daden. Naast materieel herstel en financieel herstel stimuleert de herstelrechtelijke stroming participatie in de vorm van herstelbemiddeling.¹⁵⁷ Herstelbemiddeling staat voor het proces waarbij slachtoffer en dader met elkaar communiceren via een onafhankelijke bemiddelaar.¹⁵⁸

Doorgaans vinden herstelgerichte praktijken plaats buiten de gevangenis.¹⁵⁹ Het is namelijk makkelijker om samen met daders en slachtoffers te werken in de gemeenschapscontext.¹⁶⁰ Daarnaast kan herstel ook als autonome interventie worden gezien. Toch zijn er in de laatste jaren steeds meer herstelgerichte praktijken geïmplementeerd in de gevangenisstraf.¹⁶¹ In de late jaren 1990 werd herstel als strafdoel in het Belgische gevangeniswezen geïntroduceerd.¹⁶² Binnen de gevangenisstraf kan er dus beroep worden gedaan op herstelbemiddeling, hoewel de gevangeniscontext dit proces bemoeilijkt.¹⁶³ Zo wordt de kritiek opgeworpen dat herstelrecht en de vrijheidsstraf tegengestelde doelstellingen hebben, namelijk inclusie en exclusie.¹⁶⁴

¹⁵³ H. ZEHR, "Beginselen van herstelrecht" in WEIJERS, I. (ed.), *Het herstelgesprek bij jeugdige delinquenten*, 2005, 37.

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ J. DE KEIJSER, "Theoretische reflectie: de vergeten basis voor een bezonnen rechtspleging", *Delikt en Delinkwent* 2001.

¹⁵⁷ V. SCHEIRS, K. BEYENS en J. DE KEIJSER, "De slachtoffergerichte dimensie in rechterlijk denken", *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2009, (7) 9.

¹⁵⁸ B. CLAES en J. SHAPLAND, "Herstelbemiddeling in twee gevangenis: Positieve effecten op stoppen met misdaad?", *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2017, 12.

¹⁵⁹ D.W. VAN NESS, "Prisons and restorative justice" in G. JOHNSTONE en D.W. VAN NESS (eds.), *Handbook of Restorative Justice*, New York, Routledge, 2011, 312.

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² I. AERTSEN, "Restorative Prisons: where are we heading?" in T. BARBAS, B. FELLEGI en S. WINDT (eds.), *Responsibility-taking, Relationship-building and Restoration in Prisons. Mediation and Restorative Justice in Prison Settings*, Budapest, P-T Mühely, 2012, 265.

¹⁶³ H. DE VOS, "Herstelrecht in de gevangenis: een achterhaalde paradox?", *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2015, 62.

¹⁶⁴ I. AERTSEN, "Restorative Prisons: where are we heading?" in T. BARBAS, B. FELLEGI en S. WINDT (eds.), *Responsibility-taking, Relationship-building and Restoration in Prisons. Mediation and Restorative Justice in Prison Settings*, Budapest, P-T Mühely, 2012, 271.

HOOFDSTUK V Strafdooelen van het gevangeniswezen in België

Wanneer er wordt gesproken over strafrechtelijke sancties is het van belang dat de leer van de relatieve autonomie van straf in beeld wordt gebracht. De relatieve autonomie van straf staat voor het feit dat de focus van de straf verschuift per fase van de straf of per relevantiecontext.¹⁶⁵ De strafdooelen tijdens de straftoemeting verschillen van de strafdooelen waarop wordt gefocust tijdens de strafuitvoering.¹⁶⁶ In de fase van de straftoemeting primeert retributie (gericht op het verleden) en in de fase van de strafuitvoering primeert het utilitarisme (toekomstgericht).¹⁶⁷ Dit betekent dus dat tijdens de uitvoering van de gevangenisstraf andere doelen primeren dan de bovenstaande klassieke strafdooelen. Deze doelstellingen van de Basiswet situeren zich hoofdzakelijk in de strafuitvoering en kunnen tevens gelinkt worden aan bepaalde basisbeginselen.¹⁶⁸ De strafdooelen van het gevangeniswezen in België betreffen: de beperking van detentieschade, herstel, rehabilitatie en re-integratie.¹⁶⁹

De **beperking van detentieschade** als doel kan worden teruggekoppeld aan het schadebeperkingsbeginsel, wat aan bod komt in art. 6 van de Basiswet.¹⁷⁰ Dit artikel schrijft voor dat gedetineerden aan geen andere beperkingen van hun rechten worden onderworpen dan deze die onlosmakelijk verbonden zijn aan de vrijheidsbenemende maatregel. Art. 6,§2 Basiswet schrijft namelijk voor dat: “*Bij de uitvoering van de vrijheidsstraf of de vrijheidsbenemende maatregel dient vermijdbare detentieschade voorkomen te worden*”.¹⁷¹ Verschillende artikels van de Basiswet voorzien bovendien in rechten die verband houden met het normaliseringsbeginsel.¹⁷² Het normaliseringsbeginsel houdt het idee in dat het gevangenisleven zoveel mogelijk op het ‘normale’ leven moet lijken.¹⁷³ Ook dit beginsel kan dus in verband worden gebracht met het strafdoel rond de beperking van detentieschade. Een gevangenis is een totale inrichting,¹⁷⁴ wat volgens GOFFMAN “*een verblijfplaats en werkplaats van een groot aantal mensen die in dezelfde situatie verkeren, die van de maatschappij*

¹⁶⁵ T. DAEMS, “Straffen in tijden van recht en kloosterorde”, *Panopticon* 2013, 439-447.

¹⁶⁶ L. DUPONT, “Proeve van een voorontwerp van beginselenwet gevangeniswezen en tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen” in L. DUPONT (ed.), *Op weg naar een beginselenwet gevangeniswezen*, Leuven, University Press Leuven, 1998.

¹⁶⁷ GEMENGDE COMMISSIE HULP- EN DIENSTVERLENING AAN GEDETINEERDEN, *Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden: Strategisch Plan 2015-2020*, 2015, 62.

¹⁶⁸ Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

¹⁶⁹ Art. 6 en 9 Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

¹⁷⁰ Art. 6 Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

¹⁷¹ Art. 6, §2 Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

¹⁷² Art. 41-104 Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

¹⁷³ H. DE VOS, “Normaliseren van werken of werken aan normalisering? Gevangenisarbeid in België en Noorwegen”, *FATIK* 2016, 21; Eindverslag van de Commissie “Basiswet gevangeniswezen en rechtpositie van gedetineerden”, *Parl.St.* Kamer, 2000-01, 1076/001, 8.

¹⁷⁴ T. DAEMS, P. DE WITTE en G. ZUJDWEGT, *De gekooide mens: gevangenisstraf als doorleefde realiteit*, Leuven, Leuven University Press, 2016, 9.

gedurende een aanzienlijke tijd afgezonderd zijn en die samen een besloten, formeel gereguleerde levenswijze leiden” inhoudt.¹⁷⁵ Deze definitie houdt ten eerste in dat alle aspecten van het leven van personen in een totale inrichting op dezelfde plaats en onder hetzelfde toezicht plaatsvinden.¹⁷⁶ Ten tweede houdt dit in dat elk moment uit het dagelijks leven wordt doorgebracht in het bijzijn van een grote groep andere personen.¹⁷⁷ Daarnaast heeft het leven in een totale inrichting ook sociale en psychologische gevolgen zoals bijvoorbeeld *mortification of the self*.¹⁷⁸ Deze notie staat voor het verlies van de identiteit, sociale rollen en sociaal contact met de buitenwereld door de totale inrichting. De gevangenis heeft dus een enorme impact op het individu.¹⁷⁹ Uit deze bevindingen blijkt het belang van de beperking van detentieschade.

De Basiswet voegt aan bovenstaand doel rond de beperking van detentieschade nog drie strafdoelen toe. In art. 9, §2 van de Basiswet staat dat “*De tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf wordt gericht op het herstel van het door het misdrijf aan de slachtoffers aangedane onrecht, op de rehabilitatie van de veroordeelde en op de geïndividualiseerde voorbereiding van zijn reïntegratie in de vrije samenleving*”.¹⁸⁰ De Basiswet werkt deze drie strafdoelen nog verder uit in de vorm van een individueel detentieplan.¹⁸¹ Het individueel detentieplan houdt een schets in van het detentietraject alsook een schets van de activiteiten die op herstel zijn gericht.¹⁸² Daarnaast bevat het individueel detentieplan ook voorstellen rond mogelijke activiteiten voor gedetineerden.¹⁸³ Deze activiteiten zijn, onder meer, onderwijs- of vormingsprogramma's, opleidings- of omscholingsactiviteiten en andere activiteiten (re-integratie) en psychosociale begeleidingsprogramma's of medische of psychologische behandelingsprogramma's (rehabilitatie).¹⁸⁴ Ten slotte staat in artikel 82 van de Basiswet dat de penitentiaire administratie ervoor moet zorgen dat arbeid beschikbaar moet worden gesteld aan de gedetineerden met het oog op herstel en re-integratie.¹⁸⁵

¹⁷⁵ E. GOFFMAN, *Asylums: Essays on the Situation of Mental Patients and Other Inmates*, New York, Anchor Books, 1961, 11.

¹⁷⁶ M. KARMEEL, “Total Institution and Self-Mortification”, *Journal of Health and Social Behavior* 1969; E. GOFFMAN, *Asylums: Essays on the Situation of Mental Patients and Other Inmates*, New York, Anchor Books, 1961.

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ D. CAPPS, “The mortification of the self: Erving Goffman’s Analysis of the mental hospital”, *Pastoral Psychology* 2016, (103) 110.

¹⁷⁹ T. DAEMS, P. DE WITTE en G. ZUJDWEGT, *De gekooide mens: gevangenisstraf als doorleefde realiteit*, Leuven, Leuven University Press, 2016, 9.

¹⁸⁰ Art. 9, §2 Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari

¹⁸¹ Art. 38 Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

¹⁸² *Ibid.*

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ *Ibid.*

¹⁸⁵ Art. 82 Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

HOOFDSTUK V Belgische gevangenisorganisatie en -populatie

België telt 35 gevangenissen, waarvan twee in Brussel.¹⁸⁶ Een groot deel van deze gevangenissen dateert uit de 19e eeuw.¹⁸⁷ In die tijd had de gevangenisstraf tot doel morele inkeer teweeg te brengen bij de gedetineerden.¹⁸⁸ Er werd naar deze visie getracht door middel van individuele opsluiting in stervormige Ducpétiaux-gevangenissen.¹⁸⁹ Intussen is deze visie echter veranderd en beperken deze typische gevangenissen de mogelijkheid tot gemeenschapsregime en groepsactiviteiten.¹⁹⁰ In België wordt een onderscheid gemaakt tussen arresthuizen en strafhuizen.¹⁹¹ De totale gevangenispopulatie in ons land bestaat uit beklaagden, veroordeelden en geïnterneerden.¹⁹² Beklaagden worden opgesloten in arresthuizen en personen die veroordeeld zijn tot een vrijheidsberovende straf worden in strafhuizen geplaatst.¹⁹³

Opmerkelijk is de overbevolking waarmee de gevangenissen in België geconfronteerd worden sinds de jaren tachtig.¹⁹⁴ Hierdoor wordt het onderscheid tussen arrest- en strafhuizen niet strikt gerespecteerd.¹⁹⁵ Het gebeurt namelijk vaak dat veroordeelden in arresthuizen blijven opgesloten.¹⁹⁶ Dit betreft een belangrijk knelpunt, gezien arresthuizen minder mogelijkheden hebben om in te zetten op re-integratie.¹⁹⁷ SNACKEN en MAES waarschuwen voor de negatieve gevolgen van deze overbevolking voor zowel de gedetineerden als voor het personeel.¹⁹⁸ België is omtrent de erbarmelijke gevangenisomstandigheden reeds verschillende keren aangesproken geweest door de Raad van Europa via het Comité ter Preventie van Foltering (CPT). In 2014 heeft dit bovendien tot een veroordeling geleid door het EHRM voor schending van het verbod op onmenselijke en vernederende behandeling.¹⁹⁹ Om deze overbevolking tegen te gaan heeft

¹⁸⁶ K. BEYENS en E. MAES, “Gevangenis­capaciteit, gevangenis­bevolking en gevangenis­personeel: kwantitatieve evoluties” in K. BEYENS en S. SNACKEN (eds.), *Straffen. Een penologisch perspectief*, Antwerpen, Maklu, 2017, 245.

¹⁸⁷ *Ibid.*, 245.

¹⁸⁸ *Ibid.*, 262.

¹⁸⁹ *Ibid.*

¹⁹⁰ *Ibid.*, 263.

¹⁹¹ *Ibid.*, 247.

¹⁹² *Ibid.*, 238.

¹⁹³ *Ibid.*, 247.

¹⁹⁴ *Ibid.*, 238; K. BEYENS en E. MAES, “Het lappendeken van tien jaar strafuitvoering in België”, *Panopticon*, 2020, 11.

¹⁹⁵ K. BEYENS en E. MAES, “Gevangenis­capaciteit, gevangenis­bevolking en gevangenis­personeel: kwantitatieve evoluties” in K. BEYENS en S. SNACKEN (eds.), *Straffen. Een penologisch perspectief*, Antwerpen, Maklu, 2017, 247.

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ *Ibid.*

¹⁹⁸ *Ibid.*, 238.

¹⁹⁹ K. BEYENS en E. MAES, “Het lappendeken van tien jaar strafuitvoering in België”, *Panopticon*, 2020, (10) 11; EHRM 25 november 2014, nr. 64682/12, Vasilescu/België.

België ingezet op het verlagen ervan enerzijds, en op het vergroten van de gevangenis capaciteit anderzijds.²⁰⁰ BEYENS en MAES merken echter op dat dit slechts beperkt succesvol was.²⁰¹

De vele gedetineerden leiden uiteraard naar de nood aan voldoende penitentiair personeel.²⁰² De slechte werkomstandigheden die echter volgen uit de overbevolking en lage lonen leiden ertoe dat penitentiaire bewakingsassistenten (PBA) regelmatig staken.²⁰³ Deze stakingen en hun diepmenselijke gevolgen, zoals zelfmoord, zorgden reeds voor heel wat kritiek, waaronder ook van het CPT.²⁰⁴ De wet betreffende de organisatie van de penitentiaire diensten van het statuut van het penitentiair personeel voorziet daarom tegenwoordig in de continuïteit van de penitentiaire dienstverlening tijdens staking.²⁰⁵ Hoe dan ook vervult het penitentiair personeel een moeilijke opdracht, waarbij een goede opleiding, goede verstandhouding met en erkenning door de gevangenisdirectie, en een intelligente aanwending van vertrouwen in gedetineerden van groot belang zijn.²⁰⁶ Uit verschillende onderzoeken is echter gebleken dat er een sterk wantrouwige cultuur blijft heersen tussen PBA en gedetineerden, gekenmerkt door de nadruk op veiligheid, machogedrag etc.²⁰⁷ Het is dan ook een spijtige vaststelling dat er tot op heden in de praktijk weinig aandacht wordt gegeven aan het voorzien in een goede opleiding van het penitentiair personeel.²⁰⁸ Ten slotte zou hier echter verandering in komen dankzij de wet betreffende de organisatie van de penitentiaire diensten van het statuut van het penitentiair personeel.²⁰⁹ De basisopleiding voor het penitentiair personeel zal worden aangepast en bovendien zal er voorzien worden in voortgezette beroepsopleidingen die focussen op communicatieve en relationele vaardigheden in gevangeniscontext.²¹⁰

²⁰⁰ K. BEYENS en E. MAES, “Gevangenis capaciteit, gevangenisbevolking en gevangenis personeel: kwantitatieve evoluties” in K. BEYENS en S. SNACKEN (eds.), *Straffen. Een penologisch perspectief*, Antwerpen, Maklu, 2017, 239.

²⁰¹ *Ibid.*

²⁰² *Ibid.*, 271.

²⁰³ *Ibid.*

²⁰⁴ T. DAEMS, “De ene staking is de andere niet. Over (de gevolgen van) syndicale acties in de Belgische gevangenissen”, *FATIK*, 2011, (3) 4; CONSEIL DE L’EUROPE, *Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 27 mars au 6 avril 2017*, CPT/Inf (2018) 8, Strasbourg, 2018.

²⁰⁵ Hoofdstuk II, Afdeling II Wet betreffende de organisatie van de penitentiaire diensten van het statuut van het penitentiair personeel, *BS* 11 april 2019.

²⁰⁶ K. BEYENS en E. MAES, “Het lappendeken van tien jaar strafuitvoering in België”, *Panopticon*, 2020, (10) 29.

²⁰⁷ *Ibid.*; A. LIEBLING en H. ARNOLD, *Prisons and their moral performance. A study of values, quality and prison life*, Oxford, Oxford University Press, 2004; H. TOURNEL, *De gevangenisbewaarder. Het professioneel leven in beeld*, Antwerpen, Maklu, 2015.

²⁰⁸ K. BEYENS en E. MAES, “Het lappendeken van tien jaar strafuitvoering in België”, *Panopticon*, 2020, (10) 29.

²⁰⁹ Wet betreffende de organisatie van de penitentiaire diensten van het statuut van het penitentiair personeel, *BS* 11 april 2019.

²¹⁰ K. BEYENS en E. MAES, “Het lappendeken van tien jaar strafuitvoering in België”, *Panopticon*, 2020, (10) 29.

HOOFDSTUK VII Diensten ter ondersteuning van het gevangeniswezen in België

Uit bovenstaand hoofdstuk blijkt het belang van de rol van penitentiair personeel in het kader van de ondersteuning van het gevangeniswezen in België. Naast het penitentiair personeel wordt ook de tewerkstelling van bepaalde diensten ter ondersteuning van de strafdoelen van het gevangeniswezen in België verondersteld. Het strategisch plan rond hulp- en dienstverlening aan gedetineerden haalt enkele organisaties en sectoren aan die betrokken zijn bij de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden in Vlaanderen en Brussel, en dus bij de verwezenlijking van bovenstaande doelstellingen.²¹¹

Hoofdstuk IV van de Basiswet gaat over de controle en het toezicht op de gevangenis en de omgang met gedetineerden.²¹² De Centrale toezichtsraad heeft tot taak een onafhankelijk toezicht te houden op de gevangenis, op de omgang met gedetineerden en op de naleving van hun voorschriften.²¹³ Daarnaast ondersteunt, coördineert en controleert zij de werking van de Commissies van toezicht (CvT).²¹⁴ De CvT hebben tot taak een onafhankelijk toezicht te houden op de gevangenis, op de omgang met gedetineerden en op de naleving van hun voorschriften.²¹⁵ Zij kunnen bemiddelen tussen de directeur en de gedetineerden omtrent problemen die bij hen worden voorgelegd.²¹⁶ Deze toezicht- en controleorganen kunnen gezien worden als ondersteuning van het strafdoel rond de **beperking van detentieschade**.

Op vlak van welzijn biedt een Centrum voor Algemeen Welzijnswerk (CAW) in elke gevangenis begeleiding van individuele gedetineerden en de ondersteuning van de verschillende actoren aan.²¹⁷ Elke gevangenis werkt daarnaast ook samen met een Centrum Geestelijke Gezondheidszorg (CGG), die een belangrijke rol spelen in het licht van de gezondheidszorg aan gedetineerden.²¹⁸ Kortom zetten het CAW en CGG zich in voor het strafdoel rond **rehabilitatie**. De psychosociale dienst (PSD) verzorgt een belangrijk deel van het forensisch welzijnswerk.²¹⁹ De PSD maakt deel uit van het Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen van de FOD Justitie en is aanwezig in elke gevangenis.²²⁰ De

²¹¹ GEMENGDE COMMISSIE HULP- EN DIENSTVERLENING AAN GEDETINEERDEN, *Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden: Strategisch Plan 2015-2020*, 2015.

²¹² Hoofdstuk IV Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

²¹³ Art. 22, 1° Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

²¹⁴ Art. 22 Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

²¹⁵ Art. 26, §2, 1° Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

²¹⁶ Art. 26, §2, 3° Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

²¹⁷ *Ibid.*

²¹⁸ *Ibid.*

²¹⁹ F. VANDER LAENEN en K. POLFLIET, "Het forensisch welzijnswerk in Vlaanderen, een stand van zaken", *Welzijnsgids, welzijnszorg, beleid* 2009.

²²⁰ *Ibid.*

kernopdrachten van de PSD bestaan uit de adviesverlening met het oog op een veilige en humane tenuitvoerlegging van de straf, het onthaal van nieuwe gedetineerden en penitentiaire begeleiding.²²¹ De nadruk van deze begeleiding ligt hoofdzakelijk bij scharniermomenten in de strafuitvoering zoals de aanhouding, veroordeling, penitentiair verlof en (voorwaardelijke) invrijheidstelling.²²² Met andere woorden speelt de PSD dus een belangrijke rol bij de **re-integratie** van gedetineerden. Dit dient echter te worden genuanceerd. Enerzijds is de PSD een hulpverlener en staan zij in voor de psychosociale ondersteuning van de gedetineerden.²²³ Maar anderzijds is de PSD een forensische case manager die advies verleent aan de gevangenisdirectie.²²⁴ Deze dubbele rol kan worden geproblematiseerd aangezien de verschillende perspectieven de verslaggeving en dus de beslissing van de strafuitvoeringsrechtbank (SURB) kunnen beïnvloeden.²²⁵ Ten slotte biedt ook Moderator (forum voor herstelrecht en bemiddeling) haar diensten aan binnen de gevangenissen in het kader van het strafdoel rond **herstel**.²²⁶

Ondanks dit aanbod van organisaties en/of sectoren die reeds actief zijn binnen de gevangenis wordt in het strategisch plan aangehaald dat er een tekort is aan nog enkele belangrijke actoren. Dit tekort situeert zich hoofdzakelijk op het niveau van de hulp- en dienstverlening in het licht van re-integratie na detentie.²²⁷ Meer specifiek zou er een organisatie nodig zijn die zich richt op huisvesting en sociale administratie.²²⁸ Verder wordt er in het strategisch plan nog geschreven dat *“bij het uitwerken van aanbod op maat voor specifieke doelgroepen, zal het responsabiliseren van actoren die in dit kader een verschil kunnen maken, de komende jaren een aandachtspunt zijn”*.²²⁹ Ten slotte maakt het strategisch plan een opsomming op basis van haar analyse rond ondersteunende diensten. De opsomming betreft de aandachtspunten waarop het beleid betreffende de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden zich volgens de Gemengde Commissie zou moeten richten.²³⁰ Deze aandachtspunten zijn, onder meer, de verdere uitbouw van het aanbod, met de focus op humane detentie en re-integratie.²³¹ Daarnaast moet dit aanbod

²²¹ F. VANDER LAENEN en K. POLFLIET, “Het forensisch welzijnswerk in Vlaanderen, een stand van zaken”, *Welzijnsgids, welzijnszorg, beleid* 2009.

²²² *Ibid.*

²²³ V. SCHEIRS en S. DECOENE, “De (on)macht van de psychosociale dienst. Enkele reflecties bij de (mogelijke) impact van het psychosociaal verslag in het beslissingsproces van de strafuitvoeringsrechtbanken”, *Panopticon* 2016, (393) 397.

²²⁴ *Ibid.*

²²⁵ *Ibid.*

²²⁶ GEMENGDE COMMISSIE HULP- EN DIENSTVERLENING AAN GEDETINEERDEN, *Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden: Strategisch Plan 2015-2020*, 2015, 18.

²²⁷ *Ibid.*, 19.

²²⁸ *Ibid.*

²²⁹ *Ibid.*

²³⁰ *Ibid.*, 23

²³¹ *Ibid.*

vertaald worden in een geïntegreerd hulp- en dienstverleningsplan voor elke gedetineerde.²³² Verder zouden gedetineerden actief moeten kunnen participeren aan de organisatie, uitbouw en bekendmaking van het aanbod binnen de gevangenis.²³³ Ten slotte wordt nog geadviseerd om meer in te spelen op de noden en behoeften van de gedetineerden.²³⁴

²³² GEMENGDE COMMISSIE HULP- EN DIENSTVERLENING AAN GEDETINEERDEN, *Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden: Strategisch Plan 2015-2020*, 2015, 23.

²³³ *Ibid.*

²³⁴ *Ibid.*

DEEL II EMPIRISCHE STUDIE

Dit deel gaat dieper in op betreffend onderzoek. Ten eerste wordt de probleemstelling uiteengezet. Ten tweede volgt het hoofdstuk omtrent het methodologisch kader van dit onderzoek. Ten slotte worden de resultaten uitgebreid weergegeven in het hoofdstuk over de resultaten en worden deze vervolgens kritisch besproken in de discussie.

HOOFDSTUK I Probleemstelling

Zoals reeds vermeld werd er een onderzoek gevoerd naar de strafdoelen in de uitvoering van de gevangenisstraf. Meer bepaald werd er nagegaan in hoeverre het personeel en de externe diensten van de gevangenissen van Brussel en Leuven van mening zijn dat er aan de strafdoelen wordt voldaan tijdens de fase van de strafuitvoering. In de literatuur bestaat er heel wat kritiek over de effectiviteit en het nut van de gevangenisstraf.²³⁵ Er wordt zelfs gesteld dat de gevangenisstraf zinloos zou zijn en contraproductief zou werken.²³⁶ Daarnaast is de vrijheidsbeneming een zware straf en heeft het een grote impact op het individu.²³⁷ Daarom is het aangewezen om tijdens de detentie al te werken aan het vergroten van de kansen van de gedetineerden na hun vrijlating.²³⁸ Om deze reden wordt er gewerkt met strafdoelen, waarin de straf tevens haar verantwoording vindt.²³⁹ Volgens rechtsfilosoof TEN VOORDE zijn de doelen van de gevangenisstraf echter achterhaald.²⁴⁰ Bovendien vervullen het penitentiair personeel en de externe diensten een sleutelrol bij de ondersteuning van deze strafdoelen. Uit verschillende onderzoeken is echter gebleken dat er een sterk wantrouwige cultuur blijft heersen tussen PBA en gedetineerden.²⁴¹

²³⁵ R. MARTINSON, "What works? Questions and answers about prison reform", *The public interest* 1974, 22-54; M. BOONE, "Effectiviteit van straffen" in *Criminologie en strafrecht*, Den Haag, Boom criminologie, 2016, 220.

²³⁶ G. SUURMOND en B.C.J. VAN VELTHOVEN, "Werkt gevangenisstraf echt niet? Criminologen als struisvogels", *Justitiële verkenningen* 2008, 27; S.G.C. VAN WINGERDEN, "De samenleving roept om zwaardere straffen – Is dat een oplossing?" in J.P. VAN DER LEUN, E.R. MULLER, N. VAN DER SCHEE, P.M. SCHUYT en M.A.H. VAN DER WOUDE (eds.), *De Vogel Vrij*, Den Haag, Boom Lemma uitgevers, 2011, 311.

²³⁷ T. DAEMS, P. DE WITTE en G. ZUJDWEGT, *De gekooide mens: gevangenisstraf als doorleefde realiteit*, Leuven, Leuven University Press, 2016, 9.

²³⁸ Verslag over de hoorzittingen: Hervormingen van het Strafwetboek: het nut van de straf, *Parl.St.* Kamer 2017-18, 3721/001, 6.

²³⁹ J. DE KEIJSER "Straftheorieën en de praktijk" in J. DE KEIJSER, M. JELICIC, H. MERCKELBACH, EN P. VAN KOPPEN, *Reizen met mijn rechter*, Deventer, Kluwer, 2010.

²⁴⁰ J.M. TEN VOORDE, "Weer die levenslange gevangenisstraf", *Nederlands Juristenblad* 2002, 1294-1295; F. VAN LAANEN, "Levenslange gevangenisstraf in het sanctiestelsel van de eenentwintigste eeuw" in M.S. GROENHUIJSEN en J.B.H.M. SIMMELINK (eds.), *Glijdende schalen*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2003.

²⁴¹ K. BEYENS en E. MAES, "Het lappendeken van tien jaar strafuitvoering in België", *Panopticon*, 2020, (10) 29; A. LIEBLING en H. ARNOLD, *Prisons and their moral performance. A study of values, quality and prison life*, Oxford, Oxford University Press, 2004; H. TOURNEL, *De gevangenisbewaarder. Het professioneel leven in beeld*, Antwerpen, Maklu, 2015.

Op **maatschappelijk vlak** is dit onderzoek relevant omdat de gevangenisstraf over het algemeen niet lijkt te werken.²⁴² In sommige gevallen kan de gevangenisstraf zelfs tot recidive leiden.²⁴³ Toch wordt deze straf in bijna een kwart van alle zaken in België opgelegd.²⁴⁴ Daarnaast kent de gevangenisstraf ook tal van onbedoelde bijkomende negatieve gevolgen wat in contrast kan worden gebracht met het doel van de beperking van detentieschade.²⁴⁵ Dit onderzoek biedt inzicht in welke strafdoelen er beter moeten worden uitgewerkt binnen de uitvoering van de gevangenisstraf, gestoeld op bevindingen vanuit het standpunt van nauw betrokken personen, namelijk het penitentiair personeel en externe diensten. Een betere uitwerking van de strafdoelen zou namelijk een positieve invloed kunnen hebben op bovenstaande bevindingen.

Ook op **wetenschappelijk vlak** is dit onderzoek relevant. SUURMOND geeft namelijk de kritiek dat het onderzoek van criminologen zich voornamelijk richt op het aspect van recidive.²⁴⁶ Volgens hem zou onderzoek naar de gevangenisstraf zich moeten richten op het totale effect van de gevangenisstraf.²⁴⁷ In dit onderzoek wordt de gevangenisstraf geëvalueerd op basis van de mening van penitentiair personeel en externe diensten over de realisatie van haar vooropgestelde strafdoelen. De focus wordt dus niet gelegd op recidive. Zo is dit een innovatief onderzoek omdat er vanuit het perspectief van penitentiair personeel en externe diensten wordt gewerkt.

De onderzoeksvragen waarop dit onderzoek een antwoord tracht te bieden zijn:

1. In hoeverre zijn het penitentiair personeel en de externe diensten van Brussel en Leuven van mening dat er aan de strafdoelen in de gevangenisstraf wordt voldaan?
 - 1.1. In hoeverre zijn het penitentiair personeel en de externe diensten van mening dat er aan het strafdoel van beperking van detentieschade wordt voldaan?

²⁴² S.G.C. VAN WINGERDEN, “De samenleving roept om zwaardere straffen – Is dat een oplossing?” in J.P. VAN DER LEUN, E.R. MULLER, N. VAN DER SCHEE, P.M. SCHUYT en M.A.H. VAN DER WOUDE (eds.), *De Vogel Vrij*, Den Haag, Boom Lemma uitgevers, 2011, 311; G. SUURMOND en B.C.J. VAN VELTHOVEN, “Werkt gevangenisstraf echt niet? Criminologen als struisvogels”, *Justitiële verkenningen* 2008, (27) 42.

²⁴³ P. NIEUWBEERTA, *Gevangenisstraf, levenslopen en criminele carrières*, Utrecht, Universiteit Utrecht, 2007, 12.

²⁴⁴ M.F. AEBI, K. AROMAA, B. AUBUSSON DE CAVARLAY, G. BARCLAY, B. GRUSZCZYŃSKA, H. VON HOFER, V. HYSI, J.-M. JEHLE, M. KILLIAS, P. SMIT EN C. TAVARES, *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2006* (derde editie), Den Haag, WODC/Boom Juridische Uitgevers, 2016.

²⁴⁵ A. DIRKZWAGER, P. NIEUWBEERTA en J. FISELIER, “Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen”, *Tijdschrift voor Criminologie* 2009, 21.

²⁴⁶ G. SUURMOND en B.C.J. VAN VELTHOVEN, “Werkt gevangenisstraf echt niet? Criminologen als struisvogels”, *Justitiële verkenningen* 2008, (27), 41.

²⁴⁷ *Ibid.*

- 1.2. In hoeverre zijn het penitentiair personeel en de externe diensten van mening dat er aan het strafdoel van herstel wordt voldaan?
- 1.3. In hoeverre zijn het penitentiair personeel en de externe diensten van mening dat er aan het strafdoel van rehabilitatie wordt voldaan?
- 1.4. In hoeverre zijn het penitentiair personeel en de externe diensten van mening dat er aan het strafdoel van re-integratie wordt voldaan?
2. In hoeverre zijn het penitentiair personeel en externe diensten van Brussel en Leuven van mening dat er voldoende aanbod is aan diensten om deze strafdoelen te ondersteunen?

HOOFDSTUK II Methodologisch kader

Dit onderzoek werd gevoerd volgens de kwalitatieve onderzoekstraditie. Aangezien er nog weinig bekend is rond de mening van penitentiair personeel en externe diensten over de realisatie van strafdoelen, laat de kwalitatieve benadering toe om meer inzicht te krijgen in dit onderwerp.²⁴⁸ Deze methode kan namelijk een diepgaand inzicht bieden in de achterliggende motieven van de geïnterviewde personen. Kwalitatief onderzoek focust op de ervaring en beleving van de respondenten.²⁴⁹ Dit sluit aan bij de onderzoeksvragen van dit onderzoek, omdat deze specifiek peilen naar de mening van de respondenten in kwestie. Ten slotte laat kwalitatief onderzoek flexibiliteit toe en zorgt het voor interactie tussen onderzoeker en context.²⁵⁰ In kader van de toegang tot en omgang met de onderzoekspopulatie van dit onderzoek zijn dit belangrijke aspecten.

AFDELING I Steekproeftrekking

Voorafgaande aan het onderzoek werd een doelgerichte steekproef (*purposive sampling*) opgesteld op basis van de relevante criteria.²⁵¹ Initieel bestond de onderzoekspopulatie van dit onderzoek uit de gedetineerden en het personeel van de gevangenis van Vorst. Uiteindelijk moest deze onderzoeksopzet worden aangepast omwille van de coronacrisis, waardoor de onderzoeker geen toegang meer kon krijgen tot de gevangenis van Vorst. Er werd gekozen om

²⁴⁸ D. MORTELMANS, *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*, Leuven, Acco, 2013, 22.

²⁴⁹ K. BEYENS, P. KENNES en H. TOURNEL, "Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview" in T. DECORTE en D. ZAITCH (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven/Den Haag, Acco, 194.

²⁵⁰ D. MORTELMANS, *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*, Leuven, Acco, 2013, 23.

²⁵¹ D. MORTELMANS, "Het kwalitatief onderzoeksdesign" in T. DECORTE en D. ZAITCH (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven, Acco, 2016, 111.

de groep gedetineerden te vervangen door enkele externe diensten aangezien deze interviews online of telefonisch konden plaatsvinden. Bovendien werd het onderzoek geografisch uitgebreid door externe diensten te bevragen van zowel Brussel als Leuven om een algemener beeld van de Belgische situatie te kunnen schetsen. Het volledige verloop van dit onderzoek wordt uiteengezet in Bijlage I.

De groep van het personeel is eerder heterogeen en bestaat uit mannen en vrouwen die verschillende functies bekleden. Er werd gekozen om een onderscheid te maken in termen van geslacht en functie. In het kader van dit onderzoek is het belangrijk dat het personeel een functie bekleedt waarbij het dagelijks in contact komt met gedetineerden. Dit leidde tot een steekproefmatrix waarbij er een onderscheid wordt gemaakt tussen mannelijke en vrouwelijke PBA en leden van de PSD. Er werd voor deze verdeling gekozen omwille van pragmatische redenen, zoals werkdruk bij het personeel. Met andere woorden werd geanticipeerd dat er zich uit deze groep minder respondenten zouden aanbieden. De onderzoeker kreeg toegang tot deze respondenten via de directie van de gevangenis. De adjunct directrice van Vorst deed namelijk een oproep doen binnen de verschillende functiegroepen van het personeel. Tabel I presenteert de effectief gerealiseerde steekproeftrekking van het penitentiair personeel.

Tabel I. Steekproefmatrix op basis van selectiecriteria: penitentiair personeel

		Functie	
		PBA	PSD
Geslacht	Man	R1, R2	
	Vrouw		R3, R4

Er werd besloten om de steekproefmatrix van de externe diensten ook te formuleren in termen van geslacht en functie. In het kader van dit onderzoek is het bovendien belangrijk dat de bevraagde externe diensten een functie bekleden waarbij zij in contact komen met gedetineerden. Dit leidde tot een steekproefmatrix waarbij er een onderscheid wordt gemaakt tussen mannelijke en vrouwelijke aalmoezeniers en moreel consulenten, leden van de CvT en leden van de Rode Antraciet. Ook deze verdeling werd gekozen omwille van pragmatische redenen, zoals tijdkort omwille van de onvoorziene omstandigheden ten gevolge van de coronacrisis. De onderzoeker had toegang tot deze respondenten door persoonlijke contacten alsook door publieke contactgegevens van de externe diensten. Tabel II geeft de gerealiseerde steekproeftrekking van de externe diensten weer.

Tabel II. Steekproefmatrix op basis van selectiecriteria: externe diensten

		Functie		
		Aalmoezeniers en moreel consulenten	CvT	Rode Antraciet
Geslacht	Man	R5	R7	
	Vrouw	R6	R8, R9	R10

Er werd getracht om per relevante combinatie van criteria een respondent te zoeken. Dit betekent dat elke cel van de steekproefmatrix zou moeten worden gecoverd om theoretische saturatie te bekomen. In de praktijk is dit echter onmogelijk gebleken en kon niet elke cel uit de steekproefmatrix worden opgevuld. De reden hiervoor is dat deelname aan het onderzoek vrijwillig was en niet alle gecontacteerde personen in de mogelijkheid waren om of wensten deel te nemen aan het onderzoek. Bovendien werden respondenten 7 en 8, op hun vraag, samen geïnterviewd. Daarom speelde respondent 8 een aanvullende rol in dit onderzoek en was er niet genoeg informatie om haar te betrekken in Tabel III. Ten slotte is het bij kwalitatief onderzoek van belang dat de steekproef wordt opgebouwd uit informatierijke cases.²⁵² Om deze reden sluiten beide steekproefmatrixen aan bij de onderzoeksvragen, deze groepen zijn namelijk nauw betrokken bij de realisatie van de strafdoelen alsook bij de ondersteuning hieromtrent.

AFDELING II Dataverzameling

Zoals reeds vermeld, werd dit onderzoek gevoerd volgens de **kwalitatieve** onderzoekstraditie. Dit houdt in dat de interviews werden aangevuld met observationeel onderzoek. Het combineren van methoden is in kwalitatief onderzoek een veelvoorkomend fenomeen.²⁵³ Meer specifiek maakt dit onderzoek gebruik van datatriangulatie om de kwaliteit en interne validiteit te versterken.²⁵⁴ Het betreft een explorerend en beschrijvend onderzoek dat een beeld probeert te vormen van de case:²⁵⁵ de mening van het penitentiair personeel en de externe diensten van Brussel en Leuven over de invulling van de wettelijke strafdoelen. Aangezien er nog weinig

²⁵² D. MORTELMANS, "Het kwalitatief onderzoeksdesign" in T. DECORTE en D. ZAITCH (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven, Acco, 2016, 111.

²⁵³ D. MORTELMANS, *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*, Leuven, Acco, 2013, 23.

²⁵⁴ J. MAESSCHALCK, "Methodologische kwaliteit in het kwalitatief onderzoek" in T. DECORTE en D. ZAITCH (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven/Den Haag, Acco, 147.

²⁵⁵ D. MORTELMANS, "Het kwalitatief onderzoeksdesign" in T. DECORTE en D. ZAITCH (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven/Den Haag, Acco, 94.

bekend is rond de mening van penitentiair personeel over dit onderwerp laat deze benadering toe om meer inzicht te krijgen in dit onderwerp.²⁵⁶

In het kader van dit onderzoek werden er dus **interviews** afgenomen bij het personeel van Vorst en bij de externe diensten die werkzaam zijn in Brussel en Leuven. Het interview peilt naar de mening van de respondenten over het voldoen van de gevangenisstraf aan haar vooropgestelde strafdoelen, namelijk: beperking van detentieschade, herstel, rehabilitatie en re-integratie. Daarnaast werd ook de mening van de respondenten omtrent het aanbod van diensten ter ondersteuning van deze strafdoelen nagegaan. Het interview vertrekt vanuit een vooraf opgesteld interviewschema (*infra* Bijlage II), gebaseerd op de onderzoeksvragen, en is dus half-gestructureerd. Dit houdt in dat de vragen op voorhand vastliggen en onderverdeeld zijn in deze twee hoofdthema's. Dankzij de half-gestructureerde methode is er echter ruimte om naast deze topics ook op andere zaken, die zich spontaan aanbieden, dieper in te gaan.²⁵⁷ Elk topic begint met een algemene vraag en gaat steeds meer gericht in op de onderzoeksvragen. Bij een kort of onvolledig antwoord kan de onderzoeker vervolgens teruggrijpen naar bijvragen of checklists. De respondenten worden, tijdens het inleiden van het interview, op de hoogte gebracht over het doel van dit onderzoek alsook de vertrouwelijkheid bij de verwerking van de data. Om de anonimiteit van de respondenten te verzekeren worden zij niet bij naam genoemd en werd alle data die aan de respondenten kan worden teruggekoppeld geanonimiseerd of zelfs buiten beschouwing gelaten. Daarnaast worden de interviewtranscripts niet vrijgegeven en na afloop van het onderzoek vernietigd.

Ten slotte werden deze interviews aangevuld met enkele **observaties**. De PBA (respondenten 1 en 2) werden elk een dag geobserveerd met specifieke aandacht voor hun omgang met gedetineerden. Deze observaties hebben betrekking tot de beperking van detentieschade en, meer bepaald, op de rol van PBA hieromtrent. De onderzoeker bracht de participanten op de hoogte van het doel van de observatie en handelde dus *overt* of *obtrusive*.²⁵⁸ Tijdens de observatie nam de onderzoeker veldnota's, wat inhoudt dat alle waarnemingen worden neergeschreven.²⁵⁹ Deze nota's begonnen als *jottings* of snelle aantekeningen en werden achteraf verder uitgewerkt en uitgetypt tot gedetailleerde veldnota's (*infra* Bijlage VI). In het

²⁵⁶ D. MORTELMANS, *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*, Leuven, Acco, 2013, 22.

²⁵⁷ K. BEYENS, P. KENNES en H. TOURNEL, "Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview" in T. DECORTE en D. ZAITCH (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven, Acco, 2016, 195.

²⁵⁸ D. ZAITCH, D. MORTELMANS en T. DECORTE, "Etnografie en participerende observatie" in T. DECORTE, & D. ZAITCH (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven, Acco, 2016, 272.

²⁵⁹ *Ibid.*, 313.

kader van de duidelijkheid en structuur van deze observaties werd op voorhand tevens een observatieschema (*infra* Bijlage V) opgesteld.

AFDELING III Data-analyse

De uitgetypte interviews werden gecodeerd in het softwareprogramma ‘NVivo’. Deze software bevat een veelheid aan tools, zoals bijvoorbeeld memo’s, om het coderen te vergemakkelijken. Bovendien kan het gebruik van NVivo de data-analyse bijdragen in consistentie, snelheid, representatie en consolidering.²⁶⁰ De codering gebeurt doorgaans in drie fasen, namelijk: open coderen, axiaal coderen en selectief coderen.²⁶¹ Voorafgaande aan de interviews en data-analyse werd er een codeerschema opgesteld op basis van de topiclijst. Dit codeerschema (*infra* Bijlage III) diende als leidraad bij het coderen, waardoor open coderen niet nodig was. Hierdoor is dit onderzoek niet zuiver inductief en bevindt het zich in een tussenpositie. Bij het axiaal coderen werd de codeboom geordend door het linken, verwijderen en samenvoegen van bepaalde codes. Dit betekent dat de onderzoeker de verschillende (sub)categorieën met elkaar linkt.²⁶² De fase van het selectief coderen leidde tot het leggen van verbanden tussen categorieën.²⁶³ De definitieve codeboom wordt gepresenteerd in Bijlage IV. Door de codering werd structuur aangebracht in de data, waardoor de stap naar het verwerken en interpreteren van de resultaten kleiner wordt.

Bij de data-analyse van het observationele deel van dit onderzoek werd er specifiek gekeken naar informatie die betrekking heeft tot de onderzoeksvragen. Meer specifiek werd de omgang van de PBA ten aanzien van de gedetineerden geanalyseerd en met elkaar vergeleken. Deze analyse kan geplaatst worden onder de onderzoeksvraag omtrent de beperking van detentieschade. Daarenboven werden ook opmerkelijke uitspraken van de respondenten genoteerd. Deze zijn nuttig gebleken bij de data-analyse en vergelijking met de literatuur en data uit de interviews. De manier van analyseren komt overeen met de vier stappen die terugkomen in alle vormen van kwalitatieve data-analyse, namelijk: het bepalen van de soort analyse, het ordenen van de data, het leggen van verbanden en het uitschrijven van de analyse.²⁶⁴

²⁶⁰ T. DECORTE, “Kwalitatieve data-analyse” in T. DECORTE en D. ZAITCH (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven, Acco, 2016, 502-503.

²⁶¹ *Ibid.*, 483-484.

²⁶² *Ibid.*

²⁶³ *Ibid.*, 492.

²⁶⁴ *Ibid.*, 466.

Ten slotte werden er verschillende methoden gehanteerd om betekenis te genereren uit de data. Zo werd er gezocht naar wederkerige patronen en thema's door specifieke aandacht te geven aan wederkerige uitspraken door respondenten.²⁶⁵ Bovendien werd deze methode ook gehanteerd in de vergelijking tussen data uit de interviews en data uit de observaties. Vervolgens werden deze patronen geclusterd in categorieën door de wederkerige uitspraken samen te voegen onder een representatieve noemer.²⁶⁶ Daarnaast werden in dit onderzoek vergelijkingen en contrasten gemaakt.²⁶⁷ Dit gebeurde bijvoorbeeld op het niveau van de functie van de respondenten. De laatste methode betreft *subsuming particulars into the general*.²⁶⁸ Er werd namelijk getracht om clusters onder te brengen in algemene klassen, waardoor er een hiërarchie kwam in de data. Een voorbeeld hiervan is de koepel van 'Strafdoelen', waartoe de clusters 'Beperking van detentieschade', 'herstel', 'rehabilitatie' en 're-integratie' behoren.

AFDELING IV Kwaliteit van het onderzoek

Om de bevindingen uit dit onderzoek te testen werd gebruik gemaakt van enkele methoden. Er werd bijvoorbeeld beroep gedaan op *respondent validation*. Bij deze strategie worden de data of resultaten voorgelegd aan de respondenten, waarna de resultaten kunnen worden aangepast in het licht van hun feedback.²⁶⁹ Zo werden in dit onderzoek de uitgetypte interviews van het personeel van Vorst aan hen voorgelegd en op basis van hun opmerkingen aangepast en aangevuld. Daarnaast werden ook de resultaten van dit onderzoek voorgelegd aan respondenten 7 en 8. Op deze manier werd getracht om alle informatie zo accuraat mogelijk weer te geven. Er werd tevens speciale aandacht gegeven aan *following up surprises*, waardoor de onderzoeker bewust werd van haar eigen assumpties door de confrontatie met *outliers*.²⁷⁰ De bevinding dat PBA kritisch zijn over hun collega's maakte de onderzoeker bijvoorbeeld bewust van de assumptie dat zij dit niet zouden zijn. Bovendien werden de bevindingen omtrent de ondersteuning door PBA bij de beperking van detentieschade getest en bevestigd door middel van methodologische triangulatie.²⁷¹ De data uit de interviews werd namelijk aangevuld met de data uit de observaties. Ten slotte werd er in dit onderzoek gezocht naar falsificatie. Aanvankelijk was er vooral aandacht voor informatie die de hypothese "de strafdoelen worden

²⁶⁵ M.B. MILES, A.M. HUBERMAN en J. SALDANA, *Qualitative Data Analysis. A Methods Sourcebook*, London, SAGE, 2014, 277.

²⁶⁶ *Ibid.*, 279.

²⁶⁷ *Ibid.*, 284.

²⁶⁸ *Ibid.*, 285.

²⁶⁹ D., SILVERMAN, *Doing qualitative research*, London, Sage Publications Ltd, 2013, 288.

²⁷⁰ M.B. MILES, A.M. HUBERMAN en J. SALDANA, *Qualitative Data Analysis. A Methods Sourcebook*, London, SAGE, 2014, 303.

²⁷¹ *Ibid.*, 299.

nagestreefd maar niet gerealiseerd” bevestigt. Dit werd echter na een diepgaande analyse van de data aangepast naar “de strafdoelen worden nagestreefd maar onvoldoende gerealiseerd”. Zo werden de resultaten van dit onderzoek gedetailleerd uitgeschreven door alle nuances en tegengestelde meningen te vermelden.

Bij de steekproeftrekking werden enkele belangrijke beperkingen gevonden. De eerste beperking betreft de medewerking van de respondenten. Aangezien deelname aan dit onderzoek vrijwillig is, was het op voorhand niet zeker of alle cellen van de steekproefmatrix zouden worden ingevuld. Het voordeel in dit onderzoek is dat het volgens de kwalitatieve methode wordt gevoerd (*supra* Dataverzameling), wat veel flexibiliteit biedt.²⁷² Deze flexibiliteit is nodig gebleken, gezien de initiële onderzoeksopzet niet konden worden uitgevoerd omwille van de coronacrisis. De volgende beperking betreft het vinden van respondenten van externe diensten van Brussel en Leuven. Omwille van de coronacrisis moest er op korte tijd een nieuwe steekproefmatrix worden opgesteld en gezocht naar respondenten. Uiteindelijk kon slechts één cel van deze steekproefmatrix niet worden ingevuld.

Ook bij de dataverzameling werden enkele beperkingen gevonden. Zo werd bijvoorbeeld de aanvraag tot het meenemen van opnameapparatuur geweigerd door de directie van de gevangenis van Vorst. Hierdoor moesten tijdens de interviews uitgebreide notities worden genomen. Om dit proces vlot te laten verlopen werd vooraf een interviewtemplate opgesteld, met genoeg ruimte voor notities tussen elke vraag. Daarnaast werd per topic getracht om een samenvatting te maken van de antwoorden van de respondent. Hierdoor konden de respondenten hun mening verduidelijken en aanvullen, wat bijdroeg aan de accuraatheid van de notities. Om de volledigheid van de data te verzekeren, werden de interviews onmiddellijk na afname verwerkt. Een beperking die hiermee samenhangt betreft dat er soms niet diep genoeg werd ingegaan op bepaalde vragen door de focus op het noteren en door de tijd dat dit in beslag nam. Daarnaast waren er ook enkele beperkingen met betrekking tot de afname van online interviews, zoals verbingsproblemen waardoor de communicatie moeizamer verliep. De laatste belangrijke beperking bij de dataverzameling van de interviews betreft de ervaring van de onderzoeker. Het stellen van suggestieve vragen is een eerste knelpunt voor de onderzoeker. Bij de afname van sommige interviews haalde de onderzoeker namelijk direct voorbeelden aan, wat wordt afgeraden in het kader van suggestiviteit.²⁷³ Een ander knelpunt dat

²⁷² D. MORTELMANS, *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*, Leuven, Acco, 2013, 22.

²⁷³ K. BEYENS, P. KENNES en H. TOURNEL, “Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview” in T. DECORTE en D. ZAITCH (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven, Acco, 2016, 202.

hieruit voortvloeit is de interviewer/respondent interactie. Eén van de interviews werd omwille van pragmatische redenen zeer onverwachts afgenomen. Dit was tevens het eerste interview, waardoor het proces en ook de interactie wat moeizamer verliep. De respondent werd naar het einde toe geagiteerd omdat ze een andere afspraak had. Aan dit knelpunt werd tegemoetgekomen doordat de respondenten hun interview achteraf konden nalezen in het kader van de kwaliteit van het onderzoek.

Een belangrijke beperking bij de dataverzameling van het observationele deel van dit onderzoek betreft het feit dat er maar twee respondenten konden worden geobserveerd, voor een korte periode van slechts enkele uren. Hierdoor kon de data die hieruit voortvloeide enkel worden teruggekoppeld aan het doel rond beperking van detentieschade. Om deze reden is de data van de observaties puur aanvullend in verhouding tot de data van de interviews. Een tweede beperking betreft de moeilijkheidsgraad van de observatie. Observatie kan zeer vermoeiend zijn voor de onderzoeker op emotioneel vlak.²⁷⁴ De onderzoeker tracht namelijk om de achterliggende motieven van participanten te begrijpen (*Verstehen*).²⁷⁵ Bovendien is het van belang dat de onderzoeker haar aandacht voldoende bij de observatie houdt, wat zeer intensief kan zijn. Naast het omschrijven van de setting in zintuiglijke termen – zoals geluid, geur en opvallende uitspraken van participanten – probeert de onderzoeker specifiek de omgang van de PBA ten aanzien van de gedetineerden te observeren.

Ten slotte werd de onderzoeker ook bij de data-analyse met enkele beperkingen geconfronteerd. Een belangrijke beperking bij de data-analyse van de online interviews betreft de verwerking van de opnames. Zoals reeds vermeld was er soms sprake van verbindingproblemen waardoor de opname op sommige momenten onduidelijk was. Hieraan werd tegemoetgekomen door deze stukken in hun context te plaatsen, waardoor duidelijk werd wat de respondent zei. Een beperking in de data-analyse van de observaties is dat de onderzoeker de motieven van de respondenten nooit met zekerheid kan achterhalen. Er werden slechts twee respondenten geobserveerd omwille van pragmatische redenen, wat leidde tot een eerder beperkte analyse. Hier werd echter aan tegemoetgekomen door de combinatie van de observatie met een diepgaande analyse van de interviews.

²⁷⁴ D. ZAITCH, D. MORTELMANS en T. DECORTE, “Etnografie en participerende observatie” in T. DECORTE, & D. ZAITCH (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven, Acco, 2016, 284.

²⁷⁵ *Ibid.*, 283.

HOOFDSTUK III Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek uitgebreid uiteengezet. Allereerst worden de strafdoelen van het gevangeniswezen in België besproken. Meer specifiek zal er worden ingegaan op de mening van de respondenten over de uitwerking van de beperking van detentieschade, herstel, rehabilitatie en re-integratie in de praktijk. Daarnaast worden ook de zelf aangehaalde strafdoelen besproken en wordt er dieper ingegaan op het aanbod van de diensten ter ondersteuning van de strafdoelen. Ten slotte volgt er een uiteenzetting van alternatieve straffen of systemen.

AFDELING I Strafdelen van het gevangeniswezen in België

Om een antwoord te bieden op de onderzoeksvraag “In hoeverre zijn het penitentiair personeel en de externe diensten van Brussel en Leuven van mening dat er aan de strafdoelen in de gevangenisstraf wordt voldaan?” werd gebruik gemaakt van de data uit de interviews. Alvorens er dieper wordt ingegaan op de resultaten omtrent de strafdoelen van het gevangeniswezen in België worden de spontaan aangehaalde strafdoelen besproken. Op de algemene en open vraag “Wat zijn volgens uw beleving de hoofddoelen van de gevangenisstraf?” werden door de respondenten zelf namelijk een aantal doelen aangehaald.

Bescherming van de maatschappij door opsluiting werd aangehaald als doel van de gevangenisstraf door respondenten 3, 5, 6 en 7. Volgens respondent 3 wordt dit strafdoel gerealiseerd en is dit in bepaalde gevallen ook nodig. Respondent 6 wierp echter op dat dit doel slechts tijdelijk werkt, waardoor het probleem wordt verzet. Respondent 3 bevestigde dit door aan te halen dat mensen vaak criminele feiten plegen door hun levenssituatie. Volgens haar is het daarom nutteloos om deze mensen een gevangenisstraf op te leggen en daarna weer in dezelfde situatie te plaatsen. **Vergelding** of **straf** werd aangehaald als één van de doelen van de gevangenisstraf door respondenten 5, 9 en 10. Daarnaast werd ook **afschrikking** opgeworpen als doel door de PSD-leden (respondenten 3 en 4). Respondent 3 is echter van mening dat dit een verouderd idee is en gaf aan niet overtuigd te zijn over de effectiviteit van dit strafdoel. Bovendien bemerkte respondent 4 dat zij zelf niet streeft naar afschrikking als doel, maar dat de gevangenis over het algemeen afschrikkend werkt. Zowel respondent 2 als respondent 5 hadden het over **veiligheid** of **preventie** als doel van de gevangenisstraf. Zo legde respondent 5 uit dat risicotaxatie een grote rol speelt in het nagaan of mensen ‘veilig’ zijn om te worden vrijgelaten. Respondenten 2, 3 en 4 haalden zelf **re-integratie** aan (*infra* Re-

integratie). Volgens respondent 2 blijft veiligheid het hoofddoel maar wordt er daarnaast getracht om gedetineerden voor te bereiden op hun terugkeer naar de maatschappij. Ten slotte werd **rehabilitatie** (*infra* Rehabilitatie) opgeworpen door respondenten 1 en 4. Respondent 1 legde hier de nadruk op gedragsverandering doordat gedetineerden leven volgens een strikt schema. Deze respondent wierp echter op dat niet alle gedetineerden het volgen van een schema kunnen volhouden buiten de gevangeniscontext. Respondent 4 had het daarentegen, in het kader van rehabilitatie, over het op gang brengen van een psychologisch denkproces.

Onderafdeling §1 Beperking van detentieschade

Alle respondenten zijn van mening dat er wordt **gestreefd** naar de beperking van detentieschade. Respondenten 1, 2 en 3 haalden het dragen van eigen kledij aan als voorbeeld van hoe er naar de vervulling van dit doel wordt gestreefd. Respondenten 1 en 3 hadden het daarnaast over de kantine waar gedetineerden eten kunnen kopen. De PBA (respondenten 1 en 2) vinden dat er tegenwoordig tevens een menselijker beleid wordt gevoerd in het kader van de beperking van detentieschade. Volgens respondent 3 mogen gedetineerden een eigen dokter, tandarts en/of psycholoog naar de gevangenis laten komen. Zij bemerkte echter dat de gedetineerden dit zelf moeten betalen en dat er niet veel specialisten zijn die hun werk in de gevangenis willen of kunnen doen. Respondent 4 gaf een reeks voorbeelden van toekomstige inspanningen omtrent de beperking van detentieschade, zoals het werken aan het aanbieden van meer privacy voor de gedetineerden, telefoons voor in de cel en het scheiden van het sanitair en slaapgedeelte. Daarnaast zei deze respondent nog dat gedetineerden toegang hebben tot een fitness en een bibliotheek. Respondent 7 verwees naar het recht op bezoek in het kader van de beperking van detentieschade. Respondent 10 had het over sportactiviteiten en filmavonden die gedetineerden de kans geven om te normaliseren en in contact te komen met andere mensen.

Respondenten 1, 3, 5 en 9 zijn van mening dat detentie veel schade berokkent en dat de beperking ervan een moeilijk haalbaar doel is. De PSD-leden (respondenten 3 en 4) zijn van mening dat de gevangenisstraf puur vrijheidsberoving zou moeten inhouden. Zij wierpen echter op dat er in de praktijk veel bijkomende elementen zijn die de detentie kunnen verzwaren. Zo had respondent 3 het over het feit dat gedetineerden al hun banden met de maatschappij en met hun naasten verliezen waardoor ze ook geen kans hebben om hun daden goed te maken. Volgens haar verliezen gedetineerden alle verantwoordelijkheid alsook hun sociale rol en zelfbeeld door de gevangenisstraf te ondergaan. Respondent 4 zei bovendien dat er bovenop de vrijheidsberoving verzwarende elementen zijn zoals de lange wachttijd voor een TV, het

personeelstekort, afwezigheden van het personeel en overbevolking. Respondenten 5 en 7 haalden het gebrek aan contacten met de buitenwereld aan. Beide respondenten zijn van mening dat er nood is aan digitalisering in de gevangenis, voornamelijk door de mogelijkheid tot Skype. Zowel respondent 5 als respondent 9 vinden dat het contact met het penitentiair personeel zou moeten veranderen. Zij zijn namelijk van mening dat gedetineerden worden behandeld als kinderen, waardoor zij zelf geen initiatieven kunnen nemen. Respondent 8 voegde hieraan toe dat alle zaken die gedetineerden een waardige plaats biedt in de samenleving, zoals bijvoorbeeld arbeid en onderwijs, zeer belangrijk zijn in de beperking van detentieschade. Ten slotte is respondent 9 van mening dat een open regime ingang zou moeten vinden in meerdere gevangenissen. Volgens haar draagt dit bij in de beperking van detentieschade omdat het gedetineerden een beetje meer verantwoordelijkheid over zichzelf biedt.

Alle respondenten gaven aan dat de beperking van detentieschade **onvoldoende wordt gerealiseerd**. Respondent 1 meent dat dit komt door het personeelstekort en haalde aan dat er nood is aan meer opvolging. Respondent 4 zei dat er wel veel inspanningen worden gedaan maar dat detentieschade niet kan worden uitgesloten wegens de overbevolking, werkdruk en beperkte middelen. Respondent 5 haalde aan dat de hiërarchische structuur van de gevangenis zorgt voor een schadelijke context die gedetineerden totaal machteloos maakt. Respondent 7 legde uit dat de beperking van detentieschade slechts wordt gerealiseerd in de mate dat het instituut van de gevangenis dat toelaat, en dat dit in onvoldoende mate is. Ten slotte is detentieschade volgens respondent 9 onvermijdelijk.

Onderafdeling §2 Herstel

Alle respondenten haalden aan dat er wordt **gestreefd** naar herstel. Respondenten 1 en 9 zijn echter van mening dat er meer ingezet zou moeten worden op dit strafdoel. Volgens respondent 1 zouden gedetineerden hierdoor meer verantwoordelijkheid voor hun daden kunnen opnemen en een beter schuldbesef kunnen krijgen. Hiertegenover bemerkte deze respondent echter dat dit strafdoel meerdere beperkingen kent aangezien gedetineerden volgens hem inzetten op dit strafdoel om hun dossier te verbeteren. Respondent 5 vindt daarentegen dat dit wel degelijk een legitieme motivatie is. Respondenten 3, 5 en 7 gaven aan dat het systeem en het instituut van de gevangenis niet zijn gemaakt om bij te dragen aan de mogelijkheid tot herstel. Respondenten 3 en 5 merkten op dat er zou moeten gewerkt worden aan de integratie van mogelijkheden tot herstel in de gevangenisstraf. Respondenten 5 en 10 stelden dat er zou moeten worden ingezet

op initiatieven om gedetineerden te sensibiliseren over ervaringen en mogelijkheden tot herstel. Volgens de aalmoezenier en moreel consulente (respondenten 5 en 6) voelen veel gedetineerden zich onbegrepen en genegeerd omdat zij worden gestigmatiseerd. Respondent 5 vindt dat er zou moeten worden gewerkt aan de beeldvorming omtrent gedetineerden, om zo de mogelijkheden tot herstel te verbeteren. Dit blijkt uit volgende uitspraak:

De herstelgedachte draait eigenlijk rond het idee dat de meeste mensen moreel aanspreekbaar zijn. Maar als ge gedetineerden beschouwt als gewetenloze schurken dan gaat de herstelgedachte nooit ingang vinden in de gevangenis. Ge moet ergens beginnen bij de geesten van de mensen rijp te laten worden voor de herstelgedachte.

Op vlak van **materieel herstel** legden de PBA (respondenten 1 en 2) de nadruk op het werk binnen de gevangenis om zo de burgerlijke partij af te betalen. Respondent 1 nuanceerde dit echter door het feit dat deze afbetaling heel lang kan duren door de lage verloning binnen de gevangenis. Ook respondenten 3, 7 en 9 haalden het lage inkomen van de gedetineerden aan. Respondent 9 voegde hieraan toe dat dit een negatieve indruk kan geven naar het slachtoffer toe. Dit verwoordde ze als volgt: *“Soms betalen ze 20 euro per maand, maar dat is gewoon symbolisch hé, daar kunt ge niks mee doen. (...) wat is dan de ervaring? Dan kunnen ze even goed niks geven hé”*. Respondent 10 is daarentegen van mening dat een symbolisch bedrag ook een impact kan hebben. Dit blijkt uit volgende uitspraak: *“Mensen beseffen dat niet, maar heel vaak hebben slachtoffers zoiets van ‘als ik weet dat mijn dader maandelijks vijf euro betaalt, dan weet ik dat die maandelijks aan mij denkt’”*.

Op vlak van **emotioneel herstel** haalde het merendeel van de respondenten Moderator (*infra* Diensten ter ondersteuning van het gevangeniswezen in België) aan als forum voor herstelbemiddeling. Respondent 3 is van mening dat dit een goed initiatief is, maar merkt op dat hier in de gevangnissen van Brussel niet vaak beroep op wordt gedaan. Respondent 10 wees erop dat Moderator een afwachtende houding heeft, dus het initiatief moet van de gedetineerde of het slachtoffer komen. De aalmoezenier en moreel consulente (respondenten 5 en 6) voegden hieraan toe dat een grote groep van gedetineerden niet bereikt wordt door de initiatieven tot herstel. Respondent 6 verwoordde dit als volgt: *“Het wordt dus wel voorgesteld, maar hoe? Met affiches of flyers kom je niet ver. (...) Je zou echt al bij iedereen moeten gaan kloppen om uw organisatie te gaan uitleggen”*. Respondenten 2, 4 en 7 merkten op dat emotioneel herstel een gevoelige kwestie is en dat dit bovendien kan bemoeilijkt worden door een contactverbod tussen dader en slachtoffer. Respondent 3 meent dat gedetineerden ook ten

aanzien van de maatschappij weinig tot geen kans krijgen om hun daden te herstellen. Respondent 5 bevestigde dit door aan te halen dat sommige initiatieven van gedetineerden worden tegengewerkt door de gevangenisautoriteiten. Het merendeel van de respondenten vindt dat er pas aan herstel wordt gewerkt aan het einde van de detentie. Respondenten 5 en 10 merkten echter op dat de gedetineerden zelf al vanaf het begin van hun detentie initiatief kunnen nemen tot herstel.

Alle respondenten zijn van mening dat het strafdoel omtrent herstel **onvoldoende wordt gerealiseerd**. Volgens respondenten 1 en 4 wordt herstel wel gerealiseerd op materieel of financieel vlak. Zij nuanceerden dit echter door een aantal moeilijkheden aan te halen zoals de lage verloning van gedetineerden, wat leidt tot een langdurig proces van afbetaling. Volgens respondenten 7 en 10 zou het lage inkomen van gedetineerden de realisatie van dit strafdoel zelfs in de weg staan. Respondenten 2 en 6 vinden dat er te laat wordt ingezet op dit strafdoel. Respondent 6 is dan ook van mening dat dit doel vanaf het begin van de detentie systematisch zou moeten worden georganiseerd voor alle gedetineerden. Ten slotte gaf respondent 4 aan dat herstel niet volledig wordt gerealiseerd door het gebrek aan aandacht voor emotioneel herstel.

Onderafdeling §3 Rehabilitatie

Alle respondenten vinden dat er wordt **gestreefd** naar rehabilitatie. Het merendeel nuanceerde dit echter door het tekort aan middelen en personeel sterk te benadrukken. Volgens respondent 3 is het huidige detentiesysteem niet effectief omdat het te weinig inzet op hulpverlening. Zij haalde bovendien aan dat gedetineerden te weinig verantwoordelijkheid over zichzelf krijgen, waardoor er een passieve houding wordt gecreëerd. Respondent 4 is van mening dat de PSD een rol speelt in het streven naar rehabilitatie door de levensgeschiedenis, feitengeschiedenis en probleemgebieden te bespreken met de gedetineerden. Respondent 5 is echter van mening dat gedetineerden te laat bij de PSD worden geroepen en dat het op dat moment geen zin meer heeft om over de feiten te praten. Dit werd bevestigd door respondent 6, die erop wees dat het terugkomen op de feiten na al die jaren detentieschade kan veroorzaken. Bovendien zei respondent 10 dat de gedetineerden geen vertrouwen hebben in de PSD omwille van de rapportageplicht (*infra* Re-integratie). Volgens haar zou deze rapportageplicht moeten worden weggewerkt of zouden externe diensten beter toegang moeten krijgen tot de gedetineerden. Respondent 9 voegde hieraan toe dat de gevangenis teveel terugvalt op externe diensten en zelf niet genoeg ondersteuning biedt.

Op vlak van **psychologische ondersteuning** haalde het merendeel van de respondenten de PSD aan als ondersteunende dienst. Volgens respondent 2 gaan gedetineerden namelijk regelmatig naar de PSD om contact te leggen met externe diensten die het welzijn van de gedetineerden bevorderen. Sommige respondenten wierpen echter op dat dit in de praktijk niet altijd zo verloopt door het personeelstekort en de overbevolking. Respondent 4 voegde hieraan toe dat de PSD zelf geen psychologisch traject kan opstarten met de gedetineerden. De PSD-leden (respondenten 3 en 4) zeiden dat het CGG doorgaans in verschillende gevangenissen psychologische ondersteuning biedt, maar dat zij hun werking in Brussel hebben stopgezet. Volgens de aalmoezenier en moreel consulente (respondenten 5 en 6) is er nood aan een groter aanbod aan psychologische ondersteuning. Respondent 5 maakte bovendien een onderscheid tussen rehabilitatie om recidive te vermijden en rehabilitatie als hulpverlening. Volgens hem zou er moeten worden ingezet op hulpverlening, maar zet het huidige systeem meer in op het vermijden van recidive. Dit werd bevestigd door respondent 7, die stelde namelijk dat de PSD psychologische ondersteuning biedt maar dat dit verbonden is aan risicotaxatie. Deze respondent zei dat ook aalmoezeniers en moreel consulents ondersteuning kunnen bieden in de vorm van vertrouwelijke gesprekken. Respondent 8 voegde hieraan toe dat er in Leuven Centraal ook een psychiater werkzaam is. Respondent 9 haalde enkele initiatieven aan zoals gespreksgroepen en een cursus van mindfulness. Volgens haar krijgen gedetineerden door deze gespreksgroepen de kans om zichzelf te zijn, hun mening te uiten en initiatief te nemen. Ze wierp echter op dat deze initiatieven van de externe diensten komen. Respondent 10 zei dat niet iedereen die het nodig heeft beroep doet op psychologische ondersteuning. Hierover zei ze dat dit in de vrije samenleving ook niet het geval is. Respondent 6 is daarentegen van mening dat rehabilitatie vanaf het begin van detentie verplicht zou moeten worden.

Op vlak van **gedragsverandering** wordt er volgens respondent 1 een respectvolle houding van de gedetineerden afgedwongen door middel van straf en beloning. Deze respondent is van mening dat er getracht wordt om gedetineerden andere gewoonten aan te leren door bijvoorbeeld het aanbieden van cursussen. Respondent 3 haalde aan dat er af en toe wordt gewerkt aan de motivatie van gedetineerden. Ze zei bijvoorbeeld dat sommige gedetineerden kunnen worden gemotiveerd tot het deelnemen aan een opleiding of tot het behalen van een diploma tijdens de straf. Dit nuanceerde ze echter door op te merken dat gedragsverandering in de gevangenis niet echt mogelijk is, wat blijkt uit volgende uitspraak: *“Gedetineerden kunnen niet tonen dat ze kunnen of willen veranderen door het gebrek aan mogelijkheden”*. Respondent 4 is van mening dat er vanuit de PSD absoluut getracht wordt om een denkproces op gang te

brengen over wat er in het verleden is gebeurd en wat er in de toekomst gedaan moet worden om recidive te vermijden. Ook respondent 5 meent dat er hoofdzakelijk wordt gekeken naar het vermijden van recidive. Respondent 7 vindt rehabilitatie enkel steek houden als het wordt begrepen als ‘re-integratie’, in de zin dat aan de gedetineerde handvaten worden aangereikt waarmee hij in de toekomst de zaken anders kan aanpakken. Hij is echter van mening dat aan rehabilitatie een negatieve connotatie kleeft, alsof gedetineerden moeten worden ‘genezen van hun criminele gedachtegoed’. Gedragsverandering moet volgens hem positief worden gestimuleerd door te focussen op re-integratie, niet door de gedetineerde als een te genezen persoon te beschouwen. Op vlak van gedragsverandering zei respondent 9 dat gedetineerden op zichzelf zijn aangewezen. Respondent 10 zei dat het gebeurt dat gedetineerden zelf tot het besef komen dat ze moeten veranderen. Volgens haar is er wel ondersteuning van de PSD en het CGG, maar kan iemand zijn gedrag niet veranderen als deze hier zelf niet achter staat. Het merendeel van de respondenten gaf aan dat er aan rehabilitatie kan worden gewerkt doorheen de hele detentie. Sommige respondenten haalden aan dat dit afhankelijk is van het initiatief van de gedetineerden. Volgens respondent 6 zijn veel gedetineerden echter niet op de hoogte van de mogelijkheden. Respondent 10 zei bovendien dat rehabilitatie in de praktijk pas aan het einde van de detentie aan bod komt omwille van het personeelstekort en de overbevolking.

Alle respondenten zeiden dat het strafdoel omtrent rehabilitatie **onvoldoende wordt gerealiseerd**. Respondenten 2, 4 en 7 wezen echter op het feit dat de realisatie van dit strafdoel zeer persoonsafhankelijk is. Volgens respondent 4 is de realisatie afhankelijk van de gedetineerde zelf, diens omgeving (familie) en de ondersteuning door externe diensten. Ook respondent 2 is van mening dat sommige gedetineerden wel degelijk willen veranderen, maar hij wierp op dat er te weinig ruimte is voor zelfinbreng. Respondent 3 zei ten slotte dat dit doel hoofdzakelijk niet wordt bereikt door het gebrek aan middelen en het gebrek aan toegang van externe diensten tot de gevangenis.

Onderafdeling §4 Re-integratie

Alle respondenten geloven dat er wordt **gestreefd** naar re-integratie. Volgens de PSD-leden (respondenten 3 en 4) wordt dit nagestreefd door het opstellen van een reclasseringsplan. Respondent 4 legde uit dat de uiteindelijke beslissing tot re-integratie bij de SURB ligt en hechten zij hiervoor waarde aan het advies van de PSD. Respondenten 5 en 7 haalden dan weer de strafuitvoeringsmodaliteiten aan om re-integratie te verwezenlijken. Zowel respondent 9 als respondent 10 gaven als voorbeeld van initiatieven dat er taal- en computercursussen worden

aangeboden. Respondenten 1, 3 9 en 10 nuanceerden dit echter door op te merken dat re-integratie wordt bemoeilijkt door het huidige detentiesysteem. Zo zei respondent 3 dat gevangenen te ouderwets zijn en dat er te laat wordt begonnen aan de reclassering van gedetineerden. De aalmoezenier en moreel consulente (respondenten 5 en 6) stelden bovendien dat de voorwaardelijke vrijlating van gedetineerden zo onzeker is dat het hen demotiveert en het zoeken naar werk en opleiding bemoeilijkt. Respondent 9 haalde aan dat de uitvoering van cursussen wordt bemoeilijkt door bijvoorbeeld stakingen, waardoor er een constante frustratie heerst bij de gedetineerden. Respondent 2 zei zelfs dat gedetineerden vaak zonder opvolging periodiek worden vrijgelaten door het overbevolkingscijfer, zo blijkt uit volgende uitspraak: *“Gedetineerden worden op straat gezwierd gewoon voor het overbevolkingscijfer naar beneden te halen. Ja dat is geen re-integratie hé”*. Respondenten 5, 7, 8 en 10 zijn van mening dat er nood is aan een betere samenwerking en contact tussen binnen en buiten. Respondent 5 vindt het gebrek aan contact met de buitenwereld destructief voor de relaties van gedetineerden. Respondent 7 gaf aan dat er hierdoor nood is aan digitalisering in de gevangenis. Respondent 8 zei dat er zou moeten worden gewerkt aan de beeldvorming dat in de samenleving heerst omtrent de gevangenis en gedetineerden. Zij is namelijk van mening dat het stigma rond gedetineerden niet bijdraagt aan de re-integratie. Daarnaast haalde deze respondent aan dat ook arbeid en onderwijs belangrijk zijn om gedetineerden een waardige plaats te kunnen bieden in de vrije samenleving.

Respondent 2 stelde in vraag of de re-integratie op **psychologisch vlak** voldoende wordt opgevolgd. Volgens deze respondent is er namelijk sprake van personeelstekort bij de PSD. Respondent 3 zei dat de justitie assistent, indien nodig, gerichte begeleiding voor de gedetineerden kan zoeken tijdens het re-integratieproces (buiten). Respondent 4 legde uit dat er bij de verslaggeving van de PSD hoofdzakelijk gekeken wordt naar inzicht in de feiten, risicofactoren en recidiverisico. Ze meent dat gedetineerden op eigen initiatief ondersteuning kunnen vragen aan externe diensten bij het opstellen van hun reclasseringsplan. Respondenten 5 en 10 wierpen echter op dat gedetineerden de PSD niet vertrouwen door hun rapportageplicht. Dit blijkt uit volgende uitspraak van respondent 5: *“Gedetineerden weten dat ze daar niet teveel moeten gaan reflecteren over hun uitgangen en verlof, bij de PSD moeten ze altijd wel opletten door die rapportering”*. Respondent 9 voegde hieraan toe dat er teveel naar het dossier en de voorwaarden wordt gekeken en niet naar de mensen en diens beleving bij het re-integratieproces.

Op **sociaal vlak** kunnen gedetineerden volgens respondent 1, door middel van externe opleidingen via de VDAB, een beter netwerk opbouwen. Hij wierp anderzijds echter op dat gedetineerden in de gevangenis in contact kunnen komen met ‘de foute mensen’. Respondent 2 betwijfelde of er specifieke aandacht aan gegeven wordt aan ondersteuning op sociaal vlak. Volgens hem gaat het in het algemeen eerder over “*mensen buiten te krijgen*”. De PSD-leden (respondenten 3 en 4) zijn dan weer van mening dat hier wel degelijk aandacht aan gegeven wordt. Respondent 3 zei dat er in het reclasseringsplan wordt gekeken naar het sociaal netwerk van de gedetineerden. Volgens haar wordt er getracht om positieve contacten te betrekken. Daarnaast kan het bijvoorbeeld een voorwaarde uit het reclasseringsplan zijn om geen contact meer te hebben met bepaalde personen uit het criminele verleden. Respondent 6 bemerkte hier echter dat dit enkel geldt bij vrijlating onder voorwaarden, zolang de voorwaarden duren. Hierover zei ze het volgende: “*Iemand die het einde van zijn straf uitzitten kan bij wijze van spreken de gevangenis verlaten met de grootste bandiet van België*”. Volgens Respondent 5 gaat er bovendien weinig energie naar het actief werken aan een positief netwerk met de gedetineerde. Respondent 10 legde uit dat er wel initiatieven zijn zoals buddyprojecten, maar dat de meeste gedetineerden weer terechtkomen in de buurt waarin ze woonden, met hun oude gewoontes.

Op **praktisch vlak** gaf het merendeel van de respondenten aan dat gedetineerden worden ondersteund bij de zoektocht naar een woonplaats en werk of een opleiding. Respondent 9 merkte echter op dat het moeilijk is om werk te vinden als ex-gedetineerde. De PSD-leden (respondenten 3 en 4) haalden aan dat gedetineerden zelf financiële ondersteuning kunnen zoeken bij het OCMW na hun vrijlating. Beide respondenten wierpen tevens op dat dit een voorwaarde kan zijn in het reclasseringsplan. Respondent 10 zei dat gedetineerden bijvoorbeeld kunnen ondersteund worden door middel van budgetbeheer. Volgens respondent 7 zou budgetbeheer meer zin hebben als gedetineerden een volwaardige verloning krijgen. Respondent 2 is van mening dat het omgaan met financiën reeds eerder in de detentie zou moeten worden aangeleerd. De PBA (respondent 1 en 2) zeiden dat er aan re-integratie wordt gewerkt doorheen de hele detentie. Alle andere respondenten haalden daarentegen aan dat dit pas aan het einde van de detentie gebeurt. Zo zeiden respondenten 7 en 10 dat hier doorgaans pas aan wordt gewerkt wanneer gedetineerden in aanmerking komen voor uitgangsmodaliteiten. Respondent 3 is van mening dat er te laat aan dit strafdoel wordt gewerkt. Zij gaf aan dat er vanaf het begin van de detentie gewerkt moet worden aan een detentieplan,

zoals de wet dat voorschrijft. Volgens respondenten 4 en 9 kunnen gedetineerden zich echter op eigen initiatief reeds vroeger inzetten voor hun re-integratie.

Alle respondenten zijn van mening dat re-integratie **onvoldoende wordt gerealiseerd**. Respondent 1 zei dat heel veel gedetineerden terug in de gevangenis terechtkomen na hun vrijlating. Daarnaast is respondent 2 er sterk van overtuigd dat dit doel niet wordt gerealiseerd door het tekort aan middelen. Respondent 9 ging een stap verder en is van mening dat re-integratie zelfs wordt tegengewerkt door de omstandigheden in het huidige detentiesysteem. Ten slotte gaven respondenten 3, 4 en 7 aan dat de re-integratie zeer persoonsafhankelijk is en dat sommige mensen wel degelijk kunnen re-integreren.

AFDELING II Diensten ter ondersteuning van het gevangeniswezen in België

Om te trachten een antwoord te bieden op de onderzoeksvraag “In hoeverre zijn het penitentiair personeel en de externe diensten van Brussel en Leuven van mening dat er voldoende aanbod is aan diensten om deze strafdoelen te ondersteunen?” werd er gebruik gemaakt van zowel de data uit de interviews als de data uit de observaties. De PBA (respondenten 1 en 2) bemerkten beiden dat zij niet dieper konden ingaan op de diensten ter ondersteuning. Deze bespreking is dus hoofdzakelijk gesteund op data van de andere respondenten.

Voor de **beperking van detentieschade** zijn respondenten 2, 3, 4, 7 en 8 van mening dat alle diensten instaan bij de ondersteuning van dit strafdoel. Respondent 8 maakte hier de opmerking dat de beperking van detentieschade echter meer gaat over zaken als zelfontplooiing en de omgang met dierbaren dan over de ondersteuning door formele diensten. Wat de CvT betreft zei het merendeel van de respondenten dat dit een klachtenforum voor gedetineerden is. Volgens respondent 4 kunnen gedetineerden deze commissie namelijk aanschrijven wanneer zij van mening zijn dat ze onterecht behandeld werden. Respondent 7 legde uit dat zij als onafhankelijke dienst toezicht houden op de naleving van wettelijke voorschriften en de bejegening in de gevangenis. Respondent 5 is tevens van mening dat de CvT positief bijdraagt aan de detentiebeleving doordat gedetineerden het gevoel krijgen dat zij niet volledig zijn overgeleverd aan de gevangenisautoriteiten. Respondenten 3, 4 en 6 bemerkten echter dat de werking van de CvT momenteel nog niet op punt staat. Volgens respondent 3 komt dit door het gebrek aan middelen. Het merendeel van de respondenten is van mening dat de inzet van **PBA** om detentieschade te beperken zeer persoonsafhankelijk is. De PBA (respondenten 1 en 2) vinden dat zij zich hiervoor inzetten door gedetineerden menselijk te behandelen. Respondent

1 zei dat het hun taak is om de strafuitvoering (vrijheidsberoving) uit te oefenen maar niet om de gedetineerden extra te straffen. Respondenten 1, 3, 4 en 5 haalden aan dat de taak van de PBA zeer belangrijk is. Volgens respondenten 1 en 3 zou het bewakingspersoneel moeten fungeren als ‘eerstelijns hulpverlening’ omdat zij in direct contact staan met de gedetineerden. Respondent 3 vindt dat zij de gedetineerden zouden moeten doorverwijzen naar de juiste diensten. Echter haalde deze respondent aan dat er onder het bewakingspersoneel een cultuur heerst dat ze puur moeten bewaken. Hieruit concludeerde zij dat gedetineerden vaak op een toch wel agressieve ‘eerstelijns hulp’ botsen. Volgens de aalmoezenier en moreel consulent (respondenten 5 en 6) zou de opleiding van PBA moeten worden verstevigd. Respondent 9 is zelfs van mening dat het systeem tegenhoudt dat PBA zich kunnen inzetten voor de beperking van detentieschade.

De omgang van de PBA (respondent 1 en 2) met de gedetineerden werd specifiek geobserveerd in het licht van de beperking van detentieschade. Over het algemeen leek er een informele en ontspannen verhouding te zijn tussen respondent 1 en de gedetineerden. Er werd onderling over verschillende zaken gepraat, zelfs over ‘het systeem’, de gevangenis, stakingen en dergelijke. Dit gebeurde op een vriendelijke manier waarbij er tevens plaats was voor ironie en grapjes. Deze manier van omgang leek een soort van wederzijds respect te vormen. Op vlak van lichaamstaal kwam de respondent rustig, toegankelijk en spontaan over naar de gedetineerden toe. Deze observatie werd echter genuanceerd door respondent 1, die de situatie van de PBA vergeleek met de situatie van de gedetineerden. Volgens hem zijn de omstandigheden in het huidige detentiesysteem namelijk demoraliserend voor beide groepen. Respondent 1 wierp bovendien nog op dat niet alle PBA geschikt zijn voor deze job. Dit verwoordde hij als volgt:

Er zijn ongeveer 10% strenge cipers, die krijgen de wind van voren door de gedetineerden, dat werkt averechts. Het merendeel van de cipers laat hun werk hangen. Het laatste deel van de cipers zijn vriendelijk tegen de gedetineerden en fungeren bijna als een soort van sociaal assistent, dit wordt beter gerespecteerd door de gedetineerden maar blijft toch een moeilijke afweging.

De omgang van respondent 2 met de gedetineerden kwam eveneens eerder informeel over. Af en toe was er ruimte tot gesprek en werden er zelfs grappen of ironische opmerkingen gemaakt. De lichaamshouding van de respondent was toegankelijk en hij liet genoeg ruimte aan de gedetineerden. Enerzijds werd deze observatie bevestigd aangezien er volgens respondent 2 een

menselijker regime heerst sinds Vorst een strafhuis is geworden. Anderzijds nuanceerde hij dit door de erbarmelijke omstandigheden aan te halen. Dit blijkt uit volgende uitspraak:

Er is een menselijker regime sinds Vorst een strafhuis is en geen arresthuis. Dit komt ook wel doordat er minder overbevolking is. Er is dus wel een menselijkere omgang, maar de omstandigheden zijn daarom niet altijd menselijk, in sommige cellen is er bijvoorbeeld geen WC of stromend water. Maar de meeste mensen verkiezen toch het menselijke contact boven 'luxe'.

Voor de ondersteuning van het strafdoel omtrent **herstel** haalde het merendeel van de respondenten Moderator aan in het kader van **emotioneel herstel**. Ze legden uit dat **Moderator** instaat voor slachtoffer-daderbemiddeling. Volgens respondent 4 kan dit op directe wijze door middel van een gesprek of op indirecte wijze door middel van een brief. Respondenten 3 en 10 wierpen echter op dat hier niet veel beroep op wordt gedaan in de gevangenissen van Brussel. Op vlak van **materieel herstel** haalden sommige respondenten aan dat de advocaat van de gedetineerde hierin kan bijstaan. Volgens respondent 3 kan er namelijk via de advocaat geregeld worden dat de afbetaling na de gevangenisstraf van start gaat of dat er maandelijks een heel klein bedrag opzij wordt gezet. Ze wierp echter op dat de gevangenisstraf zeker niet bijdraagt aan financieel herstel. Respondenten 4 en 10 zeiden dat de PSD de gedetineerden aanspreekt over de afbetaling van de burgerlijke partij. Volgens respondent 10 zou bovendien Moderator de gedetineerden hiertoe kunnen aanzetten.

Voor de ondersteuning van **rehabilitatie** zei respondent 8 dat gedetineerden in principe toegang zouden moeten krijgen tot dezelfde diensten waar mensen in de vrije samenleving ook toegang tot hebben. Sommige respondenten haalden bovendien aan dat aalmoezeniers en moreel consulenten een rol spelen in de dagelijkse ondersteuning van gedetineerden door middel van vertrouwelijke gesprekken. Volgens respondent 10 spelen de acht domeinen van de hulp- en dienstverlening ook een rol in het kader van rehabilitatie. Op vlak van het **CAW** legde respondent 3 uit dat zij hulplijnen en vertrouwelijke gesprekken organiseren om het welzijn van de gedetineerden te bevorderen. Respondenten 4 en 9 haalden aan dat het CAW de gedetineerden ook begeleidt in reclassering, door administratieve ondersteuning te bieden. Volgens respondent 10 kampt het CAW echter met een personeelstekort. Op vlak van het **CGG** wierp het merendeel van de respondenten op dat zij psychologische ondersteuning bieden. Respondent 3 en 5 legden uit dat het CGG voorziet in een therapeutische benadering. Respondent 3 nuanceerde dit echter door mee te geven dat zij hun werking hebben stilgelegd

in de gevangenissen van Brussel. Volgens haar is dit omwille van het feit dat zij te vaak voor gesloten deuren stonden door alle stakingen. Zij zei echter dat het CGG nog wel psychologische ondersteuning biedt in andere gevangenissen, maar daar hebben ze heel lange wachttijden. De problematiek omtrent lange wachtlijsten werd tevens bevestigd door respondent 7. Respondent 5 merkte op dat ook het CGG een sterk personeelstekort heeft.

In het kader van de ondersteuning bij **re-integratie** haalden respondenten 6 en 9 aan dat de VDAB ondersteunt bij het zoeken naar werk en opleiding. Zij nuanceerden dit echter door het personeelstekort aan te halen en te wijzen op de moeilijkheid van het vinden van werk als gedetineerden. De PSD-leden (respondenten 3 en 4) zeiden dat re-integratie een taak is van de **PSD** via het reclasseringsplan. Respondent 3 legde uit dat de PSD het reclasseringsplan helpt vastleggen en dan contact opneemt met externe diensten die dit gaan uitvoeren en opvolgen in de praktijk. Met de re-integratie in de buitenwereld is de PSD volgens haar niet meer betrokken. Respondent 4 is van mening dat de PSD een grote rol speelt in de re-integratie, samen met externe diensten. Volgens haar moeten gedetineerden eigenlijk zelf vormgever en initiatiefnemer zijn van het reclasseringsplan, met de ondersteuning van de PSD en externe diensten. Respondenten 5 en 8 wezen echter op de spanning van de dubbele rol van de PSD, enerzijds als controlerende dienst (rapportageplicht, *supra* Rehabilitatie en Re-integratie) en anderzijds als ondersteunende dienst. Respondent 9 wierp op dat er veel klachten bestaan omtrent de werking van de PSD. Respondent 10 nuanceerde dit door te wijzen op het sterke personeelstekort bij de PSD, alsook het gebrek aan middelen en ondersteuning. Op vlak van re-integratie in de buitenwereld, had het merendeel van de respondenten het over de **justitie assistent**. Respondenten 2 en 4 legden uit dat de SURB de eindbeslissing maakt over re-integratie en de voorwaarden hieromtrent. De naleving van deze voorwaarden wordt volgens het merendeel van de respondenten opgevolgd door een justitie assistent.

AFDELING III Alternatieve straffen en systemen

Door de mening van de respondenten omtrent de realisatie van de strafdoelen te bevragen werden enkele spontaan aangehaalde alternatieve straffen en systemen besproken in het kader van het beter realiseren van de strafdoelen. Respondent 2 haalde aan voorstander te zijn van elektronisch toezicht en andere alternatieven. Daarnaast stelde deze respondent meermaals een systeem voor waarbij gedetineerden beter worden betaald voor hun werk waardoor ze zelf hun detentie, hun slachtoffer en hun familie kunnen betalen. Ook respondent 7 vindt dat er nood is aan een normale verloning voor gedetineerden. Dit systeem zou volgens respondent 2 kunnen

bijdragen aan een groter verantwoordelijkheidsgevoel bij de gedetineerden. Volgens respondent 3 is er meer nood aan transitiehuizen, waar de gedetineerden meer kans hebben op werk. Zij is van mening dat dit idee verder moet worden uitgewerkt om zo meer kansen te creëren. Daarnaast wierp deze respondent tevens het project “De Huizen” van Hans Claus op, wat volgens haar voor veel gedetineerden gepaster zou zijn dan de gevangenisstraf. Ze legde uit dat gedetineerden op deze manier de kans krijgen om iets positiefs te kunnen betekenen voor de maatschappij. Respondent 3 is namelijk, net als respondent 2, van mening dat gedetineerden meer verantwoordelijkheid zouden moeten krijgen over zichzelf. Ook respondent 4 vindt dat gedetineerden de kans zouden moeten krijgen om iets te betekenen voor de maatschappij, zij haalde hiervoor aan dat er een grotere rol zou moeten zijn voor gemeenschapsdienst. Respondenten 5, 7 en 8 pleitten voor een beter contact met de buitenwereld en een daarbij horende digitalisering. Zo is respondent 5 van mening dat de detentie zo zou moeten worden georganiseerd dat de vervreemding van de samenleving niet compleet is, door de gevangenis relatiefriendelijker te maken. Respondenten 5 en 8 wierpen bovendien op dat gedetineerden de kans zouden moeten krijgen om op een zinvolle manier actief te zijn, door arbeid, onderwijs, creatieve expressie etc. Respondent 8 wees hier op het belang van het ontplooiën van talenten en het opdoen van zelfkennis. Volgens respondenten 6 en 10 zou het Nederlandse systeem moeten worden overgenomen. Deze respondenten vinden de ondersteuning op psychologisch vlak daar namelijk beter georganiseerd. Ook respondent 9 pleitte voor een volledige aanpassing van het huidige detentiesysteem. Volgens haar is de eerste stap dat het open regime in meer gevangnissen zou moeten worden geïmplementeerd.

HOOFDSTUK IV Discussie

Alvorens in de algemene conclusie een antwoord wordt geformuleerd op de onderzoeksvragen, worden de resultaten in dit hoofdstuk kritisch besproken volgens de structuur van de onderzoeksvragen. Bovendien worden de resultaten teruggekoppeld aan de literatuur. Ten slotte eindigt dit hoofdstuk met een beknopte bespreking van de belangrijkste beperkingen van dit onderzoek.

Tabel III geeft een schematische voorstelling van de resultaten uit dit onderzoek. Uit de bespreking van de resultaten blijkt dat alle strafdoelen wel degelijk worden nagestreefd volgens de respondenten. De respondenten nuanceren dit echter door aan te geven dat zij van mening zijn dat deze strafdoelen onvoldoende worden gerealiseerd in de huidige uitvoering van de gevangenisstraf. Sommige respondenten waren radicaler in hun antwoord en zijn van mening dat de strafdoelen niet worden gerealiseerd. Anderen gaven een meer genuanceerd antwoord en vinden dat sommige strafdoelen in beperkte mate worden gerealiseerd.

Tabel III. Schematische voorstelling van de resultaten

		Beperking detentieschade	Herstel	Rehabilitatie	Re- integratie
Nagestreefd	Wel	R1, R2, R3, R4, R5, R6, R7, R9, R10	R1, R2, R3, R4, R5, R6, R7, R9, R10	R1, R2, R3, R4, R5, R6, R7, R9, R10	R1, R2, R3, R4, R5, R6, R7, R9, R10
	Niet				
Gerealiseerd	Wel				
	Beperkt	R5, R7	R1, R4	R4, R7	R3, R4, R7
	Niet	R1, R2, R3, R4, R6, R9, R10	R2, R3, R5, R6, R7, R9, R10	R1, R2, R3, R5, R6, R9, R10	R1, R2, R5, R6, R9, R10

De belangrijkste beperkingen in de realisatie van de strafdoelen die werden opgeworpen door de respondenten worden samengevat in Tabel IV. Het is opmerkelijk dat de beperkingen op de realisatie van de beperking van detentieschade een combinatie zijn van de beperkingen op de realisatie van de andere strafdoelen. Hieruit kan worden afgeleid dat de beperking van

detentieschade een overkoepelend doel is en dat de realisatie van dit doel ook de realisatie van de andere doelen zal bevorderen.

Tabel IV. De belangrijkste beperkingen in de realisatie van de strafdoelen

Strafdoel		Belangrijkste beperkingen
Beperking detentieschade		Personeel- en middelentekort Huidig detentiesysteem Contact tussen binnen en buiten (digitalisering) Opleiding PBA (eerstelijns hulpverlening)
Herstel	Materieel	Weinig arbeid en lage verloning
	Emotioneel	Sensibilisering van gedetineerden en slachtoffers Huidig detentiesysteem
Rehabilitatie		Personeel- en middelentekort
Re-integratie		Personeel- en middelentekort Contact tussen binnen en buiten (digitalisering)

Bij de bespreking van de **beperking van detentieschade** werden enkele opvallende uitspraken gedaan. Zo zijn respondenten 1, 3, 5 en 9 van mening dat detentie veel schade berokkent en dat de beperking ervan dus een moeilijk haalbaar doel is. Respondent 9 ging zelfs verder door op te werpen dat detentieschade onvermijdelijk is. Hiertegenover maakte respondent 7 de interessante bedenking dat de beperking van detentieschade een ingewikkeld theoretisch construct is. Hij stelde namelijk in vraag welke detentieschade al dan niet onlosmakelijk verbonden is aan de vrijheidsberoving, zoals art. 6 van de Basiswet dit voorschrijft. Met andere woorden is het dus moeilijk om een objectieve mening te vormen over de effectieve realisatie van dit doel. De verduidelijking van de concepten ‘vermijdbare detentieschade’ en ‘beperkingen die onlosmakelijk met de vrijheidsbeneming verbonden zijn’ is daarom aangewezen.

Ook bij de terugkoppeling van de resultaten aan de literatuur werden enkele opmerkelijke bevindingen gemaakt. Uit de literatuur blijkt dat het leven in een totale inrichting sociale en psychologische gevolgen heeft zoals bijvoorbeeld *mortification of the self*.²⁷⁶ Deze notie staat voor het verlies van de identiteit, sociale rollen en sociaal contact met de buitenwereld door de totale inrichting. Respondent 3 bevestigde deze bevinding door aan te geven dat gedetineerden

²⁷⁶ D. CAPPS, “The mortification of the self: Erving Goffman’s Analysis of the mental hospital”, *Pastoral Psychology* 2016, (103) 110.

hun sociale rollen en zelfbeeld verliezen door de gevangenisstraf te ondergaan. Daarnaast haalden respondenten 3, 5 en 7 aan dat gedetineerden ook het contact met de buitenwereld verliezen. Respondent 5 ging zelfs verder door op te werpen dat de gevangenisstraf destructief werkt voor relaties. Ook het normaliseringsbeginsel dient kritisch besproken te worden. Zoals blijkt uit de literatuurstudie houdt het normaliseringsbeginsel het idee in dat het gevangenisleven zoveel mogelijk op het ‘normale’ leven moet lijken.²⁷⁷ Zo zouden gedetineerden volgens respondenten 3 en 8 in principe toegang moeten krijgen tot dezelfde dienstverlening als waar ze in de vrije samenleving toegang tot zouden hebben. Volgens respondent 3 mogen gedetineerden namelijk een eigen dokter, tandarts en/of psycholoog naar de gevangenis laten komen. Dit werd echter genuanceerd door haar en respondent 7 aangezien gedetineerden niet genoeg inkomen hebben om hier effectief beroep op te doen. Bovendien voegde respondent 3 hieraan toe dat er niet veel specialisten zijn die hun werk in de gevangenis willen of kunnen uitvoeren. Een mogelijke, en regelmatig aangehaalde, oplossing betreft het bieden van normale verloning aan gedetineerden. Daarnaast is er ook een keerzijde aan het normaliseringsbeginsel. Zo zei respondent 10 dat niet iedereen die het nodig heeft beroep doet op psychologische ondersteuning. Ze bemerkte dat dit in de vrije samenleving ook niet het geval is. Respondent 6 is daarentegen van mening dat rehabilitatie vanaf het begin van de detentie verplicht zou moeten worden. Hier is dus sprake van spanning tussen een verplichte en systematische aanpak van psychologische ondersteuning en het normaliseringsbeginsel.

Een noemenswaardige bevinding bij de bespreking van **herstel** is dat het merendeel van de respondenten vindt dat herstel onvoldoende of zelfs niet wordt gerealiseerd. Volgens respondenten 1 en 4 wordt dit echter wel in beperkte mate gerealiseerd. Meer specifiek zijn deze respondenten van mening dat financieel herstel wel wordt gerealiseerd. Dit is merkwaardig aangezien het tekort aan arbeid en inkomsten meermaals werd aangehaald als pijnpunt op vlak van de realisatie van materieel herstel, zelfs door betreffende respondenten. Bovendien werd door sommige respondenten opgeworpen dat het huidige detentiesysteem niet bijdraagt aan de mogelijkheid tot herstel. Deze bevinding wordt bevestigd in de literatuur, aangezien herstelgerichte praktijken doorgaans plaatsvinden buiten de gevangenis.²⁷⁸ Het is namelijk makkelijker om samen met daders en slachtoffers te werken in de gemeenschapscontext.²⁷⁹

²⁷⁷ H. DE VOS, “Normaliseren van werken of werken aan normalisering? Gevangenisarbeid in België en Noorwegen”, *FATIK* 2016, 21; Eindverslag van de Commissie “Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden”, *Parl.St. Kamer*, 2000-01, 1076/001, 8.

²⁷⁸ D.W. VAN NESS, “Prisons and restorative justice” in G. JOHNSTONE en D.W. VAN NESS (eds.), *Handbook of Restorative Justice*, New York, Routledge, 2011, 312.

²⁷⁹ *Ibid.*

De bespreking van **rehabilitatie** en **re-integratie** zorgde ook voor enkele opmerkelijke bevindingen. Een eerste opvallende waarneming is dat alle respondenten meermaals het tekort aan personeel, middelen en mogelijkheden aanhaalden. Hoofdzakelijk bij het strafdoel omtrent rehabilitatie werd het middelen- en personeelstekort sterk benadrukt. Dit doet vermoeden dat deze kwestie de realisatie van dit specifieke strafdoel bemoeilijkt, wat wordt bevestigd bij de bespreking van psychologische ondersteuning tijdens de re-integratie. Dit kan namelijk in verband worden gebracht met rehabilitatie en hier werd het tekort aan middelen ook duidelijk opgeworpen. Daarnaast is het opmerkelijk dat er verschillende keren werd opgeworpen dat de ondersteuning van deze twee strafdoelen afhankelijk is van het initiatief van de gedetineerden. Sommige respondenten merkten echter op dat een grote groep van gedetineerden niet op de hoogte zijn van het aanbod aan diensten en mogelijkheden. Op basis hiervan kan gesteld worden dat er zou moeten worden gewerkt aan het sensibiliseren van gedetineerden en aan de zichtbaarheid van initiatieven. Een aspect om in overweging te nemen voor de realisatie hiervan is de confrontatie met wachtlijsten. Het is namelijk zo dat verschillende respondenten het hadden over de lange wachtlijsten waarmee gedetineerden geconfronteerd worden, voornamelijk in het kader van psychologische ondersteuning (rehabilitatie). Een mogelijke verklaring voor dit probleem is dat het een gevolg is van het wederkerige middelen- en personeelstekort.

Bij de bespreking van de diensten ter ondersteuning is het opvallend dat de **PBA** (respondenten 1 en 2) zelf aangaven niet dieper in te kunnen gaan op de diensten ter ondersteuning. Respondenten 1, 3, 4 en 5 wezen op het belang van de rol van PBA. Volgens respondenten 1 en 3 zou het bewakingspersoneel moeten fungeren als ‘eerstelijns hulpverlening’ omdat zij in direct contact staan met de gedetineerden. Respondent 3 vindt namelijk dat zij de gedetineerden zouden moeten doorverwijzen naar de juiste diensten. Voor de vervulling van deze taak blijken de PBA echter niet genoeg op de hoogte te zijn over het aanbod van externe diensten. Een aanpassing aan de opleiding van PBA lijkt hierdoor aangewezen, wat wordt bevestigd door de aalmoezenier en moreel consulente (respondenten 5 en 6).

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat er een sterk wantrouwige cultuur blijft heersen tussen PBA en gedetineerden, gekenmerkt door de nadruk op veiligheid, machogedrag etc.²⁸⁰ Tot op heden wordt in de praktijk echter weinig aandacht gegeven aan het voorzien in een goede

²⁸⁰ D.W. VAN NESS, “Prisons and restorative justice” in G. JOHNSTONE en D.W. VAN NESS (eds.), *Handbook of Restorative Justice*, New York, Routledge, 2011, 312; A. LIEBLING en H. ARNOLD, *Prisons and their moral performance. A study of values, quality and prison life*, Oxford, Oxford University Press, 2004; H. TOURNEL, *De gevangenisbewaarder. Het professioneel leven in beeld*, Antwerpen, Maklu, 2015.

opleiding van het penitentiair personeel.²⁸¹ Ook deze bevindingen kunnen op twee vlakken worden teruggekoppeld aan de resultaten van dit onderzoek. Zo haalden respondenten 1, 3, 4 en 5 aan dat de taak van de PBA zeer belangrijk is doordat zij in direct contact staan met de gedetineerden. Respondent 3 wierp echter op dat er onder het bewakingspersoneel een cultuur heerst dat ze puur moeten bewaken. Hieruit concludeerde zij dat gedetineerden vaak op een toch wel agressieve ‘eerstelijns hulp’ botsen. Tijdens de observaties werd daarentegen een informele en vriendelijke houding geobserveerd door de twee PBA, wat in contrast staat met bovenstaande bevindingen. Dit dient echter genuanceerd te worden door het feit dat de onderzoeker overtuigd was van de kwaliteit van de PBA. Bovendien werden er slechts twee PBA geobserveerd en merkte respondent 1 op dat een groot deel van zijn collega's niet geschikt is voor de functie. Daarnaast wezen de aalmoezenier en moreel consulent (respondenten 5 en 6) nog op de nood aan een aangepaste opleiding voor PBA. Daarenboven is het opvallend dat respondent 1 aanhaalde dat het niet de bedoeling is om gedetineerden extra te straffen bovenop hun vrijheidsberoving. Hiertegenover zei hij echter dat PBA bijdragen aan gedragsverandering (*supra* Rehabilitatie) door middel van straf en beloning. Ook hier komt de onduidelijkheid in de rol van PBA naar voren. Opnieuw is een mogelijke oplossing, voor het verbeteren van de uniformiteit en duidelijkheid van het takenpakket van PBA, een aanpassing van de opleiding.

In de literatuurstudie wordt de dubbele functie van de PSD aangehaald. Enerzijds is de PSD namelijk een hulpverlener en staan zij in voor de psychosociale ondersteuning van de gedetineerden.²⁸² Maar anderzijds is de PSD een forensische case manager die advies verleent aan de gevangenisdirectie.²⁸³ Deze dubbele rol kan worden geproblematiseerd aangezien de verschillende perspectieven de verslaggeving en dus de beslissing van de SURB kunnen beïnvloeden.²⁸⁴ Ook in dit onderzoek werd deze dubbele functie geproblematiseerd door enkele respondenten. Zo merkten respondenten 5 en 10 op dat gedetineerden de PSD niet vertrouwen omwille van hun rapportageplicht. Ook respondent 8 wees zeer expliciet op de spanning van de dubbele rol van de PSD, enerzijds als controlerende dienst en anderzijds als ondersteunende dienst. Respondent 10 bracht zelf twee mogelijke oplossingen naar voren. Volgens haar zou de rapportageplicht namelijk moeten worden weggewerkt of zouden externe diensten beter toegang moeten krijgen tot de gedetineerden.

²⁸¹ K. BEYENS en E. MAES, “Het lappendeken van tien jaar strafuitvoering in België”, *Panopticon*, 2020, 29.

²⁸² V. SCHEIRS en S. DECOENE, “De (on)macht van de psychosociale dienst. Enkele reflecties bij de (mogelijke) impact van het psychosociaal verslag in het beslissingsproces van de strafuitvoeringsrechtbanken”, *Panopticon* 2016, 397.

²⁸³ *Ibid.*

²⁸⁴ *Ibid.*

De laatste noemenswaardige bevinding is dat het huidige detentiesysteem door verschillende respondenten onder vuur werd gelegd. Er werd meermaals aangehaald dat het systeem niet gemaakt is of niet bijdraagt aan bepaalde strafdoelen en dat het sommige zaken zelfs tegenwerkt. Meerdere respondenten zijn van mening dat het volledige detentiesysteem zou moeten worden herzien. Hiertegenover moet echter worden opgemerkt dat de gevangenen van Brussel een aparte case zijn. Er werd namelijk verschillende keren opgeworpen dat de situatie in deze gevangenen sterk verschilt van andere gevangenen in België. Zo is bijvoorbeeld het aanbod aan psychologische ondersteuning beperkt, doordat het CGG haar dienstverlening in Brussel heeft beëindigd. Daarnaast zou er ook amper beroep worden gedaan op de diensten van Moderator in de gevangenen van Brussel.

Ten slotte worden twee belangrijke beperkingen van dit onderzoek, naast de reeds besproken beperkingen (*supra* Kwaliteit van het onderzoek), uiteengezet. Een eerste belangrijke beperking betreft het tijttekort en de onvoorziene omstandigheden ten gevolge van de coronacrisis. Dit had een invloed op de onderzoeksopzet, de verwerking van de data en de zoektocht naar falsificatie. Indien er meer tijd was geweest, konden er meer respondenten verzameld worden en kon er bovendien cyclisch gewerkt worden. De externe validiteit van dit onderzoek betreft een tweede belangrijke beperking, omwille van de beperkte steekproef. Daarnaast zijn de gevangenen van Brussel en Leuven zeer specifieke cases waardoor het is afgeraden om de resultaten van dit onderzoek te generaliseren.

ALGEMENE CONCLUSIE

In deze scriptie werd dieper ingegaan op de gepercipieerde realisatie van de strafdoelen door penitentiair personeel en externe diensten van Brussel en Leuven. Daarnaast werd ook de mening omtrent het aanbod van diensten ter ondersteuning nagegaan. Dit onderzoek is van belang omdat het inzicht biedt in welke strafdoelen er beter moeten worden uitgewerkt binnen de uitvoering van de gevangenisstraf, gestoeld op bevindingen vanuit het standpunt van nauw betrokken personen. Zo is dit een innovatief onderzoek omdat er vanuit het perspectief van penitentiair personeel en externe diensten wordt gewerkt. Om dit te onderzoeken werden er interviews afgenomen bij penitentiair personeel en externe diensten van de Brusselse en Leuvense gevangenissen. Bovendien werden twee PBA aanvullend geobserveerd.

De resultaten van dit onderzoek worden samengevat in de vorm van een antwoord op de twee onderzoeksvragen. De eerste vraag betreft “In hoeverre zijn het penitentiair personeel en de externe diensten van Brussel en Leuven van mening dat er aan de strafdoelen in de gevangenisstraf wordt voldaan?”. Uit bovenstaande uiteenzetting van de resultaten blijkt dat alle strafdoelen wel degelijk worden **nagestreefd** volgens de respondenten. Alle respondenten nuanceren dit echter door aan te geven dat zij van mening zijn dat deze strafdoelen **onvoldoende worden gerealiseerd** in de huidige uitvoering van de gevangenisstraf. Deze bevinding wordt tevens bevestigd door volgende uitspraak van respondent 3: *“Alle doelen hangen samen met elkaar, en geen enkele wordt echt volledig gerealiseerd in het huidig detentiesysteem. Er zijn wel initiatieven maar echt te weinig mogelijkheden”*.

Volgens de respondenten is de beperking van detentieschade een moeilijk haalbaar doel, aangezien detentie veel schade berokkent. Er zijn initiatieven om dit doel te realiseren maar dit is slechts mogelijk in de mate dat de gevangenis en het huidige detentiesysteem dat toelaten. Ook herstel wordt onvoldoende gerealiseerd volgens de respondenten. Een belangrijke reden die werd opgeworpen is de lage verloning van gedetineerden. Het merendeel van de respondenten vindt dat rehabilitatie onvoldoende wordt gerealiseerd. Enkele respondenten wezen er echter op dat de realisatie van dit strafdoel zeer persoonsafhankelijk is. Het gebrek aan middelen en personeel stond centraal in de bespreking van dit strafdoel. Ook re-integratie wordt onvoldoende gerealiseerd volgens de respondenten. Eén van de respondenten is zelfs van mening dat dit doel wordt tegengewerkt door de omstandigheden in het huidige detentiesysteem. Hiertegenover zeiden enkele respondenten dat de realisatie van dit doel persoonsafhankelijk is.

De tweede onderzoeksvraag luidt “In hoeverre zijn het penitentiair personeel en de externe diensten van Brussel en Leuven van mening dat er voldoende aanbod is aan diensten om deze strafdoelen te ondersteunen?”. De respondenten konden een ruim aanbod van diensten ter ondersteuning van de strafdoelen aanhalen. Het is echter opmerkelijk dat iedereen hier het **tekort aan middelen en personeel** en de bijbehorende **werkdruk** opwierp. Hieruit kan geconcludeerd worden dat er meer nood is aan middelen en mogelijkheden voor het reeds bestaande aanbod, dan aan een verruiming van dit aanbod.

Ten slotte haalden de respondenten uit dit onderzoek zelf een opmerkelijke aanbeveling aan voor het beleid, namelijk de herziening van het volledige detentiesysteem. Het spreekt voor zich dat dergelijke drastische maatregel veel tijd en middelen zou vergen. Een meer realistische aanbeveling is dat gedetineerden een normaal inkomen en meer arbeidsmogelijkheden zouden moeten krijgen. Dit zou kunnen bijdragen aan een groter verantwoordelijkheidsgevoel bij de gedetineerden door de financiële verantwoordelijkheid over zichzelf en de financiële bijdrage aan hun slachtoffer, familie en eigen detentie. Daarnaast wordt aanbevolen dat gevangenen meer zouden digitaliseren om contacten met de buitenwereld te verbeteren en detentie relatievriendelijker te maken. Het belang van digitale contacten, zoals Skypegesprekken, is namelijk nog duidelijker geworden tijdens de coronacrisis. In het kader van toekomstig onderzoek wordt het nagaan van de mening van gedetineerden omtrent de realisatie van de strafdoelen sterk aanbevolen. Omwille van de omstandigheden ten gevolge van de coronacrisis kon de initiële onderzoeksopzet niet worden uitgevoerd. Het zou echter zeer interessant zijn om de mening van gedetineerden te bekomen aangezien deze groep niet enkel nauw verbonden is aan dit onderwerp, maar ook de gevolgen ervan rechtstreeks ondervindt. Daarnaast is het aangeraden om dit onderzoek uit te voeren op grotere schaal. Het is namelijk zo dat de respondenten erop wezen dat de uitwerking van de strafdoelen verschilt van gevangenis tot gevangenis.

BIBLIOGRAFIE

REGELGEVING

Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele Vrijheden, ondertekend op 4 november 1950, *BS* 19 augustus 1955.

Wetboek van strafvordering – eerste boek, *BS* 27 november 1808.

Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtpositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

Wet betreffende de organisatie van de penitentiaire diensten van het statuut van het penitentiair personeel, *BS* 11 april 2019.

Verslag over de hoorzittingen: Hervormingen van het Strafwetboek: het nut van de straf, *Parl.St. Kamer* 2017-18, 3721/001.

Eindverslag van de Commissie “Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden”, *Parl.St. Kamer*, 2000-01, 1076/001.

Arr. Cass. 1945, 53.

Cass.14 juli 1924, *Pas* 1924, I, 473.

EHRM 25 november 2014, nr. 64682/12, Vasilescu/België.

SOCIAALWETENSCHAPPELIJKE BRONNEN

AEBI, M.F., AROMAA, K., AUBUSSON, DE CAVARLAY, B., BARCLAY, G., GRUSZCZYŃSKA, B., VON HOFER, H., HYSI, V., JEHLE, J.M., KILLIAS, M., SMIT P. EN TAVARES, C., *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2006* (derde editie), Den Haag, WODC/Boom Juridische Uitgevers, 2016.

- AERTSEN, I., “Restorative Prisons: where are we heading?” in BARBAS, T., FELLEGI B. en WINDT S. (eds.), *Responsibility-taking, Relationship-building and Restoration in Prisons. Mediation and Restorative Justice in Prison Settings*, Budapest, P-T Mühely, 2012, 263-276.
- AUSSEMS, A. en ZWAAN, E.J., *Straffen in de opvoeding*, Leuven, Acco, 1991, 124 p.
- BECCARIA, C., *Dei delitti e delle pene*, Livorno, Marco Coltellini, 1764, 104 p.
- BENTHAM, J., *An introduction to the principles of morals and legislation*, Londen, Athlone press, 1970.
- BEYENS, K. en MAES, E., “Gevangenis­capaciteit, gevangenisbevolking en gevangenis­personeel: kwantitatieve evoluties” in K. BEYENS en S. SNACKEN (eds.), *Straffen. Een penologisch perspectief*, Antwerpen, Maklu, 2017, 238-278.
- BEYENS, K. en MAES, E., “Het lappendeken van tien jaar strafuitvoering in België”, *Panopticon*, 2020, 10-41.
- BEYENS, K., KENNES, P. en TOURNEL, H., “Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview” in T. DECORTE en D. ZAITCH (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven, Acco, 2016, 187-222.
- BOL, M.W., *Gedrag­beïnvloeding door strafrechtelijk ingrijpen; een literatuurstudie*, Arnhem, Gouda Quint, 1995, 177 p.
- BOONE, M., “Effectiviteit van straffen” in *Criminologie en strafrecht*, Den Haag, Boom criminologie, 2016, 215-246.
- BRAITHWAITE, J., *Restorative Justice & Responsive Regulation*, New York, Oxford University Press, 2002, 313 p.
- CAPPS, D., “The mortification of the self: Erving Goffman’s Analysis of the mental hospital”, *Pastoral Psychology* 2016, 103-126.
- CLAES, B. en SHAPLAND, J., “Herstelbemiddeling in twee gevangenis­sen: Positieve effecten op stoppen met misdaad?”, *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2017, 12-28.
- CLAESSEN, J.A.A.C., “Strafrecht en Verlichting”, *Justitiële verkenningen* 2013, 121-136.

CONSEIL DE L'EUROPE, *Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 27 mars au 6 avril 2017*, CPT/Inf (2018) 8, Strasbourg, 2018.

DAEMS, T., “De ene staking is de andere niet. Over (de gevolgen van) syndicale acties in de Belgische gevangenissen”, *FATIK*, 2011, 3-4.

DAEMS, T., “Overzicht 2005-2015: een decennium Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden” in DAEMS, T., HERMANS, C., JANSSENS, F., MILLEN, J., ROBERT, L. en SCHEIRS, V. (red.), *Quo vadis? Tien jaar basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden*, Antwerpen, Maklu, 2015, 23-24.

DAEMS, T., “Straffen in tijden van recht en kloosterorde”, *Panopticon* 2013, 439-447.

DAEMS, T., DE WITTE, P. en ZUIJDWEGT, G., *De gekooide mens: gevangenisstraf als doorleefde realiteit*, Leuven, Leuven University Press, 2016, 273 p.

DAEMS, T., VANDER BEKEN, T. en VANHAELEMEESCH, D., *De machines van Justitie: vijftien jaar elektronisch toezicht in België*, Antwerpen, Maklu, 2013, 181 p.

DE KEIJSER, J., “Straftheorieën en de praktijk” in J. DE KEIJSER, M. JELICIC, H. MERCKELBACH, EN P. VAN KOPPEN, *Reizen met mijn rechter: Psychologie van het recht*, Deventer, Kluwer, 2010, 895-909.

DE KEIJSER, J., “Theoretische reflectie: de vergeten basis voor een bezonnen rechtspleging”, *Delikt en Delinkwent* 2001, 390-415.

DE VOS, H., “Herstelrecht in de gevangenis: een achterhaalde paradox?”, *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2015, 62-67.

DE VOS, H., “Normalisering van werken of werken aan normalisering? Gevangenisarbeid in België en Noorwegen”, *FATIK* 2016, 21-29.

DECORTE, T., “Kwalitatieve data-analyse” in T. DECORTE en D. ZAITCH (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven, Acco, 2016, 463-512.

DIRKZWAGER, A., NIEUWBEERTA, P. en FISELIER, J., “Onbedoelde gevolgen van vrijheidsstraffen”, *Tijdschrift voor Criminologie* 2009, 21-41.

DUFF, R.A. en GARLAND, D., *A Reader on Punishment*, Oxford, Oxford University Press, 1994.

DUPONT, L., “Proeve van een voorontwerp van beginselenwet gevangeniswezen en tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen” in DUPONT, L. (ed.), *Op weg naar een beginselenwet gevangeniswezen*, Leuven, University Press Leuven, 1998, 15-229.

FRASE, R.S., *Just Sentencing: Principles and Procedures for a Workable System*, Oxford, Oxford University Press, 2012, 304 p.

GALOOB, S.R., “Retributivism and criminal procedure”, *New criminal law review* 2017, 465-505.

GEMENGDE COMMISSIE HULP- EN DIENSTVERLENING AAN GEDETINEERDEN, *Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden: Strategisch Plan 2015-2020*, 2015.

GOFFMAN, E., *Asylums: Essays on the Situation of Mental Patients and Other Inmates*, New York, Anchor Books, 1961, 386 p.

KARMEL, M., “Total Institution and Self-Mortification”, *Journal of Health and Social Behavior* 1969, 134-141.

LEE, D.S. en MCCRARY, J., “The deterrence effect of prison: dynamic theory and evidence” in M.D. CATTANEO, J.C. ESCANCIANO (eds.), *Regression Discontinuity Designs: Theory and Applications*, Bingley, Emerald Publishing Limited, 2017, 73-146.

LIEBLING, A. en ARNOLD, H., *Prisons and their moral performance. A study of values, quality and prison life*, Oxford, Oxford University Press, 2004.

LIPSEY, M.W., LANDENBERGER, N.A. en CHAPMAN, G.L., “Rehabilitation: An assessment of theory and research” in SUMMER, C. (ed.), *The Blackwell Companion to Criminology*, Oxford, Blackwell Publishing, 2004, 211-227.

MAESSCHALCK, J., “Methodologische kwaliteit in het kwalitatief onderzoek” in T. DECORTE en D. ZAITCH (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven/Den Haag, Acco, 131-160.

- MARTINSON, R., “What works? Questions and answers about prison reform”, *The Public Interest* 1974, 22-54.
- MATHIESEN, T., *Prison on trial*, Winchester UK, Waterside Press, 2006, 212 p.
- MEIJER, S. en VAN GINNEKEN, E., “Visie op resocialisatie?”, *Strafblad: het nieuwe tijdschrift voor strafrecht* 2018, 35-41.
- MENNINGER, K., “Therapy, Not Punishment,” in R.M. BAIRD en S.E. ROSENBAUM, *Philosophy of Punishment*, New York, Prometheus Books, 1988, 47-55.
- MILES, M.B., HUBERMAN, A.M. en SALDANA, J., *Qualitative Data Analysis. A Methods Sourcebook*, London, SAGE, 2014, 408 p.
- MORTELMANS, D., “Het kwalitatief onderzoeksdesign” in DECORTE T. en ZAITCH, D. (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven/Den Haag, Acco, 2016, 81-130.
- MORTELMANS, D., *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*, Leuven, Acco, 2013, 540 p.
- NELISSEN, P., *Resocialisatie en Detentie, Een onderzoek naar de houding van gedetineerden en gevangenispersoneel ten aanzien van de voorbereiding en terugkeer in de samenleving*, Maastricht, Universiteit Maastricht, 2000, 384 p.
- NEYS, N., “Gevangenen zijn niet veroordeeld om schuldig te blijven”, *FATIK*, 2013, 27-30
- NIEUWBEERTA, P., *Gevangenisstraf, levenslopen en criminele carrières*, Utrecht, Universiteit Utrecht, 2007, 36 p.
- ROBERT L. en SCHEIRS, V., “Le problème du pont. Missing links bij de tenuitvoerlegging van de interne en externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf” in DAEMS, T., HERMANS, C., JANSSENS, F., MILLEN, J., ROBERT, L. en SCHEIRS, V. (red.), *Quo Vadis? Tien jaar basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden*, Antwerpen, Maklu, 2015, 55-78.

SCHEIRS, V en DECOENE, S., “De (on)macht van de psychosociale dienst. Enkele reflecties bij de (mogelijke) impact van het psychosociaal verslag in het beslissingsproces van de strafuitvoeringsrechtbanken”, *Panopticon* 2016, 393-400.

SCHEIRS, V., BEYENS, K. en DE KEIJSER, J., “De slachtoffergerichte dimensie in rechterlijk denken”, *Tijdschrift voor Herstelrecht* 2009, 7-19.

SCHUYT, P.M., “Boontje komt om zijn loontje”, *Sancties* 2018, 61-66.

SILVERMAN, D., *Doing qualitative research*, London, Sage Publications Ltd, 2013, 470 p.

SLOT, N.W., *Residentiële hulp voor jongeren met antisociaal gedrag*, Amsterdam, Swets & Zeitlinger 1998, 213 p.

SUURMOND, G. en VAN VELTHOVEN, B.C.J., “Werkt gevangenisstraf echt niet? Criminologen als struisvogels”, *Justitiële verkenningen* 2008, 27-45.

TEN VOORDE, J.M., “Weer die levenslange gevangenisstraf”, *NJB* 2002, 1294-1295.

TEN VOORDE, J.M., *Recht tot straffen*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2015.

TOURNEL, H., *De gevangenisbewaarder. Het professioneel leven in beeld*, Antwerpen, Maklu, 2015.

VAN DER LAAN, P.H., “Over straffen, effectiviteit en erkenning”, *Justitiële verkenningen* 2004, 31-38.

VAN DIJK, A.A., *Strafrechtelijke aansprakelijkheid heroverwogen: Over opzet, schuld, schulduitsluitingsgronden en straf*, Antwerpen, Maklu uitgevers, 2008, 481 p.

VAN LAANEN, F., “Levenslange gevangenisstraf in het sanctiestelsel van de eenentwintigste eeuw” in GROENHUIJSEN, M.S. en SIMMELINK, J.B.H.M. (eds.), *Glijdende schalen*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2003, 411-431.

VAN NESS, D.W., “Prisons and restorative justice” in JOHNSTONE, G. en VAN NESS, D.W. (eds.), *Handbook of Restorative Justice*, Cullompton, Willan Publishing, 2007, 312-324.

VAN STOKKOM, B., “Actieve verantwoordelijkheid in het strafrecht”, *Justitiële verkenningen* 2013, 90-105.

VAN STOKKOM, B., “Fatsoenlijk vergelden”, *Tijdschrift voor Filosofie* 2016, 777-806.

VAN WINGERDEN, S.G.C., “De samenleving roept om zwaardere straffen – Is dat een oplossing?” in VAN DER LEUN, J.P., MULLER, E.R., VAN DER SCHEE, N., SCHUYT P.M. en VAN DER WOUDE M.A.H. (eds.), *De Vogel Vrij*, Den Haag, Boom Lemma uitgevers, 2011, 311-321.

VANDER LAENEN, F. en POLFLIET, K., “Het forensisch welzijnswerk in Vlaanderen, een stand van zaken”, *Welzijnsgids* 2010, 89-113.

VERHOFSTADT, D., “De negen strafrechtelijke principes van Cesare Beccaria”, *Strafblad* (Den Haag) 2014, 299-305.

WALKER, N., *Why punish?*, New York, Oxford University Press, 1991, 168 p.

WARD, T. “De rehabilitatie van personen die een misdrijf hebben gepleegd: Aandacht voor risicomangement én het zoeken naar een goed leven” in VANDER BEKEN, T., BROEKAERT, E., AUDENAERT, K., VANDER LAENEN, F., VANDEVELDE S. en VANDERPLASSCHEN W. (red.), *Sterktes van mensen*, Antwerpen, Maklu, 2016, 47-74.

WEATHERBURN, D., HUA J. en MOFFATT, S., “How much crime does prison stop? The incapacitation effect of prison on burglary”, *Crime and Justice Bulletin* 2006, 1-12.

WEITEKAMP, E.G.L., “The history of restorative justice” in GAVRIELIDES, T. (ed.), *Restorative justice: Ideals and realities*, Londen, Routledge, 2017, 500 p.

ZAITCH, D., MORTELMANS, D. en DECORTE, T., “Etnografie en participerende observatie” in DECORTE, T. en ZAITCH, D. (red.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, Leuven/Den Haag, Acco, 2016, 255-320.

ZEHR, H., “Beginselen van herstelrecht” in WEIJERS, I. (ed.), *Het herstelgesprek bij jeugdige delinquenten*, Amsterdam, SWP, 2005, 37-43.

ZEHR, H., *Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice*, Scottsdale, Herald Press, 1995.

BIJLAGEN

Onderstaande worden alle bijlagen uit dit onderzoek weergegeven. Vooreerst volgt er een uiteenzetting van verloop van dit onderzoek. Vervolgens wordt het interview dat werd gehanteerd bij de dataverzameling uiteengezet. Daarnaast worden ook het codeerschema en de codeboom gepresenteerd. Ten slotte worden tevens de veldnota's van de observaties voorgesteld.

BIJLAGE I Onderzoeksproces

Aanvankelijk zou dit onderzoek nagaan in hoeverre het penitentiair personeel en de gedetineerden van Leuven Centraal van mening zijn dat er aan de strafdoelen wordt voldaan tijdens de fase van de strafuitvoering. Initieel werd de wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek gestoeld op volgende bevindingen. In zijn zevende en laatste voorwaarde van een effectieve straf schrijft WALKER dat de rechtvaardiging van de straf afhankelijk is van het perspectief van de straffer en niet van de gestrafte (*supra*).²⁸⁵ Dit staat in contrast met de definitie van een effectieve straf, waarbij het perspectief van de gestrafte persoon wel telt (*supra*).²⁸⁶ Over deze tegenstrijdigheid in de literatuur beoogde dit onderzoek meer duidelijkheid te scheppen door het perspectief van de gedetineerden tegenover dat van het penitentiair personeel te plaatsen.

Vooreerst werd een aanvraag tot onderzoek gericht aan de gevangenis van Leuven Centraal. Deze aanvraag werd echter afgewezen omwille van overbevraging. Vervolgens contacteerde de onderzoeker verschillende andere strafhuizen in België, waarop de gevangenisdirectie van Vorst de aanvraag goedkeurde. Op dat moment zou dit onderzoek nagaan in hoeverre het penitentiair personeel en de gedetineerden van Vorst van mening zijn dat er aan de strafdoelen wordt voldaan tijdens de fase van de strafuitvoering. De onderzoekspopulatie bestond dus uit de gedetineerden en het personeel van de gevangenis van Vorst. Deze groep gedetineerden is eerder homogeen en bestaat uitsluitend uit mannen. Om deze reden werd er een onderscheid gemaakt in termen van leeftijd en de uitgesproken strafduur. De gevangenis van Vorst is een strafhuis en staat dus in voor langgestrafte gedetineerden waardoor er bij de steekproeftrekking een onderscheid zal worden gemaakt tussen uitgesproken straffen tot en met 10 jaar en uitgesproken straffen van meer dan 10 jaar. Ondanks dat deze populatie varieert in termen van

²⁸⁵ WALKER, N., *Why punish?*, New York, Oxford University Press, 1991.

²⁸⁶ P.H. VAN DER LAAN, "Over straffen, effectiviteit en erkenning", *Justitiële verkenningen* 2004, (31) 34.

etniciteit, werd gekozen om geen onderscheid te maken op basis van etniciteit om praktische redenen, zoals bijvoorbeeld taalverschillen. Echter zouden zowel Nederlands- als Franstalige respondenten worden onderzocht. Dit leidde tot onderstaande selectie, waar er een onderscheid wordt gemaakt tussen uitgesproken straffen tot en met 10 jaar en uitgesproken straffen van meer dan 10 jaar enerzijds, en leeftijdsgroepen van 20 tot 30 jaar, 30 tot 40 jaar en 40 jaar en ouder anderzijds. Tabel V geeft een duidelijk overzicht van deze steekproefmatrix.

Tabel V. Steekproefmatrix op basis van selectiecriteria: gedetineerden

		Leeftijd		
		20-30	30-40	≥ 40
Duur van de straf	T.e.m. 10 jaar	R1	R2	R3
	> 10 jaar	R4	R5	R6

Vooreerst was er toegang tot de respondenten van de groep gedetineerden via de directie van de gevangenis van Vorst. De onderzoeker maakte hiervoor flyers in drie verschillende talen, namelijk Nederlands, Frans en Engels. Deze flyers werden uitgedeeld op vleugels A en B, waar een open-cel-regime geldt. Respondenten konden deze flyers vrijwillig invullen en aan de directie bezorgen. Deze laatste zou vervolgens de onderzoeker contacteren met een lijst van respondenten. Er kwam echter geen respons op de flyers. In het kader van de observatie van de penitentiair bewakingsassistenten was de onderzoeker twee dagen aanwezig in de gevangenis. Hier kwamen gedetineerde respondenten zich mondeling aanmelden. Uiteindelijk waren er acht vrijwillige aanmeldingen en werd elke cel, afgezien van één, uit de steekproefmatrix ingevuld. Alvorens de gedetineerde respondenten echter konden worden geïnterviewd moest deze onderzoeksopzet aangepast worden omwille van de coronacrisis. De effectief gerealiseerde onderzoeksopzet wordt uiteengezet in het methodologisch kader van deze scriptie.

BIJLAGE II Interview

Hallo, mijn naam is Amber Zahr en ik ben studente in het laatste jaar criminologische wetenschappen aan de KU Leuven. In het kader van mijn masterproef voer ik een onderzoek naar de realisatie van de strafdoelen tijdens de uitvoering van de gevangenisstraf. Meer specifiek heeft mijn onderzoek tot doel om inzicht te verwerven in de mening van het penitentiair personeel van Brussel en Leuven over de realisatie van deze strafdoelen tijdens de

uitvoering van de gevangenisstraf. Ik heb de uitleg per wettelijk strafdoel kort neergeschreven zodat u dit kan bekijken wanneer we dieper op de uitwerking van deze doelen ingaan. Naast de realisatie van de strafdoelen, wordt er ook kort dieper ingegaan op het aanbod van de diensten ter ondersteuning van deze strafdoelen. De gegevens uit dit interview worden volledig vertrouwelijk behandeld volgens de wet op privacy en bescherming van persoonsgegevens. Dit betekent dat de interviews worden geanonimiseerd zodat de data niet naar u kan worden teruggekoppeld. Daarnaast is uw deelname steeds vrijwillig en kan u uw medewerking op elk moment stopzetten. Het interview zal ongeveer een uur duren. Bent u bereid tot het beantwoorden van mijn vragen?

Tijdens het interview zal ik notities nemen om achteraf de informatie zo accuraat mogelijk te kunnen weergeven. Na elk onderdeel zal ik dan ook proberen om kort samen te vatten wat ik genoteerd heb, zo kan u aanpassingen maken indien nodig. Daarnaast kan ik het uitgetypte interview achteraf aan u bezorgen ter nazicht. Dit maakt het mogelijk om letterlijke citaten te gebruiken bij de resultaten van dit onderzoek. Heeft u nog vragen of opmerkingen alvorens we van start gaan?

Persoonskenmerken

Om te beginnen zou ik graag meer te weten komen over u al persoon.

- Wat is uw leeftijd?
- Wat is uw functie als penitentiair beambte (PBA of PSD)?
- Hoe lang bent u al penitentiair beambte?

Strafdoelen

1) Wat zijn volgens uw beleving de hoofddoelen van de gevangenisstraf?

Alternatieve vraag: Welke doelen lijken er te worden nagestreefd volgens hoe de gevangenisstraf effectief wordt uitgevoerd?

- Wat maakt dat u deze doelen aanhaalt?
- Hoe worden deze doelen volgens u in de praktijk uitgewerkt?
 - Wat zijn de positieve aspecten van deze doelen?
 - Wat zijn de negatieve aspecten van deze doelen?

- 2) Volgens de Basiswet is ‘beperking van detentieschade’ een essentieel doel in het vermijden van neveneffecten van de gevangenisstraf. In hoeverre bent u van mening dat dit doel wordt nagestreefd tijdens de uitvoering van de gevangenisstraf?

Alternatieve vraag: Wordt er volgens u gestreefd naar beperking van detentieschade in de uitvoering van de gevangenisstraf?

- Wat maakt dat u dit vindt? Kan u een specifiek voorbeeld aanhalen?
- Wordt dit doel volgens u gerealiseerd?
- Wat is uw mening over dit strafdoel?
 - Wat zijn de positieve aspecten van dit strafdoel?
 - Wat zijn de (mogelijke) beperkingen van dit strafdoel?

- 3) Indien van mening dat er naar beperking van detentieschade wordt gestreefd: Op welke manier wordt er gestreefd naar beperking van detentieschade?

Alternatieve vraag: Welke maatregelen worden er genomen bij het beperken van detentieschade?

- 4) Volgens de Basiswet is ‘herstel’ een hoofddoel van de gevangenisstraf. In hoeverre bent u van mening dat dit doel wordt nagestreefd tijdens de uitvoering van de gevangenisstraf?

Alternatieve vraag: Wordt er volgens u gestreefd naar herstel in de uitvoering van de gevangenisstraf?

- Wat maakt dat u dit vindt? Kan u een specifiek voorbeeld aanhalen?
- Wordt dit doel volgens u gerealiseerd?
- Wat is uw mening over dit strafdoel?
 - Wat zijn de positieve aspecten van dit strafdoel?
 - Wat zijn de (mogelijke) beperkingen van dit strafdoel?

- 5) Indien van mening dat er naar herstel wordt gestreefd: Op welke manier wordt er gestreefd naar herstel?

Alternatieve vraag: Hoe gaat men tewerk bij het herstelproces?

- Op welke vlakken wordt er ingezet op herstel?
 - Welke maatregelen worden er genomen voor het bijstaan in materieel herstel?
 - Welke maatregelen worden er genomen voor het bijstaan in emotioneel herstel?

- In welke periode(s) van de strafuitvoering wordt er op dit strafdoel ingezet?
 - Wordt er aan herstel gewerkt doorheen heel de detentie?
 - Wordt er aan herstel gewerkt aan het einde van de detentie?
- 6) Volgens de Basiswet is ‘rehabilitatie’ een hoofddoel van de gevangenisstraf. In hoeverre bent u van mening dat dit doel wordt nagestreefd tijdens de uitvoering van de gevangenisstraf?
- Alternatieve vraag: Wordt er volgens u gestreefd naar rehabilitatie in de uitvoering van de gevangenisstraf?*
- Wat maakt dat u dit vindt? Kan u een specifiek voorbeeld aanhalen?
 - Wordt dit doel volgens u gerealiseerd?
 - Wat is uw mening over dit strafdoel?
 - Wat zijn de positieve aspecten van dit strafdoel?
 - Wat zijn de (mogelijke) beperkingen van dit strafdoel?
- 7) Indien van mening dat er naar rehabilitatie wordt gestreefd: Op welke manier wordt er gestreefd naar rehabilitatie?
- Alternatieve vraag: Hoe gaat men tewerk bij het rehabilitatieproces?*
- Op welke vlakken wordt er ingezet op rehabilitatie?
 - Wordt er psychologische ondersteuning geboden?
 - Wordt er ingezet op gedragsverandering?
 - In welke periode(s) van de strafuitvoering wordt er op dit strafdoel ingezet?
 - Wordt er aan rehabilitatie gewerkt doorheen heel de detentie?
 - Wordt er aan rehabilitatie gewerkt aan het einde van de detentie?
- 8) Volgens de Basiswet is ‘re-integratie’ een hoofddoel van de gevangenisstraf. In hoeverre bent u van mening dat dit doel wordt nagestreefd tijdens de uitvoering van de gevangenisstraf?
- Alternatieve vraag: Wordt er volgens u gestreefd naar re-integratie in de uitvoering van de gevangenisstraf?*
- Wat maakt dat u dit vindt? Kan u een specifiek voorbeeld aanhalen?
 - Wordt dit doel volgens u gerealiseerd?
 - Wat is uw mening over dit strafdoel?
 - Wat zijn de positieve aspecten van dit strafdoel?

- Wat zijn de (mogelijke) beperkingen van dit strafdoel?
- 9) Indien van mening dat er naar re-integratie wordt gestreefd: Op welke manier wordt er gestreefd naar re-integratie?
- Alternatieve vraag: Hoe gaat men tewerk bij het re-integratie proces?*
- Op welke vlakken wordt er ingezet op re-integratie?
 - Worden gedetineerden psychologisch ondersteund bij het re-integratieproces?

Alternatieve vraag: Worden gedetineerden, in de periode voor en na vrijlating, psychologisch opgevolgd?
 - Worden gedetineerden sociaal ondersteund bij het re-integratieproces?

Alternatieve vraag: Wordt er contact opgenomen met het sociaal netwerk van de gedetineerden om hen te ondersteunen na vrijlating?
 - Worden gedetineerden praktisch ondersteund bij het re-integratieproces?
 - Worden gedetineerden ondersteund bij het zoeken naar een woonplaats?
 - Worden gedetineerden ondersteund bij het zoeken naar werk?
 - Worden gedetineerden ondersteund bij het omgaan met financiën?
 - Indien veroordeeld tot meer dan 10 jaar: Worden gedetineerden ondersteund bij dagelijkse zaken? Bijvoorbeeld, het nemen van openbaar vervoer of het gebruiken van een smartphone.
 - In welke periode(s) van de strafuitvoering wordt er op dit strafdoel ingezet?
 - Wordt er aan re-integratie gewerkt doorheen heel de detentie?
 - Wordt er aan re-integratie gewerkt aan het einde van de detentie?

Diensten ter ondersteuning van de strafdoelen

- 10) Welke diensten ondersteunen volgens u de verschillende strafdoelen tijdens de uitvoering van de gevangenisstraf?

Alternatieve vraag: Met welke (externe) diensten komen gedetineerden in aanraking tijdens de uitvoering van de gevangenisstraf ter ondersteuning van de strafdoelen?

- 11) Welke dienst ondersteunt volgens u het strafdoel van beperking van detentieschade?

Alternatieve vraag: Met welke dienst(en) komen gedetineerden in aanraking ter beperking van detentieschade?

- Komen gedetineerden in aanraking met de Centrale toezichtsraad of de Commissie van toezicht?
Indien ja: Wat is hun functie in het licht van de ondersteuning van strafdoelen?
- Zet het penitentiair personeel zich volgens u in om detentieschade te beperken?

12) Welke dienst ondersteunt volgens u het strafdoel van herstel?

Alternatieve vraag: Met welke dienst(en) komen gedetineerden in aanraking ter herstel?

- Welke dienst ondersteunt gedetineerden bij materieel herstel?
- Welke dienst ondersteunt gedetineerden bij emotioneel herstel?
- Komen gedetineerden in aanraking met Moderator of een ander forum voor herstelrecht en bemiddeling?

13) Welke dienst ondersteunt volgens u het strafdoel van rehabilitatie?

Alternatieve vraag: Met welke dienst(en) komen gedetineerden in aanraking bij uw rehabilitatie?

- Komen gedetineerden in aanraking met het CAW?
Indien ja: Wat is de functie van het CAW in het licht van de ondersteuning van strafdoelen?
- Komen gedetineerden in aanraking met het CGG?
Indien ja: Wat is de functie van het CGG in het licht van de ondersteuning van strafdoelen?

14) Welke dienst ondersteunt volgens u het strafdoel van re-integratie?

Alternatieve vraag: Met welke dienst(en) komen gedetineerden in aanraking bij uw re-integratie?

- Komen gedetineerden in aanraking met de PSD?
Indien ja: Wat is de functie van de PSD in het licht van ondersteuning van de strafdoelen?
- Komen gedetineerden in aanraking met maatschappelijke assistenten die hen ondersteunen bij hun re-integratie?
Indien ja: Wat is de functie van maatschappelijke assistenten in het licht van ondersteuning van de strafdoelen?

We zijn aan het einde gekomen van het interview. Ik wil u heel hartelijk bedanken voor uw medewerking en deelname aan mijn onderzoek. Heeft u nog opmerkingen of vragen? Indien u later nog opmerkingen of vragen zou hebben kan u deze steeds mailen naar amber.zahr@student.kuleuven.be.

UITLEG STRAFDOELEN

Het doel rond **beperking van detentieschade** komt aan bod in art. 6 van de Basiswet. Dit artikel schrijft voor dat gedetineerden aan geen andere beperkingen van hun rechten worden onderworpen dan deze die onlosmakelijk verbonden zijn aan de vrijheidsbenemende maatregel.

Het strafdoel **herstel** richt zich op de noden van het slachtoffer en de samenleving en streeft naar materieel en/of symbolisch herstel. Hierdoor worden daders verantwoordelijk gesteld voor hun daden. Naast materieel en financieel herstel stimuleert dit strafdoel ook herstelbemiddeling tussen dader en slachtoffer.

Rehabilitatie is het strafdoel dat door middel van straf een positieve verandering wil teweegbrengen in de persoon van de dader. Deze verandering kan gaan over de gedachten (vb. motivaties en denkpatronen) alsook over het gedrag.

Re-integratie bestaat uit de voorbereiding van gedetineerden op hun terugkeer in de vrije samenleving. Er wordt getracht om de kans op recidive te verminderen. Deze voorbereiding bestaat bijvoorbeeld uit het voorzien van opleiding en begeleiding tijdens detentie en het opstellen van een goed reclasseringsplan samen met de gedetineerden.

BIJLAGE III Codeerschema

- Strafdoelen
 - Zelf aangehaalde doelen
 - Beperking van detentieschade
 - Uitwerking in praktijk
 - Realisatie
 - Wel gerealiseerd
 - Niet gerealiseerd
 - Mening over realisatie
 - Positieve aspecten

- Negatieve aspecten
- Herstel
 - Uitwerking in praktijk
 - Algemeen
 - Focus
 - Materieel herstel
 - Emotioneel herstel
 - Periode
 - Doorheen de hele detentie
 - Aan het einde van de detentie
 - Realisatie
 - Wel gerealiseerd
 - Niet gerealiseerd
 - Mening over realisatie
 - Positieve aspecten
 - Negatieve aspecten
- Rehabilitatie
 - Uitwerking in praktijk
 - Algemeen
 - Focus
 - Psychologische ondersteuning
 - Gedragsverandering
 - Periode
 - Doorheen de hele detentie
 - Aan het einde van de detentie
 - Realisatie
 - Wel gerealiseerd
 - Niet gerealiseerd
 - Mening over realisatie
 - Positieve aspecten
 - Negatieve aspecten
- Re-integratie
 - Uitwerking in praktijk

- Algemeen
- Focus
 - Psychologische ondersteuning
 - Sociale ondersteuning
 - Praktische ondersteuning
 - ⇒ Algemeen
 - ⇒ Woonplaats
 - ⇒ Werk en opleiding
 - ⇒ Financieel
 - ⇒ Dagelijkse zaken
- Periode
 - Doorheen de hele detentie
 - Aan het einde van de detentie
- Realisatie
 - Wel gerealiseerd
 - Niet gerealiseerd
- Mening over realisatie
 - Positieve aspecten
 - Negatieve aspecten
- Diensten ter ondersteuning
 - Zelf aangehaalde diensten
 - Ondersteuning beperking van detentieschade
 - Algemeen
 - Commissie van toezicht
 - Penitentiair personeel
 - Ondersteuning herstel
 - Algemeen
 - Ondersteuning bij materieel herstel
 - Ondersteuning bij emotioneel herstel
 - Moderator of ander forum voor herstelbemiddeling
 - Ondersteuning rehabilitatie
 - Algemeen
 - CAW

- CGG
- Ondersteuning re-integratie
 - Algemeen
 - PSD
 - Maatschappelijke - justitieel assistenten

BIJLAGE IV Codeboom

- Strafdoelen
 - Zelf aangehaalde doelen
 - Afschrikking
 - Bejegening
 - Bescherming maatschappij – incapacitatie
 - Gedragsverandering – leven structureren
 - Preventie
 - Rehabilitatie
 - Re-integratie
 - Vergelding - straf
 - Beperking van detentieschade
 - Uitwerking in praktijk
 - Realisatie
 - Wel gerealiseerd
 - Niet gerealiseerd
 - Mening over realisatie
 - Positieve aspecten
 - Negatieve aspecten
 - Herstel
 - Uitwerking in praktijk
 - Algemeen
 - Focus
 - Materieel herstel
 - Emotioneel herstel
 - Periode

- Doorheen de hele detentie
 - Aan het einde van de detentie
- Realisatie
 - Wel gerealiseerd
 - Niet gerealiseerd
- Mening over realisatie
 - Positieve aspecten
 - Negatieve aspecten
- Rehabilitatie
 - Uitwerking in praktijk
 - Algemeen
 - Focus
 - Psychologische ondersteuning
 - Gedragsverandering
 - Periode
 - Doorheen de hele detentie
 - Aan het einde van de detentie
 - Realisatie
 - Wel gerealiseerd
 - Niet gerealiseerd
 - Mening over realisatie
 - Positieve aspecten
 - Negatieve aspecten
- Re-integratie
 - Uitwerking in praktijk
 - Algemeen
 - Focus
 - Psychologische ondersteuning
 - Sociale ondersteuning
 - Praktische ondersteuning
 - ⇒ Algemeen
 - ⇒ Woonplaats
 - ⇒ Werk en opleiding

⇒ Financieel

⇒ Dagelijkse zaken

- Periode
 - Doorheen de hele detentie
 - Aan het einde van de detentie
- Realisatie
 - Wel gerealiseerd
 - Niet gerealiseerd
- Mening over realisatie
 - Positieve aspecten
 - Negatieve aspecten
- Diensten ter ondersteuning
 - Zelf aangehaalde diensten
 - Adeppi
 - CAW
 - Moderator
 - PSD
 - Rode Antraciet
 - SURB
 - VDAB
 - Ondersteuning beperking van detentieschade
 - Algemeen
 - Commissie van toezicht
 - Penitentiair personeel
 - Ondersteuning herstel
 - Algemeen
 - Ondersteuning bij materieel herstel
 - Ondersteuning bij emotioneel herstel
 - Ondersteuning rehabilitatie
 - Algemeen
 - CAW
 - CGG
 - Ondersteuning re-integratie

- Algemeen
- PSD
- Justitie assistenten

BIJLAGE V Observatieschema

- **Algemeen:** Stap voor stap omschrijving van de observatie en gebeurtenissen.
- **Zintuiglijke waarneming:** Ruiken, horen, zien, voelen (sfeer). Omschrijving van de omgeving.
- **Omgang van PBA met gedetineerden:** Taalgebruik, toon, lichaamshouding...
- **Opvallende uitspraken:** Spontane uitspraken gemaakt door de PBA die relevant kunnen zijn voor het onderzoek.

BIJLAGE VI Veldnota's

Deze bijlage weergeeft de veldnota's die werd opgesteld tijdens het observationele deel van dit onderzoek. Er werden twee respondenten, meer specifiek twee penitentiaire bewakingsassistenten, geobserveerd gedurende enkele uren. Naast een algemene en zintuiglijke observatie werd er specifiek gekeken naar de omgang van de respondenten ten aanzien van de gedetineerden.

AFDELING I Respondent 1

Algemeen: Bij het binnenkomen in de gevangenis, om 9u15 ongeveer, maak ik kennis met mijn eerste respondent. Een mannelijke 26 jarige PBA die ongeveer sinds drie jaar in dienst is. Allereerst krijg ik een korte rondleiding in vleugel B, waar een open-cel-systeem geldt. Gedurende twee uren blijven we op deze vleugel, waar enkele gedetineerden vrij rondlopen. De meeste gedetineerden zijn op dat moment aan het werk. Ik raak hoofdzakelijk aan de praat met twee specifieke gedetineerden die mij vragen stellen in verband met mijn onderzoek. Ook de PBA praat mee en dit gebeurt op een eerder informele manier waarbij er plaats is voor hier en daar een grapje. Het is duidelijk dat zowel de gedetineerden als de PBA's (die op dat moment aan het werk zijn) goed met elkaar overeenkomen. Om 11u gaat de bel en worden alle gedetineerden een uur op cel geplaatst. De PBA's maken van dit moment gebruik om de gedetineerden te tellen. Tijdens dit uur gaat de rondleiding verder en krijg ik de 'intake' te zien, waar een gesloten-cel-systeem geldt. De intake cellen zijn beter uitgerust en dus meer

comfortabel, er is een toilet en lopend water aanwezig op de cel, wat niet het geval is in vleugels A en B met het open-cel-systeem. Om 12u worden alle cellen op vleugel B weer geopend en wordt de lunch uitgedeeld. Dit gebeurt door een ijzeren kar, waar drie gedetineerden achter staan om het eten op te scheppen. Gedetineerden nemen hun eigen bord en bestek mee en gaan zo in de rij staan voor het eten. Na de lunch gaan de gedetineerden weer werken, een opleiding volgen, bezoek ontvangen,... Dit is het uitgerekende moment om de respondent enkele interviewvragen te stellen. Om 14u eindigt de shift van de respondent en nemen we afscheid.

Zintuiglijke waarneming: In de gevangenis hangt een soort van zure geur, wanneer ik het erover heb met de respondent komen we tot de conclusie dat dit toch wel een typische ‘gevangenisgeur’ is. Daarnaast ruik ik soms een vlaag wietgeur, dit vooral bij het openen van de cellen na een uur op cel. Door het hoge plafond van de gevangenis weergalmt alle geluid. Hoofdzakelijk is dit het geluid van pratende mensen en af en toe het gepraat van PBA’s via *walkietalkies*. Vleugel B is een gang met cellen op drie niveaus. Er is een tegelvloer met print in terracotta en beige kleuren. De muren zijn muntgroen en vuil. Ondanks een heel groot raam aan het einde van de vleugel, is het vrij donker en vooral verlicht met kunstlicht. Over het algemeen hangt er een goede en zelfs ontspannen sfeer op de vleugel. Het enige moment waarop ik even spanning voelde was wanneer er van bovenaf een knalgeluid kwam, en de PBA’s elkaar aanmaanden om te gaan kijken wat dat was.

Omgang van PBA met gedetineerden: Over het algemeen lijkt er een informele en luchtige verhouding te zijn tussen de respondent en de gedetineerden. Er wordt onderling over verschillende zaken gepraat, zelfs over ‘het systeem’ de gevangenis, stakingen,... Dit alles gebeurt op een vriendelijke manier waarbij er plaats is voor sarcasme en grapjes. Deze manier van omgang lijkt een soort van wederzijds respect te vormen. Op vlak van lichaamstaal is de respondent ook rustig, toegankelijk en spontaan naar de gedetineerden toe.

Opvallende uitspraken:

- Niet alle collega’s zijn gemaakt voor deze job.
- In sommige situaties is het beter om te praten met de gedetineerden dan ze lichamelijk uit elkaar te halen of aan te pakken. Vaak zijn vrouwelijke collega’s hier beter in. Toch is het een gevaarlijke job en is het een moeilijke man-vrouw afweging aangezien vrouwen niet alle taken kunnen uitvoeren (vb. naaktfouille).
- Hier werken werkt demoraliserend aangezien het systeem niet werkt. Het is voor ons een beetje hetzelfde als voor de gedetineerden, de werkomstandigheden zijn niet goed

maar dat wordt wel gecompenseerd. Als ik bijvoorbeeld voor een verandering in het werkrooster vraag is er een hele grote kans dat ik dit krijg.

- Er zijn ongeveer 10% strenge cipers, die krijgen de wind van voren door de gedetineerden, dat werkt averechts. Het merendeel van de cipers laat hun werk hangen. Het laatste deel van de cipers zijn vriendelijk tegen de gedetineerden en fungeren bijna als een soort van sociaal assistent, dit wordt beter gerespecteerd door de gedetineerden maar blijft toch een moeilijke afweging.
- Open-cel-systeem dient om slechte condities van de cel te compenseren. Bij goede cellen (toilet en lopend water) geldt er een gesloten-cel-systeem. Enkel de servanten/fatieken hebben zowel een goede cel als een open-cel-systeem. Dit is deels om goed gedrag te belonen en deels om moeilijk handelbare gedetineerden rustig te houden.

AFDELING II Respondent 2

Algemeen: Om 10u15 maak ik kennis met de tweede respondent, een mannelijke PBA van 45 jaar. Om te beginnen krijg ik een rondleiding in twee werkateliers en de schrijnwerkerij van de gevangenis van Vorst. De respondent is eerder joviaal en toegankelijk qua persoonlijkheid. Hij legt de dagelijkse werking uit van het werkatelier. Rond 11u30 beginnen we in de bureauruimte van het werkatelier aan het interview. Er wordt op verschillende aspecten van het gevangeniswezen en het systeem diep ingegaan. Om 12u30 komen alle personeelsleden van deze dienst samen lunchen in het kantoor, waarna het interview rond 13u weer wordt verdergezet. Ten slotte nemen we afscheid rond 14u.

Zintuiglijke waarneming: De twee werkateliers zijn vrij open ruimtes, verbonden door een smalle gang. Eén zijde is voorzien van enkele ramen, maar toch brandt er kunstlicht in de ruimte. In beide ateliers staan er verschillende grote tafels tegen de muur, waar de gedetineerden samen aan werken. Eén van de taken is bijvoorbeeld chocolade inpakken of bedrading van auto-onderdelen lassen. In één hoek van het eerste atelier staan enkele naaimachines, dit is de textielhoek. Er is een constant achtergrondgeluid van pratende mensen, een lichte echo. Aan de laatste tafel (de lassers) staat een radio waarop popmuziek te horen is. Er hangt een neutrale geur in de werkateliers. Ten slotte hangt er een ontspannen sfeer, al zijn de meeste gedetineerden wel geconcentreerd aan het werken.

Omgang van PBA met gedetineerden: De omgang van respondent 2 met de gedetineerden is eerder informeel. Af en toe wordt er even gebabbeld samen en worden er grappen gemaakt of sarcastische opmerkingen. De lichaamshouding van de respondent is ook relaxed, hij laat genoeg ruimte aan de gedetineerden om hen te laten werken zonder te storen.

Opvallende uitspraken:

- Er is een menselijker regime sinds Vorst een strafhuis is en geen arresthuis. Dit komt ook wel doordat er minder overbevolking is. Er is dus wel een menselijkere omgang, maar de omstandigheden zijn daarom niet altijd menselijk, in sommige cellen is er bijvoorbeeld geen WC of stromend water. Maar de meeste mensen verkiezen toch het menselijke contact boven 'luxe'.
- De staat vraagt veel en legt veel op, maar ze geven geen middelen!
- Ik vind dat ze de gedetineerden efficiënte cursussen moeten geven. Geef ze een taal cursus of een schrijfcursus in plaats van een cursus bloemschikken. Als ze beter kunnen communiceren, gaat er minder agressie zijn. Van mij mogen dit soort cursussen zelfs verplicht worden, een soort van inburgeringscursus om alles vlotter te laten verlopen. Eén van de grootste problemen binnen het gevangeniswezen vind ik de communicatie. Daar wordt hier niet aan gewerkt.
- Je wilt u na een tijd niet meer 100% in uw werk smijten want ge vecht zo tegen een muur, dat het demoraliserend werkt.
- We gaan met respect om met elkaar maar het blijft natuurlijk het spelletje 'gedetineerden en chefs'.
- Sommigen zijn verloren hé, daar kan je nog zoveel geld insteken, die zijn onverbeterlijk.
- De directie heeft monopolie, als PBA heb je tegenwoordig geen zelfinbreng meer.